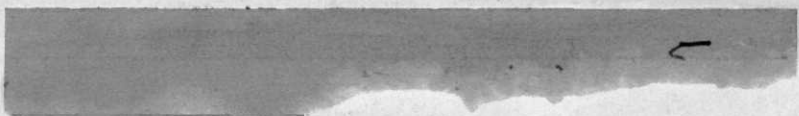

L/Luh

I.

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

KON. MIL.ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Postbus 90.154
4800 RG. BREDA.

PERNIS
CHARLO
ROTTERDA
WAAHAI

MS 150

10 mei 1940 ...
Duitse
parachutisten
bij Rotterdam

(zie blz. 191)

militaire spectator

MAANDEBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers

majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

188 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

189 Afgaan in Afghanistan

191 De open achterpoort van de Vesting Holland. Het relaas van de krijgsverrichtingen op het Zuidfront van de Vesting Holland tegen de Duitse luchtlandseenheden in mei 1940, door P. G. H. Maalderink, majoor der infanterie, hoofd Documentatie en informatie Sectie Militaire Geschiedenis

220 Stichting handhaving traditie vrouwelijke militairen Koninklijke landmacht

221 De consciëntie van rechtsstaten en het caesarcomplex van gewelddadige minderheden, door J. R. Evenhuis, journalist

231 Boeken

234 Aanwijzingen voor medewerkers

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 70023(55.5/74) / LuO 70515 (55.5/71). Toepassing Ziekenfondswet (militairen) (herdruk, januari 1981).

LaO 80024(21/51) / LuO 80526 (21/49). Regeling werk- en rusttijden militairen.

LaO 81002(81/45) / LuO 81502 (81/39). Draagplicht autogordels.

LuO 63525(55.6/6). Geestelijke verzorging (herdruk, februari 1981).

LuO 80527(21/49b). Eerste fase compensatieregeling.

Lamed 001-81(51.13/53). Regeling plaatsingsduur vrijwillig dienende KL-militairen bij in de Bondsrepubliek Duitsland gelegerde Nederlandse eenheden.

Lamed 002-81(51.14/33b). Opleiding tot beroepsofficier kok en hofmeester.

Lamed 513-75(55.3/171). Filmvoorstellingen (herdruk, februari 1981).

Lamed 003-81(02/41) / Lumed 502-81(02/39). Verwijderen van legerorders, landmachtorders en landmachtmededelingen.

voorbeeld van een overzicht radio-verbindingen verwerkt, noodzakelijk geworden door wijziging van de Stanag 5042 „Militaire telecommunicatie tekens en symbolen”.

VS 11-30 (De veldpostdienst, 2e druk, 2e wijziging). Deze wijziging vloeit voort uit de invoering van de postcode. Zij is mede het gevolg van enkele wijzigingen van benamingen de PTT-dienst betreffende en een nieuwe beschikking van de directeur-generaal der PTT.

VS 11-31 (De (hoofd)facteur en zijn taak, 2e druk, 1e wijziging). Deze wijziging is eveneens het gevolg van de invoering van de postcode en de aanduiding „DIENST DEPARTEMENT VAN DEFENSIE” rechtsboven op de adreszijde van de dienstveloppe.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-1/2 (Elektronische oorlogvoering (troepenuitgave), 1e wijziging). Vooruitlopende op de uitgifte van een nieuwe druk van dit voorschrift, die naar verwachting ultimo 1982 zal plaatsvinden, verschaft deze wijziging bruikbare richtlijnen m.b.t. een doelgerichte wijze van melden en rapporteren van storing en misleiding, i.v.m. de gedeeltelijke invoering van de stoorsimulatoren en de daarmee verband houdende eccm-gerichte opleiding en „training on the job”.

VS 11-4/2 (Werkwijze en procedu-

res statische telefooncentrales van de Koninklijke Landmacht, 2e druk). Een algehele herziening van dit voorschrift was noodzakelijk i.v.m. verdere automatisering van de militaire telefooncentrales van het AVKL, de ingebruikneming van SE-installaties en de deelneming aan het ASCON-KLu verbindingsstelsel. (Vervangt VS 11-4/2, Telefooncentraleprocedure AVKL, 1e druk.)

VS 11-25 (Radiotelefonieteleprocedures, 2e druk). De herziening van dit voorschrift was noodzakelijk door de invoering van het nieuwe berichtenformulier lf 15905. Tevens is de procedure t.b.v. gelijkloop met VS 11-18, Telexprocedures, enigszins aangepast. Bovendien is in deze druk een nieuw

lf 15971 (Jaarnaal voor verbindinginstallaties AVKL, 1e druk). Doel en gebruik van dit nieuwe legerformulier zijn beschreven in VS 11-4/2, 2e druk. De verstrekking van het formulier vindt uitsluitend plaats aan St CVKL, C-VOC en C-541 en C-543 verbindingsbataljon.

lf 15972 (Bezoekersregister (t.b.v. alle objecten AVKL), 1e druk). Doel en gebruik van dit nieuwe legerformulier, waarvan de verstrekking uitsluitend plaatsvindt aan St CVKL, C-VOC en C-541 en C-543 verbindingsbataljon, is eveneens beschreven in VS 11-4/2, 2e druk.

lf 15973 (ECM Rapport, 1e druk). Het gebruik van dit rapportageformulier is beschreven in VS 11-1/2, 1e druk.

----- Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht -----

Afgaan in Afghanistan

MS Toen bijna anderhalf jaar geleden, op 27 december 1979, de door Moskou bekostigde staatsgreep in Afghanistan de eerste zet bleek van een manoeuvre die de Sovjetrussische strijdkrachten openlijk voerde buiten de begrenzing van de eigen invloedssfeer zoals die nog weer was afgebakend op de CVSE in Helsinki, verwachtten velen dat de Sovjet-Unie zich daarmee had gestoken in een horzelnest waaruit zij zich niet dan met een veelheid aan pijnlijke ervaringen zou kunnen terugtrekken. Die verwachtingen zijn niet bewaarheid; de Sovjet-Unie zag zich nog niet gedwongen tot een smadelijke terugtocht zoals van de Amerikanen uit Vietnam. Toch moet er wel degelijk worden gesproken van een *afgang*. Maar dan ontegenzegglijk een die het deel werd van alle betrokken partijen, met dien verstande dat de ene iets erger afging dan de andere. Het is interessant, de relevante aspecten eens samen te vatten.

De Afgaanse staatsgreep van december 1979 was het voorlopige sluitstuk van een reeks interne machinaties. Op 17 juli 1973 was koning Zahir Sjah ten val gebracht door zijn neef Daoed, die daarop president werd van wat hij zelf betitelde als een „waarachtige Islamitische republiek”. Een soort voorloper van Khomeiny derhalve, met een conservatief, repressief en autocratisch bewind dat weliswaar – op bevel van het Kremlin – werd gesteund door het gros van de in 1965 opgerichte, communistische, Democratische Volkspartij, maar dat evenzeer werd bestreden door de onder leiding van de Pathan Taraki opererende anti-traditionalistische vleugel van die partij. Naar de krant die zij uitgaven, noemden zich de eersten *Khalq* (Het Volk), de laatsten *Parcham* (De Vlag). Na vijf jaar wisten de Parchami's het leger en de rivaliserende Khalqi's achter zich te verenigen en Daoed op 27 april

1978 af te zetten. Verscheidene duizenden, onder wie ook Daoed en diens familie, lieten daarbij het leven.

Taraki nam het roer over en begon onverwijld aan een sociaal-revolutionair moderniseringsprogramma, zij het dat hij verzekerde de aloude Islamitische principes te zullen eerbiedigen. Maar zijn behoedzame, nationalistische koers viel niet in goede aarde in de Revolutionaire Raad, waarin Hafizullah Amin en Babrak Karmal – zoon van een generaal – als vice-premiers respectievelijk de Khalq- en de Parchamfactie vertegenwoordigden. Binnen enkele maanden al had Amin de Parcham-invloed uit de regering verdreven: Karmal en vijf van zijn medestanders werden „weggepromoveerd” naar Oosteuropese ambassades. En toen Taraki in Moskou zijn nood was gaan klagen, werd hij bij terugkeer in september 1979 met een coup aan de kant gezet. Dat was echter allerminst naar de zin van het Kremlin, dat zorgvuldig een tegencoup voorbereidde en deed uitvoeren. Het paard waarop de Russische leiders voorshands wedden, heette Babrak Karmal; de Russische bajonetten baanden hem een weg terug naar Kaboel.

Met die interventie demonstreerde de Sovjet-Unie bereid te zijn de levens van haar eigen onderdanen op het spel te zetten om haar „vrienden” te hulp te komen. Dat heeft stellig haar geloofwaardigheid in die kring vergroot. De keerzijde van die medaille is evenwel dat die brute ingreep rechtstreeks ingaat tegen het onmiskenbare geestelijke reveil in de Islamitische wereld. Het communistische patroon wijzigde zich in wezen niet, om het even of Taraki, Amin of Karmal het vaandel droeg. Maar het eigenlijke probleem voor het Kremlin is, dat het atheïsme altijd was gericht tegen het Christendom als de erfvijand. Tegen religies die van minder belang werden geacht, was klaarblijkelijk ook geen pas-

sende methodiek ontwikkeld. De consequenties van die tekortschietende planning werden al snel merkbaar toen de eerst ingezette Sovjet-Russische eenheden, zelf moslims van Centraalaziatische origine, zich realiseerden dat zij niet de Amerikaanse imperialisten of de Chinese hegemonden moesten bestrijden, maar moesten schieten op ras-, bloed- en geloofsbroeders. Moskou zag zich weldra genoodzaakt die eerste contingents te vervangen door minder „verwante” militairen. Dat de Russische leiding met dat facet geen rekening had gehouden, openbaarde een schromelijke misslag in de operationele planning, en dat mag – ook al was het niet fataal – gerust een *afgang* worden genoemd.

Daarbij komt nog dat de sindsdien ingezette troepen hoofdzakelijk bestaan uit personeel dat afkomstig is uit landstreken en bevolkingsgroepen die minder geliefd zijn bij de leiders in het Kremlin, of die toch al worden gewantrouwd, zoals bijvoorbeeld de Wolga-Duitsers en de Kareliërs. Die recrutering geldt echter slechts zeer ten dele als verklaring voor een verschijnsel dat ook elders reeds kon worden opgemerkt, namelijk dat de motivatie en discipline van de Russische militairen ernstig te wensen overlaat: de geroemde Iwan uit de Grote Vaderlandse Oorlog is onmiskenbaar verleden tijd. Brezjnevs uitspraak op het 26e Congres van de CPSU, „...Laat niemand twifelen aan onze vastbeslotenheid, onze belangen veilig te stellen en de socialistische verworvenheden van de volkeren te verdedigen”, mag een veelbetekenende herinnering aan de Brezjnevdoctrine belichamen, de praktijk in Afghanistan laat zien dat er wel het een en ander schort aan het tot gelding brengen van die vastbeslotenheid. Weliswaar is het raadzaam niet te snel tot geruststellende conclusies te besluiten – ook de Winteroorlog 1939-'40 tegen Finland gaf een vertekend beeld van de gevechtswaarde van de Russische soldaat! – maar voorshands kan ook de militaire wanvertoning in Afghanistan zeker worden bestempeld als *afgang*.

Voorts is het gewenst zich rekenschap te geven van de ware redenen voor de nadrukkelijke Russische presentie in streken waar – afgezien van een krachtig nagestreefde verwezenlijking van geostrategische doelstellingen als onder meer aangeduid in *Mil. Spect.* 149(1980)(3)99 – toch

op het eerste gezicht weinig winst lijkt te kunnen worden behaald. Deskundigen terzake zijn het echter erover eens, dat huidige en zeer zeker toekomstige problemen op het terrein van de energievoorziening van de Sovjet-Unie en haar satellieten mede in het geding zijn. Het Afghaanse aardgas, bijvoorbeeld, wordt momenteel „gestolen” tegen minder dan een kwart van de prijs op de wereldmarkt, en de betaling blijft achterwege want... wordt in mindering gebracht op de Afghaanse verplichting, op te draaien voor de kosten van de Sovjetrussische presentie. Ook de, naar verluidt, recent ontdekte enorme olievelden in Herat en Farah – de grensgebieden met Iran – wenst de Sovjet-Unie te benutten voor het veiligstellen van haar eigen economische plannen, te meer nu haar eigen afnemende productie onvoldoende garanties geeft voor een geslaagde economische wedijver met het Westen enerzijds, en een evenwichtige betalingsbalans anderzijds. Dat het Kremlin die situatie zodanig ernstig acht dat een gewelddadig optreden op grote schaal op het territorium van een buurstaat als oplossing kon worden gekozen, tekent wel de *afgang* van de Russische economie, die pretendeerde die van de vrije wereld te kunnen overvleugelen.

Daarenboven ervaart de Sovjet-Unie een slijtageproces in haar ideologie. Het leergezag van de communistische pausen in het Kremlin werd en wordt aangetast in volksdemocratieën in haar eigen invloedssfeer – Hongarije, Roemenië, Tsjecho-Slowakije, Oost-Duitsland, Polen – en daarbuiten – China, Cuba – waar ontwikkelingen gaande zijn die strijdig zijn met het marxisme-leninisme. Nu is die ideologie zelfs niet bruikbaar gebleken als camouflagepak voor haar kolonialisme. Andermaal dus, voor het oog van hen die nog kunnen en willen denken, een *afgang*.

Ten slotte de zo zeer begeerde ontspanning. Zo lang de Sovjet-Unie bewijst de „objectieve wetten van historische ontwikkeling” met geweld te willen forceren, kan de wereld de détente wel vergeten. Voor een politiek die met een illusie van ontspanning de toekomstige slachtoffers in slaap wilde sussen, ook een ontmaskerende *afgang*.

Bedacht zij evenwel dat ook de andere betrokkenen deel hadden aan het afgaan in Afghanistan. Daarover een volgend maal.

De open achterpoort van de Vesting Holland

Het relaas van de krijgsverrichtingen op het Zuidfront van de Vesting Holland tegen de Duitse luchtlandingseenheden in mei 1940

P. G. H. Maalderink

majoor der infanterie, hoofd Documentatie en Informatie Sectie Militaire Geschiedenis

Festung Holland soll handstreichartig – unter Umgehung der Grebbe-Linie – aus der Rückfront genommen werden. (uit bevel van Luftlandekorps)

Het centrale reduit van onze landsverdediging was van ouds de „Vesting Holland”¹, waarvan het Noordfront de noordelijke linie volgde van de Stelling van Amsterdam, het Oostfront bestond uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie, het Zuidfront de lijn volgde van Haringvliet, Hollands Diep en Nieuwe Merwede, en het Westfront werd begrensd door de Noordzee.

Het Zuidfront strekte zich uit van Brielle over Hellevoetsluis, vanwaar het in oostelijke richting de noordelijke oever van het Haringvliet, het Hollands Diep en de Nieuwe Merwede volgde tot Kop van 't Land waar het aansloot op het Oostfront van de Vesting Holland. Het Zuidfront was van nature zeer sterk (achter een waterhindernis van ongeveer 2 km breedte); slechts bij Willemsdorp vormden de uit 1872 daterende spoorbrug en de in 1936 gereedgekomen verkeersbrug overgangen over het Hollands Diep. De door het Zuidfront lopende as Moerdijk–Dordrecht–Rotterdam vormde een belangrijke en uit het zuiden zelfs vitale naderingsweg tot het hart van het land. De voornaamste taak van het Zuidfront was derhalve het openhouden dan wel afsluiten van deze as, al naar gelang eigen troepen terugtrokken, bondgenoten steun verleenden of de vijand in het zuiden doorstootte.

Het front werd van west naar oost bezet door de Groep Spui en de Groep Kil², met als scheidingslijn een nagenoeg noord-zuid lopende lijn, direct

ten oosten van Numansdorp. Beide groepen resorteerden rechtstreeks onder de Commandant Vesting Holland (C.Vg.H.)*, reserve luitenant-generaal J. van Andel, met als chef van de staf luitenant-kolonel W. Thomson. De generaal had zijn commandopost in Den Haag. Bij ontstentenis van een geschikte opper- of hoofdofficier was na de hergroepering in april 1940 geen frontcommandant meer aangewezen. De nadelen daarvan zouden tijdens de operaties van 10 tot 14 mei duidelijk blijken. Bij de hergroepering in april 1940 was onder meer het Zuidfront op bevel van de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht (O.L.Z.) aanzienlijk versterkt. Van de versterking werden detachementen opgesteld te Willemstad en Moerdijk; zij vormden de veiligheidsbezetting van de gelijknamige bruggehoofden. In geval van agressie zouden de bezettingen worden afgelost en de bruggehoofden worden gevuld door respectievelijk het 3e Grensbataljon uit Roosendaal en het 6e Grensbataljon uit Breda, nadat deze bataljons eerst vernielingen aan de bruggen en wegen bij de Belgische grens hadden uitgevoerd. De verdediging van de Moerdijkbruggen was opgedragen aan de Groep Kil.

De commandant van deze groep, reserve-kolonel J. A. G. van Andel, had met de chef van de staf, kapitein M. R. H. Calmeijer, zijn commandopost te Puttershoek in de Hoekse Waard.

De infanterie³ bij de groep bestond uit 38 R.I.,

serafweergeschut (zes stukken), een mortiercompagnie (zes stukken), een batterij veldartillerie (vier stukken) en drie bataljons (opvolgend Romeins genummerd). Elk bataljon bestond uit een staf, een verbindingsafdeling, drie tirailleurcompagnieën (elk bestaande uit vier secties van drie groepen) en een mitrailleurcompagnie (twaalf mitrailleurs). Elke tirailleurgroep beschikte over een lichte mitrailleur. De regimenten infanterie 23 t/m 46 misten veelal de compagnie pantserafweergeschut, en bij een deel waren nog slechts acht (in plaats van twaalf) lichte en zware mitrailleurs bij respectievelijk de tirailleur- en mitrailleurcompagnieën ingedeeld.

¹ Als zelfstandig commando eerst ingesteld in 1922.

² Deze groepen waren verschillend van samenstelling en vergelijkbaar met brigades.

* In dit artikel gebezigde afkortingen stemmen overeen met hetgeen destijds gebruikelijk was; zij kunnen daardoor afwijken van de huidige regels, in het bijzonder waar het de plaatsing van punten betreft.

³ In de legerorganisatie van 1940 bestonden de regimenten Grenadiers, Jagers en de regimenten infanterie (R.I.) 1 t/m 22 uit een staf, een verbindingsafdeling, een compagnie pant-

waarvan een bataljon op het Eiland van Dordrecht, een compagnie versterkt met een mitrailleurcompagnie en een batterij veldartillerie (minus) ten zuiden van de bruggen, en de rest van het regiment in de Hoekse Waard. Als groepsreserve werd beschikt over III-34 R.I. (minus een compagnie), welk bataljon zich te Maasdam bevond.

Direct ten noorden van de Moerdijkbruggen stond een dekkingsdetachement, bestaande uit een compagnie (minus) en een groep politietroepen.

Aan artillerie⁴ stond opgesteld op het Eiland van Dordrecht: I-17 R.A. (twee batterijen 7,5 cm veld) en III-14 R.A. (drie batterijen 12 l. 12 uit 1878), en in de Hoekse Waard hadden 23 R.A. (twee afdelingen, totaal bestaande uit vijf batterijen 7,5 cm veld) en de 25e Afdeling Artillerie (drie batterijen 15 l. 24 uit 1880) stelling genomen.

Aan luchtverdedigingsmiddelen stonden bij de Moerdijkbruggen een batterij luchtdoelartillerie (drie stukken van 7,5 cm) en drie pelotons luchtdoelmitrailleurs (elk vier Schwarzlose mitrailleurs 6,5 mm) opgesteld. Ten noorden van de bruggen bij Dordrecht twee pelotons luchtdoelmitrailleurs en in de Hoekse Waard nog een batterij luchtdoelartillerie.

Het garnizoen Rotterdam onder kolonel Scharroo en het garnizoen Dordrecht onder luitenant-kolonel J. A. Mussert ressorteerden rechtstreeks onder C.Vg.H.

De Moerdijkbruggen

Het dekkingsdetachement van de brug was gelegerd in het barakkenkamp te Willemsdorp nabij het noordelijke landhoofd van de verkeersbrug. De groep politietroepen⁵, waaraan onder meer de technische uitvoering van de brugvernieling was opgedragen, legerde in het permanente groepsgebouw te Willemsdorp. Aan de noordzij-

⁴ De regimenten artillerie (R.A.) waren normaal samengesteld uit een staf, een verbindingsafdeling en drie afdelingen van drie batterijen van vier stukken. Het Korps Rijdende Artillerie (gemotoriseerd) telde vier batterijen van vier stukken. De afdelingen artillerie van Groep Kil waren echter afwijkend van samenstelling. De batterijen 12,5 cm kanonnen lang 12 en 15 cm kanonnen lang 24 waren tijdens de mobilisatie noodgedwongen ingedeeld. Deze „museumartillerie” schoot nog opmerkelijk zuiver, maar de vuursnelheid was veel te gering en de stukken vormden hoge en markante doelen.

⁵ Deze groep was sinds 1936 — toen de legerleiding het gevaar van een strategische overvaling onderkende — belast met de permanente bewaking van beide bruggen.

Reserve luitenant-generaal J. van Andel, C-Vesting Holland

de van de spoor- en verkeersbrug waren reeds in 1936 kazematten gebouwd die op de as van de brug vuur konden uitbrengen. Beide kazematten waren uitgerust met een kanon van 5 cm en een zware mitrailleur; de ondergelegen ruimten waren bestemd voor de opslag van ontstekingsmiddelen en munitie. De verkeersbrug werd bovendien nog beveiligd door vier mitrailleurkazematten die zich ten westen en ten oosten van het noordelijke landhoofd bevonden, en twee motorboten om sabotage van de waterzijde te beletten.

Sedert mei 1938 was bij beide bruggen de springlading permanent aangebracht, doch zonder slagpijpjes en slagsnoerleiding. Deze waren opgelegd in vorengenoemde kazematten en mochten slechts worden aangebracht op last van de O.L.Z., die eveneens persoonlijk opdracht zou geven tot vernieling van de bruggen. De verkeersbrug telde 38 ladingen, de voorbereiding van de vernieling nam een uur tijd in beslag.⁶ Bij

⁶ Het voornemen bestond de lading van de bruggen, evenals die bij ter vernieling voorbereide bruggen over de IJssel en de Maas, te voorzien van een elektrische ontsteking. Op de prio-

Generalleutnant K. Student, C-Luftlandekorps, tevens C-7. Flieger Division

onmiddellijk gevaar was de commandant van het dekkingsdetachement verplicht op eigen initiatief het bevel tot vernielen te geven.

Het aantal gevechtsofstellingen voor de troep bij het noordelijke landhoofd was onvoldoende en moest nog worden uitgebreid. Op de Brabantse oever waren de bruggehoofdstellingen in hoofdzaak voltooid en er waren voorbereidingen getroffen voor inundatiën. De verbindingen van C-Groep Kil naar zijn eenheden waren telefonisch en door middel van hangende veldkabel aangelegd.

Het Duitse aanvalsplan

Op 15 januari 1940 werd *Generalmajor* K. Student, commandant van de *7. Flieger Division*⁷

riteitenlijst van de O.L.Z. van 16 januari 1940 stonden de Moerdijkbruggen echter onderaan. Welke mogelijke gevolgen dat op 10 mei had kunnen hebben, wordt aangetoond door de tijdelijke vernieling van de bruggen bij Venlo waar, bij de overvaling op dezelfde datum, een sergeant kordaat de „rode knop” indrukte.

⁷ De naam *Flieger Division* was, sinds het ontstaan van de parachutistendivisie, een schuilnaam.

door de opperbevelhebber van de *Luftwaffe* in kennis gesteld van het nieuwe Duitse aanvalsplan tegen het Westen. In dat plan was een groot-scheepse luchtlandingsoperatie opgenomen, gericht tegen het hart van de Vesting Holland. De operatie zou plaatsvinden in het aanvalsvak van de *18. Armee* en worden uitgevoerd door *Flieger Division 7 (Fl.Div.7)* en de *22. Luftlande Infanterie Division (22. LL.Inf.Div)* die samen het *Luftlandekorps (LL.Korps)* zouden vormen. Student, intussen bevorderd tot *Generalleutnant*, kreeg het bevel over dat korps en werd belast met de voorbereidingen en te gelegener tijd de uitvoering van deze eerste grote luchtlandingsoperatie in de krijgsgeschiedenis.

Op 21 januari gaf Hitler aan Student de volgende opdracht:

1. *Inbesitznahme der Brücken bei Moerdijk, Dordrecht und Rotterdam für die 18. Armee, die mit Schwerpunkt südlich des Stromgebiets vorgeht.*
2. *Gleichzeitig Besetzung der Hauptstadt Den Haag und damit Ausschaltung der feindlichen Führung.*

Het 26e Legerkorps van de *18. Armee* zou de hoofdaanval uitvoeren. Dat legerkorps, bestaande uit vier infanteriedivisies, een pantserinfanteriedivisie (*9. Panzer Division*) en een SS-divisie (*S.S. Verfügung Division*) zou met twee infanteriedivisies tussen Ravenstein en Vierlingsbeek een Maasovergang forceren om vervolgens met de pantserinfanteriedivisie en de SS-divisie door de bres op te rukken. De doorstoot naar het luchtlandingshoofd zou worden uitgevoerd door de *9. Panzer Division*. Nadat de strijdkrachten van de *18. Armee* zich zouden hebben verenigd met onderdelen van het *LL.Korps* zou dat laatste onder bevel worden gesteld van *C-18. Armee*.

Aangezien geheimhouding van de plannen een eerste vereiste was voor het welslagen van de onderneming, was het zaak ook de materiële, operationele en andere voorbereidingen van de luchtlandingsoperatie zoveel mogelijk te versluieren. Het personeel van *Fl.Div.7* werd door middel van velddienst-, kader- en zandbak oefeningen zo realistisch mogelijk voorbereid op de komende taak. Daarbij vormden de verschillende bruggen over de Elbe uitstekende oefenobjecten. Ook in de grote oefenkampen als „Bergen” en „Sennelager” trof men dikwijls parachutisten-eenheden aan.

Intussen werkte de Duitse plaatsvervangende militaire attaché in Den Haag onder hoogspanning om de nodige inlichtingen te verzamelen;

dat varieerde van het verzamelen van stafkaarten, plattegronden en adressen van auto(bus)-verhuurondernemingen tot en met de verkenning van de objecten zelf.⁸ Alle *Vertrauensmänner* (agenten) van de *Abwehr* in het toekomstige operatiegebied werden geactiveerd. Enkele weken voor 10 mei 1940 werd het personeel van *Fl.Div.7* geconsigneerd en alle uitgaande post werd gecensureerd. Op 8 mei werden de lagere commandanten op de hoogte gesteld van de operatie en eerst op de vooravond van 10 mei werden de manschappen ingelicht. Tijdens de periode van voorbereiding en oefening had het personeel van *Fl.Div.7* zich nimmer mogen vertonen in parachutistenuniform, en de voor het vervoer van de troepen bestemde transportvliegtuigen kwamen pas op 9 mei aan in het legeringsgebied van de divisie. Een oefening op de kaart (*Kriegsspiel*) onder leiding van generaal Student, sloot voor de hogere ondercommandanten de periode van voorbereiding af.

Het luchtlandingskorps bestond uit drie componenten:

- a. de beide divisies van *LL.Korps*, bestemd voor de acties op de grond;
- b. twee *Kampfgeschwader zur besonderen Verwendung* (*K.G.z.b.V.*), bestemd voor het transport van deze divisies door de lucht;
- c. de vliegtuigformaties van de *General z.b.V.*, die de operaties moesten ondersteunen.

Student trad behalve als korpscommandant tevens op als *C-Fl.Div.7*, hetgeen in oorlogstijd geen geslaagde combinatie is. De nadelen daarvan zouden tijdens de operatie duidelijk blijken. De generaal bevond zich dan ook in een allerm minst benijdenswaardige positie. Hij diende — buiten de gevechtsleiding — als korpscommandant bedacht te zijn op de samenwerking met de oprukkende eenheden van de *18. Armee*, opdrachten te verstrekken aan de steunende vliegtuigformaties en regelingen te treffen voor tijdige aanvoer van onder meer reserves, munitie en materieel. Van dat alles is tijdens de gevechtsdagen van 10 tot en met 14 mei niet veel terechtgekomen.

Fl.Div.7 was nog niet op sterkte toen de operaties werden uitgewerkt. Zij bestond uit een staf, een verkenningafdeling, een verbindingsafdeling, twee parachutistenregimenten, een batterij veldartillerie, een batterij pantserafweergeschut, een batterij luchtdoelartillerie, een geneeskundige com-

⁸ *Oberstleutnant* Otzen werd in deze periode door een detachement Wielrijders bij de Moerdijkbruggen aangetroffen.

pagnie en enkele kleinere steunende eenheden. *Fallschirmjäger Regiment 1 (F.J.R.1)* bestond uit een staf, drie bataljons (in volgorde Romeins genummerd) en een pantserafweercompagnie. Elk van de drie bataljons bestond uit vier eenheidscompagnieën.⁹ De compagnieën waren binnen het regiment opvolgend genummerd van 1 t/m 12.

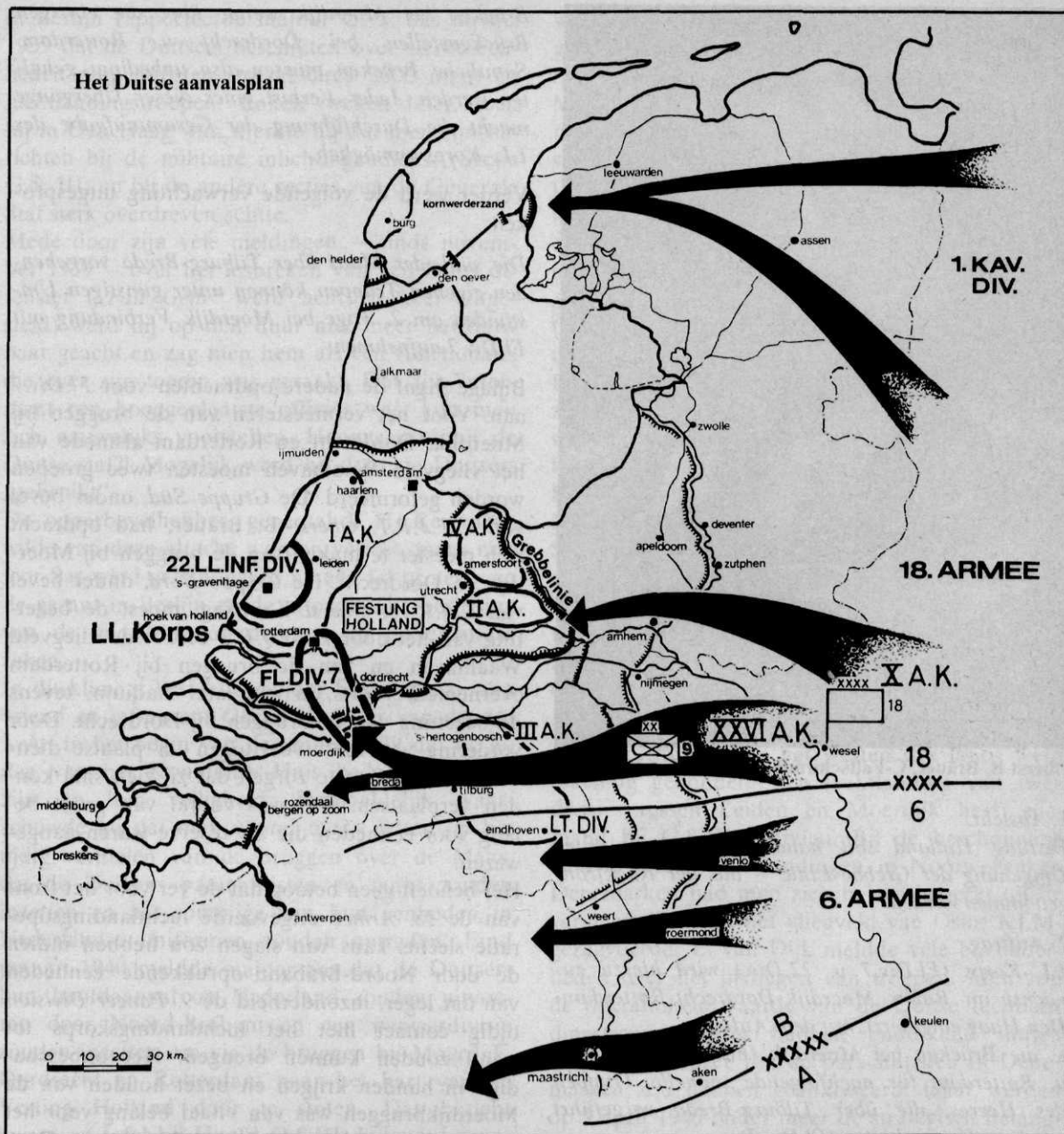
Van *F.J.R.2* bestonden nog slechts twee bataljons, en van *II-F.J.R.2* was alleen de 6e Compagnie geoefend in parachutespringen. De *22. LL.Inf.Div.* bestond — behalve uit een staf en verschillende steunende eenheden — uit drie regimenten infanterie. De uit te voeren opdrachten en de ongelijke samenstelling van beide divisies maakten het noodzakelijk vijf parachutistencompagnieën (van *F.J.R.2*) bij de *22. LL.Inf.Div.* in te delen; voorts werden van laatstgenoemde divisie een regiment infanterie (*I.R. 16*), een batterij artillerie, een compagnie pantserafweergeschut, twee compagnieën pioniers en enkele kleinere eenheden ingedeeld bij *Fl.Div.7*. Enkele dagen voor de inzet werd Student door *C-18. Armee* nog een regiment infanterie (*I.R.72*) als reserve ter beschikking gesteld.¹⁰

Voor het transport van zijn eenheden had generaal Student de beschikking over *Kampfgeschwader z.b.V.1* met vier *Kampfgruppen* voor *Fl.Div.7* en *Kampfgeschwader z.b.V.2* met vier groepen voor *22.LL.Inf.Div.* Elke *Gruppe* bestond uit vier *Staffeln* van twaalf transportvliegtuigen van het type *Junkers Ju 52*; bovendien beschikte de staf van de *Gruppe* nog over vijf transportvliegtuigen. Elk *Geschwader* telde 215 vliegtuigen. *Fl.Div.7* beschikte voorts zelf over een *Transportstaffel*. Voor de gehele luchtlandingsoperatie waren derhalve in totaal 450 transportvliegtuigen beschikbaar. De organieke sterkte van *Fl.Div.7* was ongeveer 4000 man, die van *22.LL.Inf.Div.* ruim 14.500 man. Van het totaal van 18.500 man zouden ruim 17.300 man door de lucht moeten worden vervoerd. Aangezien een *Junkers Ju 52* niet meer dan 14 tot 16 man¹¹ kon vervoeren mits geen groot materieel werd meegevoerd, was het

⁹ Een Duits parachutistenbataljon bestond in 1940 uit drie tirailleurcompagnieën en een ondersteuningscompagnie. Voor acties (zoals in Nederland) werden echter veelal vier gemengde compagnieën (eenheidscompagnieën) gevormd.

¹⁰ Van *I.R.72* is slechts één bataljon ingezet, de rest bleef achter in een afwachtingsgebied in Duitsland.

¹¹ In elk transportvliegtuig werd ook materieel of munitie vervoerd, waardoor het aantal volledig uitgeruste parachutisten per vliegtuig veertien bedroeg. Voor de infanterie waren dat veertien tot zestien man. Indien artillerie werd meegevoerd was het aantal inzittenden zes of nog minder.

aantal toestellen niet toereikend om het gehele luchtlandingskorps met zware uitrusting in één keer te vervoeren naar de landingsterreinen. Het vervoer zou derhalve in verschillende „golven”, verdeeld over twee dagen, plaatshebben. De vliegtuigformaties van de *General z.b.V.* vormden de „vliegende artillerie” van het luchtlandingskorps en stonden onder bevel van *Generalmajor R. Putzier*. De gevechtssterkte van de zes *Kampfgruppen* kon worden gesteld op 103 *Heinkel HE III (H)*, 34 *Junkers Ju 88 IIa* en 28 *Junkers Ju 87b (Stuka)*, in totaal 165 bommenwerpers. Om de luchttransporten te beschermen

en de Nederlandse luchtmacht zoveel mogelijk afbreuk te doen, kreeg *generaal Putzier* nog acht *Kampfgruppen* jagers en jachtkruisers onder bevel, in totaal bestaande uit 180 *Messerschmitt Bf109E* en 62 *Messerschmitt Bf110C*, samen dus 242 jachtvliegtuigen. Van dat aantal was een derde permanent boven doelen in Nederland aanwezig.

In het door de chef van de staf van het *LL.Korps*, *Major d.G. H. Trettner* opgestelde *Befehl für den Einsatz des LL.-Korps im Fall „Festung”* stond de volgende opdracht:

Oberst B. Bräuer, C-Fallschirmjäger Regiment 1

1. Absicht.

Festung Holland soll handstreichartig – unter Umgehung der Grebbe-Linie – aus der Rückfront genommen werden.

2. Auftrag.

LL.-Korps (Fl.Div.7 u. 22.Div.) wird hierzu zunächst im Raum Moerdijk-Dordrecht-Rotterdam-Den Haag eingesetzt, mit dem Auftrag:

a. die Brücken bei Moerdijk (hier Schwerpunkt), u. Rotterdam für nachfolgende schnelle Truppen des Heeres, die über Tilburg-Breda vorgeführt werden, offen zu halten (Fl.Div.7).

b. die Hauptstadt Haag zu besetzen und die dort befindliche Krone, Regierung und Wehrmachtleitung sofort auszuschalten (22.Div.).

Het korpsbevel telde zeven bijlagen.

Uit bijlage 1 – *Feindlage* – blijkt, dat men goed op de hoogte was. Alleen III L.K. verwachtte men verdedigend in Noord-Brabant en de Lichte Divisie (*beste u. beweglichste Feindtruppe*) als reserve ten zuiden van 's-Hertogenbosch.

In bijlage 2 – *Beurteilung der Lage* – werden de kritieke punten vermeld:

Der Weg in die Festung Holland führt von den

Brücken bei Moerdijk weiter über die einzigen Brückenstellen bei Dordrecht u. Rotterdam. Sämtliche Brücken müssen also unbedingt gehalten werden. Jeder Verlust eines dieser Übergänge macht die Durchführung der Gesamtaufgabe des LL.-Korps unmöglich.

Verder werd de volgende verwachting uitgesproken:

Die südl. der Maas über Tilburg-Breda vorgehenden eigenen Truppen können unter günstigen Umständen am 2. Tage bei Moerdijk Verbindung mit Fl.Div.7 aufnehmen.

Bijlage 3 gaf de nadere opdrachten voor Fl.Div.7 aan. Voor het vermeesteren van de bruggen bij Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam alsmede van het vliegveld Waalhaven moesten twee groepen worden geformeerd. De *Gruppe Süd*, onder bevel van C-F.J.R.1, Oberst B. Bräuer, had opdracht zich meester te maken van de bruggen bij Moerdijk en Dordrecht. De *Gruppe Nord*, onder bevel van C-I.R.16, Oberst Kreysing, moest de bezetting van het door III-F.J.R.1 veroverde vliegveld Waalhaven en van de bruggen bij Rotterdam overnemen, voorts, in een later stadium, tevens de bezetting van de bruggen bij Dordrecht. Door vordering van motorvoertuigen ter plaatse dienden de eenheden te zorgen dat zij zich snel konden verplaatsen. Dat was vooral van groot belang voor eenheden die als reserve waren aangevoerd.

Het behoeft geen betoog dat de ver voor het front van de 18. Armee uitgevoerde luchtlandingsoperatie slechts kans van slagen zou hebben indien de door Noord-Brabant oprukkende eenheden van dat leger, inzonderheid de 9. Panzer Division tijdig contact met het luchtlandingskorps tot stand zouden kunnen brengen. Het onbeschadigd in handen krijgen en bezet houden van de Moerdijkbruggen was van vitaal belang voor het welslagen van de gedurfde onderneming. Deze bruggen vormden voor de 18. Armee de toegangspoort tot de Vesting Holland en waren, zowel operationeel als tactisch beschouwd, van meer directe betekenis dan het regeringscentrum 's-Gravenhage.

Dat is de reden, waarom het optreden van en tegen 22.LL.Inf.Div. in *Raum Den Haag* in dit relaas verder buiten beschouwing wordt gelaten.

Wat was bekend bij het opperbevel en de inlichtingendienst?

Kort na zijn tweede plaatsing als militair attaché

in Berlijn rapporteerde majoor G. J. Sas in mei 1939 dat de Duitsers beschikten over sterke eenheden parachutisten (totaal circa 2000 man) en luchtlandingstroepen. Enkele weken later, toen hij in Den Haag was, merkte hij dat men zijn berichten bij de militaire inlichtingendienst (Sectie G.S. III) en bij de andere secties van de Generale Staf sterk overdreven achtte.

Mede door zijn vele meldingen — sinds november 1939 — over het losbreken van een Duits offensief („*Fall Gelb*” werd achttien keer uitgesteld) werd hij op den duur niet meer betrouwbaar geacht en zag men hem als een functionaris die over zijn toeren was geraakt. Dat zijn informant een hooggeplaatste officier was, kon men zich nauwelijks voorstellen. Hoogverraad bij de Duitse staf?! Mogelijk werd hij door de Duitsers „gebruikt”.

De opperbevelhebber, generaal I. H. Reijnders, wilde van deze attaché worden verlost, maar majoor Sas werd gehandhaafd na een fel protest van de gezant in Berlijn en de uiteindelijke beslissing van de ministers van defensie en buitenlandse zaken.

In dit klimaat berichtte majoor Sas, dank zij zijn vriend en informant *Oberst* H. Oster van de *Abwehr*, in het begin van december 1939 dat de leden van het Koninklijk Huis bedacht moesten zijn op hun veiligheid. Herhaaldelijk waarschuwde hij dat men vooral moest letten op het tijdig vernielen van de bruggen over de Maas, dat de Duitsers parachutisten en tanks zouden inzetten en dat sommige van hun eenheden in Nederlandse uniformen zouden optreden. Eind januari 1940 meldde majoor Sas dat de Duitsers hun hoofdaanval op Nederland zouden uitvoeren door Noord-Brabant en een pantserdivisie zouden inzetten om via de bruggen bij Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam naar het hart van de Vesting Holland door te stoten. Dat bericht kwam op tafel bij Hoofd G.S.III, luitenant-generaal H. A. C. Fabius, die niet geloofde in een Duitse aanval op Nederland. Hij besprak deze mogelijkheid langdurig met generaal Reijnders; beide generaals achtten de aanval onwaarschijnlijk. Men zou de Moerdijkbruggen toch tijdig kunnen vernielen, waardoor het een buitengewoon moeilijke operatie zou worden; bovendien zou de Duitse linkervleugel worden bedreigd door een Frans-Engelse strijdmacht. Het desbetreffende rapport¹² raakte in de periode van de

¹² Generaal Reijnders verklaarde in 1948 voor de Enquêtecommissie Regeringsbeleid, dat hij dit rapport van majoor Sas nooit had gezien.

wisseling van het opperbevel zoek en de opvolgende O.L.Z., generaal Winkelman, kreeg het nooit te zien.¹³

Medio april 1940 gaf majoor Sas de route van de pantserdivisie door: 's-Hertogenbosch—de Langstraat—Rotterdam, evenals de dislocatie: Rheine—Osnabrück—Münster. Als bijzonderheid wist hij nog te melden dat zodra deze divisie zich in zuidelijke richting verplaatste, dat moest worden opgevat als indicatie voor een onmiddellijk dreigende aanval.

Ook dit bericht kreeg generaal Winkelman nooit te zien, hoewel het bij G.S.III heeft gecirculeerd. Eén officier van deze sectie heeft het op een overzichtskaart verwerkt gezien en een andere was wel zeer positief in zijn verklaring dat luitenant-kolonel J. G. M. van de Plassche, Hoofd Bureau IIIa (buitenland), kennis droeg van het bericht.¹⁴ Nimmer is opgehelderd op wiens tafel majoor Sas' belangrijkste bericht is blijven liggen. De naspeuringen en pogingen tot reconstructie van het gebeurde door het toenmalige Hoofd Sectie Krijgsgeschiedenis, generaal-majoor D. A. van Hilten, werden in 1948 op last van het hoofd van de Centrale Veiligheidsdienst gestaakt.

Met de mogelijkheid van inzet van kleine eenheden parachutisten in het westen des lands werd rekening gehouden. Een luchtlanding van twee divisies tussen Leiden en Moerdijk heeft niemand bij G.S.III voorzien. Bij de beschouwing van de Duitse luchtlandingen in Noorwegen en Denemarken had men zich helaas beperkt tot de vermeerstering van het vliegveld van Oslo; KLM-gezagvoerder E. van Dijk meldde vele bijzonderheden over het invliegen van troepen. Men zou de operationele waarde van de Duitse luchtlandingstroepen beter hebben onderkend indien men ook de inzet van de parachutisten in Denemarken zou hebben geanalyseerd. Daar werden op 9 april 1940 onder meer de strategisch belang-

¹³ Merkwaardig genoeg heeft Hoofd G.S.III bij de hergroepering van het Veldleger op 30 maart 1940 de nieuwe O.L.Z. niet gewezen op de mogelijkheid van een Duitse hoofdaanval door Brabant naar de Vesting Holland. Op die datum veranderde onder meer bij III L.K. de oorlogsopdracht en kreeg het in plaats van de Peel-Raamstelling, de verdediging van de Waal-Lingstelling toegewezen. Bepaald onbegrijpelijk is het dat Hoofd G.S.III op de eerste oorlogsdag, toen de desbetreffende penetratie duidelijk in opbouw was, niet alsnog O.L.Z. heeft gewezen op de zich nu duidelijk aftekenende Duitse hoofdaanval.

¹⁴ Dr. J. M. Somer verklaarde in 1948 voor de Enquêtecommissie Regeringsbeleid (11270): *Ik wil geen onjuistheden vertellen, maar ik weet zeker, dat Majoor Sas vóór de oorlog aan Overste Van de Plassche de opmarswegen gemeld heeft, hij noemde o.a. de opmarsweg Waalwijk, Langstraat, Moerdijk.*

rijke bruggen bij Vordingborg tussen Falster en Sjaelland bij verrassing door parachutisten genomen. Die bruggen vertoonden qua importantie (vitale verbinding naar Kopenhagen) merkwaardig veel overeenkomst met de Moerdijkbruggen en zij lagen op een afstand van ongeveer 100 km van Sleeswijk-Holstein. Wellicht zou men dan tot de conclusie zijn gekomen dat de Duitse parachutisten tot meer in staat waren dan sabotageacties op kleine schaal.

Helaas kregen wij door onze neutraliteitspositie weinig gegevens van de beter geïnformeerde Belgische inlichtingendienst en van de op 10 januari 1940 bemachtigde stukken van „Fall Gelb”¹⁵ speelden de Belgen om politieke redenen alleen die gegevens door waaruit bleek dat zowel Nederland als België door Duitsland zouden worden aangevallen. Uit de desbetreffende stukken vernamen de Belgen namelijk alle bijzonderheden over de operationele inzet van een Duitse parachutistendivisie bij de Maasovergangen ten zuiden van Namen.¹⁶ In België beschikte men overigens over meer gegevens. De Chef van de Generale Staf had bij Geheime nota nr 2844 van 19 juni 1939 de legerkorpscommandanten het volgende meegedeeld:

Duitsland is voor 't ogenblik in de mogelijkheid te beschikken over drie regimenten parachutisten en minstens het equivalent van een infanterie-divisie, maar dan lucht vervoerd.

Uit de Nederlandse inlichtingenappreciatie (tijdvak tot en met 23 april 1940) bleek het volgende:

De opstelling der Duitse troepen is zodanig, dat op elk gewild ogenblik overgegaan kan worden tot een aanval naar het westen, waarbij de rechtervleugel (noord van de rivieren gedekt door Duitse troepen) zijn opmars zou kunnen kiezen door Noord-Brabant.

G.S.III verwachtte het zwaartepunt van de Duitse aanval in Noord-Brabant en het vervolgens zuidwaarts zwenken van de divisies naar België.

Wat wisten de commandanten en de troep over luchtlandingstroepen?

In het Nederlandse leger was het novum lucht-

¹⁵ Op 10 januari 1940 maakte een klein Duits vliegtuig een noodlanding bij Mechelen (aan de Maas) in België. Aan boord bevond zich een majoor van de Fallschirmjäger, die in een actetas de stukken van „Fall Gelb” bij zich had.

¹⁶ Door het incident bij Mechelen besloot Hitler tot essentiële wijzigingen van „Fall Gelb”; de luchtlandingstroepen zou-

landingstroepen of parachutisten bij de soldaten nagenoeg onbekend. Gedurende de opleiding werd niets daarover verteld, hetgeen zich gedurende de oorlogsdagen zou wreken en tot de vreemdste situaties¹⁷ zou leiden.

Hoe was echter het beeld in de vakliteratuur? John Sidney Zodij, een specialist op het gebied van de luchtoorlog en vliegtuigen, schreef naar aanleiding van de overval van Denemarken en Noorwegen in de Militaire Spectator van april 1940 onder meer:

De Geallieerden kregen een buitengewoon gevoelige les, doordat zij tot nog toe verzuimd hebben aan het wapen der lucht-infanterie die aandacht te besteden, die dit toekomt en waardoor de Duitsers in staat geweest zijn enkele militaire handelingen met ongekende snelheid en beslistheid te volbrengen. Was de geografische gesteldheid in Noorwegen bv. gelijk deze in het nabije Zweden is, dan zouden zich binnen enkele dagen overal kleine detachementen luchtinfanterie bevinden, die tot taak zouden hebben, door een zelfstandige actie het land tot overgave te dwingen en de troepen der tegenstander in den rug aan te vallen, in afwachting van de komst van de gepantserde en gemotoriseerde eenheden.

Kapitein der Infanterie A. Groen, gedetacheerd bij de Hogere Krijgsschool, schreef vlak voor de oorlog voor de Militaire Spectator het artikel *Valschermstroepen*. Bij de paragraaf *Conclusies ten aanzien van Nederland* stelde hij:

Ons dichtbevolkt land met zijn uitgebreid wegennet, is zeker geen gunstig landingsgebied voor valschermstroepen of luchtinfanterie. Wil men voor dit doel een landstreek gunstig noemen, dan moet deze volgens de meeste deskundigen vrij vlak, overzichtelijk, dun bevolkt, niet doorsneden en weinig bebost zijn. Een dicht vijandelijk verbindingsnet is een groot bezwaar voor luchttransporten; het voordeel van de factor verrassing komt daardoor grotendeels te vervallen.

Verder wees hij erop dat sabotageacties van kleine eenheden wel mogelijk waren. Ten aanzien van het optreden van parachutisten binnen de Vesting Holland kwam hij evenwel tot een belangrijke conclusie:

den nu (15 januari 1940) tegen de Vesting Holland worden ingezet, terwijl zeer strikte veiligheidsmaatregelen werden getroffen voor de geheimhouding van operatieplannen.

¹⁷ Bij de Groep Kil vroegen op de eerste oorlogsdag soldaten aan het kader of men wel mocht schieten op dalende parachutisten!

Het moet ook niet uitgesloten worden geacht, dat een aanvaller een landing binnen de Vesting Holland zal beogen, om zich op een of meer punten afdoende vast te zetten, en van daaruit ondernemingen uit te voeren, in het algemeen als bij de verticale omvatting besproken, en in het bijzonder met het doel de verbindingen van het hart des lands met de fronten der Vesting Holland te bedreigen, of vernielingen van voor 's lands defensie belangrijke objecten tot stand te brengen. Een dergelijke landing zal waarschijnlijker zijn indien onzerzijds geen preventieve maatregelen zijn genomen. Heeft een tegenstander van enige sterkte eenmaal vaste voet in onze voor de verdediging zo gunstige polderterreinen, dan zal het niet gemakkelijk zijn hem daaruit te verdrijven, zeker niet een tegenstander met de morele en fysieke kwaliteiten, welke aan de valschermtroepen inhaerent zijn.

Door onbekende oorzaak verscheen dit artikel pas na de oorlogsdagen.

In maart 1940 schreef generaal-majoor jhr. J. Th. Alting von Geusau, C.I.L.K. in een brochure het volgende over de luchtdreiging:

En dit geldt evenzeer voor de tot de luchtstrijdkrachten behorende parachutetroepen. Dit hypermoderne strijdmiddel, waarvan de werking op de meest schromelijke wijze overdreven wordt, kan niet anders beschouwd worden dan als een hulpmiddel. Het naar beneden laten springen van grote troepen mag in vredetijd bij wijze van proef wel eens enig resultaat gehad hebben, de voornaamste factor nl. het mitrailleurvuur van de verdediger tegen de omlaag fladderende parachutisten ontbrak daarbij. Ongetwijfeld zal in vele gevallen een kleine afdeling kunnen dalen en door het vernielen van een spoorweg, een brug of een munitiemagazijn een succesje kunnen boeken, doch dit zal bitter weinig uitwerking hebben als de verdediger maar kalm blijft en zich goed realiseert, dat deze kleine successen weinig of geen betekenis hebben.

Men kan zich bij beschouwing van de getroffen beveiligingsmaatregelen en gedurende de oorlogsdagen bevolen acties van hogere commandanten niet aan de indruk onttrekken dat de luchthartige visie van de generaal op parachutisten door hen helaas tot een zekere doctrine werd verheven.

De schrijvende werkelijkheid werd duidelijk door een artikel van kapitein der infanterie J. D. van der Waall in *Mavors* van oktober 1940, die trouwens in de mobilisatietijd al het een en ander op het gebied van de opleiding en ook over lucht-

landingstroepen had gepubliceerd. Hij stelde onder meer:

*Nu kan men wel zeggen: gedane zaken nemen geen keer en daarom heeft het geen zin te discussiëren over de vraag, of men had moeten of kunnen weten, dat dit nieuwe wapen zo'n hoge vlucht had genomen; dat neemt niet weg, dat het een ernstige fout is geweest. Zeer zeker had men het kunnen en dus moeten weten. Men had kunnen en moeten begrijpen, dat als de Duitse weermacht deze zaak ernstig ter hand neemt, dit wèl au serieux genomen moet worden! Reeds sedert 1935, toen bij manoeuvres in Rusland voor het eerst luchtstroepen op grote schaal werd gebruikt, had het gebruik van zulke troepen onafgebroken en voortdurend de aandacht moeten hebben. Het bovenbedoelde artikel uit „een vorige jaargang” van het *Militär Wochenblatt*, moet toch ook onder ogen gekomen zijn van de bevoegde instanties. En er zijn nog veel meer gegevens en mededelingen te putten geweest uit tijdschriften, boeken, brochures, enz.*

Verder in het artikel vervolgde hij:

Op grond van hetgeen mij uit de militaire literatuur was bekend geworden, heb ik in de zomer van 1937 bij een tactische oefening in het terrein, vijandelijke valschermtroepen laten optreden. Het resultaat was, dat ik werd... uitgelachen en 14 dagen later deelde een hogere chef mij mee, dat men in bevoegde kringen aan het optreden van deze troepen geen waarde hechtte.

De toestand bij het Zuidfront van 7 tot 10 mei

Nadat op 4 en 5 mei 1940 al verontrustende berichten waren binnengekomen, gelastte de Commandant Luchtverdediging, luitenant-generaal P. W. Best, op 7 mei dat de luchtstrijdkrachten, luchtdoelbestrijdings- en bewakingstroepen elke dag van een uur voor zonsopgang tot 08.00 uur volledig paraat in de gevechtsofstelling moesten zijn. Op dezelfde datum werden alle verloven ingetrokken en voor de grenstroepen werd verhoogde paraatheid gelast. In tegenstelling tot voorgaande alarmeringen was de laatste maatregel voor de troepen aan en achter de zuidgrens niet van kracht. Generaal Winkelman zei woordelijk tegen zijn Hoofd Operatiën:

De bedreiging komt nu toch wel zó duidelijk uit het oosten, dat het dwaasheid zou zijn de troepen aan het Zuidfront te alarmeren.

Door deze beslissing werden bij de bruggen bij Moerdijk, Keizersveer, Heusden en Hedel geen ontstekingsmiddelen aan de ladingen aange-

bracht. Hoofd Operatiën van het Algemeen Hoofdkwartier (A.H.K.) meldde dat aan de chef staf van de Landmacht en samen brachten zij de consequenties onder de aandacht van de O.L.Z. Generaal Winkelman antwoordde:

Over die bruggen moeten de Lichte Divisie en het Derde Legerkorps terug en ik wil tot elke prijs voorkomen, dat zij door nervositeit of anderszins ontijdig de lucht in gaan.

De Moerdijkbruggen vormden bovendien de westelijkste verbinding te land met eventuele bondgenoten.

Op 8 mei werd op last van de O.L.Z. de „Verscherpte bewaking binnenland” van kracht, waardoor radiostations, telefooncentrales, spoorwegstations en de kleinere vliegvelden in de Vesting Holland werden beveiligd. Bewakingscompagnieën bij deze objecten werden belast met het afslaan van parachutistenaanvallen en met het beletten van vliegtuiglandingen met troepen op het strand. De grotere vliegvelden zoals Schiphol, Valkenburg, Ypenburg, Waalhaven en Soesterberg waren reeds in april elk met een bataljon infanterie versterkt.

Als mobiele reserve tegen luchtlandingstroepen was het 1e Regiment Huzaren-motorrijders gelegerd te Wassenaar, aangewezen.

Op 9 mei te 20.45 uur deed de O.L.Z. de volgende waarschuwing aan het Veldleger uitgaan:

Van de grens komen zeer verontrustende berichten, wees dus zeer op Uw hoede.

Dit bericht werd niet aan C.Vg.H. en het 1e Legerkorps (I L.K.) verzonden. Er werd geen aanleiding gevonden I L.K., als strategische reserve gelegerd tussen IJmuiden en Hoek van Holland, nu reeds te alarmeren. Door de een of andere oorzaak kwam het bericht wél binnen bij H.K.-Vg.H., maar C.Vg.H. noch zijn chef staf hebben erop gereageerd.¹⁸ Het bericht werd geboekt na het telexbericht van O.L.Z. van 23.15 uur. Te 23.15 uur gelastte de O.L.Z. voor alle strategische beveiligingstroepen, met uitzondering van die welke in Noord-Brabant en Zeeland met front zuid stonden, van 10 mei 03.00 uur af „volledige graad van strijdvaardigheid”, terwijl de hindernissen gesloten moesten zijn. Te 24.00 uur be-

¹⁸ Generaal Van Andel verklaarde in 1948 tegenover de Enquêtecommissie: *Maar, zoals ik dus zeg, heb ik bericht gekregen, dat er gealarmeerd was in de voorste linie en ik heb geen orders tot alarmering gekregen. Het werd aan mij overgelaten, was ik doen zou. Ik heb toen besloten die nacht niet te alarmeren.*

richtte de O.L.Z. aan C.Vg.H. en C.I L.K. dat eerstgenoemde werd gemachtigd over onderdelen van I L.K. te beschikken, zodra hij dat nodig oordeelde. Ook op dit bericht volgde geen reactie.

In de Vg.H. was de munitie compagniesgewijze opgeslagen en bevond zich niet op de man en op de voertuigen. Slechts bij het dekkingsdetachement Willemsdorp en het Bruggehoofd Moerdijk, bezuiden het Hollands Diep, was munitie op de man.

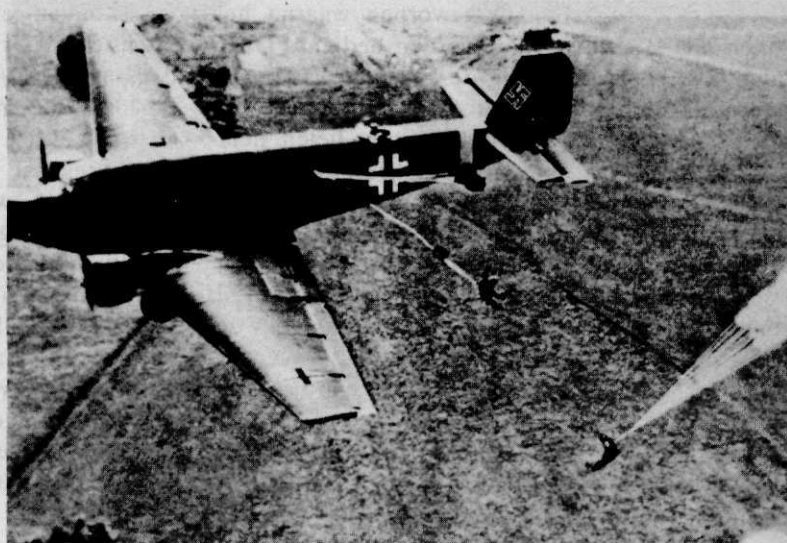
Op 7 mei te 15.15 uur hadden de groepscommandanten van het Zuidfront een telexbevel ontvangen waarbij alle verloven werden ingetrokken. Op de avond van 8 mei had C-Groep Kil van C.Vg.H. telefonisch opdracht gekregen van een uur vóór tot een uur na zonsopgang op de betonweg Dordrecht-Moerdijk enkele zware mitrailleurs te plaatsen tot afweer van eventueel op deze weg landende vreemde vliegtuigen, en een tirailleurcompagnie versterkt met een sectie zware mitrailleurs als mobiele reserve gereed te houden. Daardoor ontstond in de Groep Kil enige spanning, maar er volgde geen mededeling over dreigend gevaar en ook werd geen bevel ontvangen over te gaan tot verhoogde paraatheid. Integendeel, op 9 mei omstreeks 18.00 uur kwam via C.Vg.H. een telexbericht van de O.L.Z. binnen dat in bepaalde gevallen weer verlof mocht worden verleend. Bij deze eenheid is toen ten onrechte een gevoel van ontspanning ontstaan.

Het is merkwaardig dat C.Vg.H. enerzijds bijzondere maatregelen trof tegen luchtlandingsstroepen maar anderzijds geen „verhoogde paraatheid” gelastte en de munitie compagniesgewijs opgeslagen liet.

De uitvoering van de Duitse aanval op 10 mei

In de nacht van 9 op 10 mei meldden de nabij de Duitse grens opgestelde luchtwachtposten tussen 01.30 uur en 02.45 uur het overvliegen van een groot aantal vreemde vliegtuigen. De toestellen passeerden onze oostgrens in een gebied dat zich uitstreckte van de waddeneilanden tot de zuidgrens van Overijssel. Verscheidene vliegtuigen hadden hun navigatielichten ontstoken zodat zij duidelijk waren te zien en goed konden worden gevolgd.

Zij vlogen over Noord-Nederland en verdwenen boven de Noordzee in de richting Engeland tot zij buiten gehoorsafstand waren gekomen van de aan de Noordzeekust opgestelde marinekust-

Afsprong op circa 100 m boven de aanvaldoelen

wachtschepen. Daarna keerden de vliegtuigen en vlogen op zeer geringe hoogte op de Nederlandse kust aan. Omstreeks 03.55 uur vielen de eerste bommen op de vliegvelden van de Vesting Holland en op de Alexanderkazerne in Den Haag. Omstreeks die zelfde tijd werden bombardementen uitgevoerd op de luchtdoelbatterij bij Moerdijk en op Willemsdorp. Ongeveer drie kwartier later verschenen de door jachtvliegtuigen geëscorteerde grotere en kleinere groepen transportvliegtuigen en sprongen de parachutisten van *Fl.Div.7* op een vlieghoogte van 130 tot 90 m af boven de opgegeven doelen.

De Moerdijkbruggen

Nadat de onderkomens en opstellingen in de omgeving van het zuidelijke en noordelijke bruggehoofd tussen 04.00 uur en 04.30 uur waren gebombardeerd en gemitrailleerd, sprongen omstreeks 05.00 uur uit 53 transporttoestellen van *I-K.G.z.b.V.1*, waarmee zij werden vervoerd, ongeveer 700 parachutisten van *II-F.J.R.1* ten zuiden en ten noorden van de beide bruggen. Naar zijn commandant, *Hauptmann F. Prager*, heette dit bataljon het *Bataillon Prager*. De ten zuiden van de bruggen afgesprongen twee compagnieën parachutisten landden binnen het gebied van het bruggehoofd, vielen de geïsoleerd gelegerde en in hun slaap verraste infanterie en batterijbezetting aan en waren omstreeks 07.00 uur in het bezit van het zuidelijke landhoofd.¹⁹

Bij Lage Zwaluwe werd evenwel nog tot om-

¹⁹ Bij de Duitsers sneuvelde *Oberleutnant Fritz Lamm*, die 15 jaar in Zwartenberg bij Zevenbergen had gewoond. Hij was uitstekend op de hoogte van de lokale situatie.

streeks 10.30 uur door de Nederlanders weerstand geboden.

De andere helft van het bataljon kwam neer in de omgeving van Tweede Tol, onder meer tussen de kwartieren van *I-17 R.A.* Nadat die afdeling alsmede drie secties infanterie buiten gevecht waren gesteld, rukten de Duitsers snel op naar de bruggen waarbij veelal van buitgemaakte en gevorderde motorvoertuigen gebruik werd gemaakt.

Het Nederlandse detachement bij het noordelijke landhoofd van de bruggen weerde zich krachtig, en in hun slaap verraste eenheden infanterie uit de omgeving snelden toe. De Duitsers wisten zich echter van de brugtoegangen meester te maken door krijgsgevangenen voor zich uit te drijven, waardoor de verdedigers hun vuur staakten.

Het langste werd weerstand geboden door de groep politietroepen. De beide kazematten werden in de rug aangevallen waar men geen verdedigingsmiddelen had. Sergeant-majoor A. van Almkerk, de commandant van de groep, werd onder het dreigement dat de kazemat anders zou worden opgeblazen, gesommeerd zich over te geven. Toen hij dat afwees, werd de kazemat ingeneveld waardoor de verkeersbrug voor de groep onzichtbaar werd en men elkaar in de kazemat niet meer kon onderscheiden. De bezetting schakelde daarop het verlichtingselement van het kanon in en zette het vuren op de verkeersbrug voort.

Bij de tweede sommatie werden de toevoerbuisen waarop de luchtaanvoerslangen waren gekoppeld door de Duitsers dichtgestopt, de toegangsdeur met springmiddelen vernield en een

handgranaat naar binnen geworpen waarna het kanon niet goed meer kon worden bediend. Daar ruim 1200 kg springstof in de kazemat was opgeslagen, gaf de sergeant-majoor bij de derde sommatie de kazemat over. De Duitsers lieten hem als erkenning voor zijn dappere gedrag zijn klewang behouden. Aan Nederlandse zijde vielen in Willemsdorp twaalf doden en ettelijke gewonden. De parachutisten consolideerden zich nu in hun noordelijke en zuidelijke bruggehoofd; zij zouden de Moerdijkbruggen tot de komst van de Duitse hoofdmacht bezet houden.

Dordrecht

Het garnizoen van Dordrecht bestond uit eenheden van het Depot Pontonniers en Torpedisten die niet voor het infanteriegevecht waren opgeleid en in kazernes legerden. De naast elkaar liggende spoor- en verkeersbrug werden bewaakt door een wacht. Omstreeks 05.00 uur sprong de 3e compagnie van *I-F.J.R.1* onder bevel van *Oberleutnant* von Brandis af bij de bruggen, één sectie (42 man) bij Zwijndrecht en de rest van de compagnie in de weilanden zuid van het station Dordrecht. Evenals bij de Moerdijkbruggen werd ook hier het doel zowel uit zuidelijke als uit noordelijke richting aangevallen. Op de noordelijke oever werd het peloton luchtdoelmitrailleurs door de Duitsers buiten gevecht gesteld en de wacht op de bruggen werd overmeesterd. De drie andere secties, die bezuiden de bruggen waren geland, werden door moedig initiatief van reserve eerste luitenant der genie J. van der Houwen (RMWO-4) door een sectie pontonniers in een hevig gevecht uitgeschakeld. De Duitse compagniescommandant en vijftig man sneuvelden, de rest werd gevangen genomen. Slechts een onderofficier en enkele parachutisten konden de bruggen nog bereiken en zich bij de bezetting voegen.

Te omstreeks 05.30 uur en 06.30 uur probeerden kleine eenheden van het Depot Pontonniers en Torpedisten op initiatief van lagere commandanten de bruggen te heroveren maar zij konden daarin niet slagen. De bruggen zouden tot de komst van de Duitse hoofdmacht in handen van de parachutisten blijven.

De *C-F.J.R.1*, *Oberst* B. Bräuer en zijn staf, alsmede *I-F.J.R.1* (minus 3e Compagnie), samen circa 500 man, sprongen omstreeks 05.00 uur boven het stellinggebied van III-14 R.A. ten zuiden van Dubbeldam. De artilleristen, in hun slaap verrast, probeerden door een tegenaanval hun

vuurmonden te heroveren maar werden door het intensieve vuur van de vijand teruggedreven. De compagnieën van I-28 R.I. ondergingen hetzelfde lot. De commandopost van I-28 R.I. te Amstelwijck werd overvallen en na een kort maar hevig gevecht waarbij vijf man sneuvelden en verscheidene werden gewond, werd de gehele staf gevangengenomen. *Oberst* Bräuer vestigde zijn commandopost in Tweede Tol; de lagere commandanten van *I-F.J.R.1* vorderden op uitgebreide schaal auto's, motorrijwielen en fietsen teneinde in staat te zijn op te treden als mobiele regimentsreserve. Op de hoogte gebracht van het minder gunstige verloop van de actie bij de bruggen in Dordrecht, stuurde *C-F.J.R.1* nagenoeg de gehele regimentsreserve daarheen en liet de regimentsstaf een rondomverdediging betrekken.

De regimentsreserve vocht zich een weg door de ongecoördineerde weerstand van toegesnelde Nederlandse eenheden en versterkte de bezetting van de bruggen. Omstreeks het middaguur was het westelijke deel van het Eiland van Dordrecht in Duitse handen. De binnenstad van Dordrecht, Dubbeldam en Kop van 't Land bleven door Nederlandse troepen bezet terwijl meer zuidelijk aan de Nieuwe Merwede nog een klein steunpunt standhield.

Van de garnizoenscommandant Dordrecht ging nagenoeg geen coördinerende leiding uit. Luitenant-kolonel J. A. Mussert²⁰ was een goed technicus, maar stond vreemd tegenover begrippen als tactiek en gevechtsvoering. Hij staarde zich blind op de verdediging van Dordrecht terwijl de hoofdinspanning had moeten worden gericht op een krachtdadige herovering van de bruggen. C-Groep Kil liet snel de westoever van de Dordtse Kil bezetten en door zijn artillerie vuur afgeven op de landhoofden van de Moerdijkbruggen en het kruispunt van wegen ten zuiden van Amstelwijck; tevens gaf hij een bataljon (II-28 R.I.) opdracht via een bruggehoofd bij Wioldrecht door te stoten naar Dordrecht. Ten zuiden van de stad kwam het bataljon onder vuur van eigen troepen en werd uiteindelijk door parachutisten uiteengeslagen. De Duitsers vielen aan achter een scherm van krijgsgevangenen. Ten aanzien van de aanval bij en ten zuiden van Dordrecht kwam men in 1963 tot de volgende conclusie:

Het optreden tegen de overval bij Dordrecht doet

²⁰ De overste was een oudere broer van de NSB-leider, maar geen lid van deze beweging.

De sterkte en de tactische inzet van de Duitse luchtlandingseenheden waren een volledige verrassing

zien welk een succes kan worden verkregen door landende of juist gelande valschermjagers stoutmoedig aan te vallen, alvorens zij gelegenheid hebben gehad zich te oriënteren en te verzamelen. Hulde verdienen de aanvoerders, die zich boven de neerdrukkende invloeden wisten te verheffen en het goede ogenblik wisten te benutten, terwijl anderen te verlamd waren om zich krachtdadig te verweren. Het beeld der gevechten bij Dordrecht in de ochtenduren van 10 mei doet, naast gevallen van zwakheid, verheffende voorbeelden van moed en initiatief zien.

Rotterdam

Op het vliegveld Waalhaven was een jachtvliegtuigafdeling gestationeerd die verspreid langs de randen stond opgesteld. In de nabijheid bevonden zich twee batterijen luchtdoelartillerie (7,5 cm), twee luchtdoelpelotons, elk bestaande uit vier mitrailleurs en twee luchtdoelkanonnen van 2 cm, en nog een peloton van vier luchtdoelmitrailleurs (6,5 mm).

Met de verdediging van het vliegveld waren belast een bataljon jagers (III-R.J.) en een sectie pantserwagens (twee stuks). Een deel van het bataljon had posities aan de randen van het vliegveld, een ander deel daarbuiten op de grote verkeersweg van Rotterdam naar Pernis. De opstelling hield te veel rekening met het optreden van sabotagegroepen; er was nagelaten eenheden ten zuidoosten van het vliegveld op te stellen.

Van het garnizoen van Rotterdam, bestaande uit depottroepen, etappetroepen, marinetroepen en

luchtvaarttroepen, was een derde ten zuiden, de rest ten noorden van de Maas gelegd en niet gealarmeerd. De Maasbruggen waren niet bevaakt. Te 03.55 uur verschenen boven Waalhaven Duitse bommenwerpers die de gevechtsoptellingen, de gebouwen, de luchtdoelartillerie en de buiten het vliegveld gelegeerde compagnieën bombardeerden. Acht van de tien jachtvliegtuigen wisten nog op te stijgen en in totaal veertien Duitse vliegtuigen neer te schieten. Na een hernieuwd bombardement werd te 04.55 uur de eerste aanvalsgolf parachutisten van III-F.J.R.1 (minus) oostelijk van en op het vliegveld afgeworpen. De volgende golven daalden ten oosten, ten zuiden en ten westen van het vliegveld en zetten de aanval op het vliegveld in. Een schutting om het vliegveld belemmerde het zicht van de Nederlandse eenheden. De opstellingen werden in de rug aangevallen en veelal met handgranaten buiten gevecht gesteld. Terwijl door zijn eenheden nog steeds weerstand werd geboden, trok C-III-R.J. met het gros van zijn commandogroep terug op Rotterdam. Na een kort en hevig gevecht was het vliegveld in Duitse handen; er waren circa 400 gevangenen gemaakt. De vliegveldcommandant werd nu door vier Duitsers gedwongen met een witte doek op het spatbord van een auto plaats te nemen ten einde de overgave van de batterijen luchtdoelartillerie af te dwingen. Zij reden naar de eerste batterij die daaraan gehoor gaf. Bij de tweede had het geen succes, maar het kostte wel het leven van de vliegveldcommandant. De batterijbezetting moest echter spoedig voor een overmacht wijken.

Het invliegen van *III-I.R.16* volgde om ongeveer 05.30 uur, en *C-Fl.Div.7* zelf landde kort daarna. *III-I.R.16* (minus een compagnie) rukte onmiddellijk naar de bruggen op. Dit bataljon stond onder bevel van *Oberstleutnant* von Choltitz, die bij de strijd om de Maasbruggen een belangrijke rol zou gaan spelen. Het bataljon ondervond in Rotterdam-Zuid tegenstand van Nederlandse eenheden die zich bij hun legeringsplaatsen hadden verschanst en kwam met vertraging op het Noordereiland aan. Te 04.50 uur waren daar ten westen en ten oosten van de bruggen twaalf watervliegtuigen met een compagnie van *III-I.R.16* geland.²¹ De groepen roeiden met rubberboten naar de wal en bezetten de landhoofden, de kade en een aantal gebouwen. Een afdeling drong door naar het op 300 m van de brug gelegen Beursstation. Het enige vuur dat de Duitsers tijdens hun landing ontvingen, was dat van een eenheid van de Burgerwacht en enkele leden van de Rotterdamse Politie. Gelijktijdig met het landen van deze compagnie werd bij het Feyenoordstadion een eenheid van *III-F.J.R.1* afgeworpen. Deze eenheid, ter sterkte van ongeveer vijftig man, onder commando van *Oberleutnant* Kerfin, rukte snel op naar de Maasbruggen. Intussen had het bombardement van Waalhaven het garnizoen gealarmeerd en toen de berichten van Waalhaven en de bruggen de eenheden bereikten, namen tal van commandanten op eigen initiatief tegenmaatregelen. Het duurde echter enige tijd voordat de garnizoenscommandant, kolonel P. W. Scharroo, enig overzicht kreeg over de situatie. Er was namelijk geen coördinatie van de bevelsverhoudingen geregeld; de garnizoenscommandant, de commandant maritieme middelen en de commandant Waalhaven hadden onafhankelijk van elkaar hun eigen bevoegdheden. De garnizoenscommandant beschikte maar over een zeer kleine staf, die voor operationeel werk ongeschikt was.

Een voorbeeld van goed initiatief was de actie van de commandant van de mitrailleurcompagnie van *III-39 R.I.*, kapitein der infanterie J. van Rhijn, die onmiddellijk met zijn compagnie naar de Maas oprukte en haar in stelling bracht aan de Maasoever. Hij liet op de Boompjeskade alsmede op de rivier en de zuidelijke oever tussen de bruggen en de Maashaven een vernietigend vuur uitbrengen. Aan het voortvarende optreden van

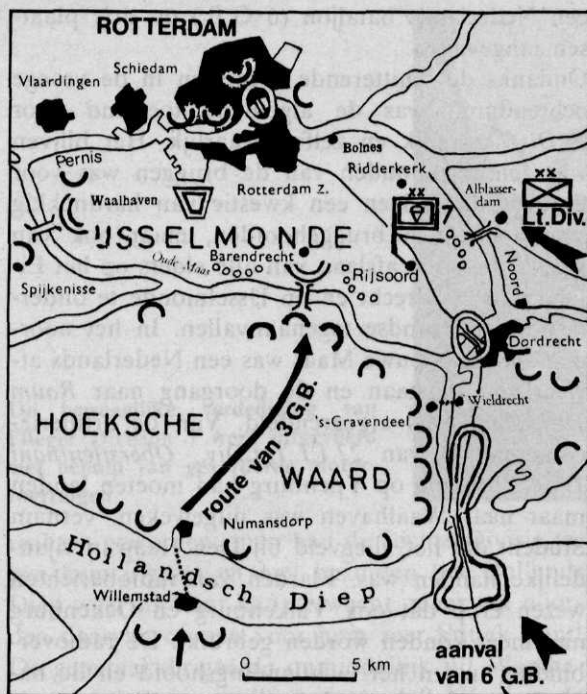
²¹ Deze inzet vond plaats op voorstel van de opperbevelhebber van de *Luftwaffe*, Göring. Hij stelde daartoe een *Staffel Heinkel* He 59 ter beschikking. De vliegtuigen waren gestart van *Zwischenahner See* bij Oldenburg.

de *M.C.-III-39 R.I* is voor een belangrijk deel te danken dat het de aanvallers niet gelukte, in de ochtend van 10 mei in het gedeelte van Rotterdam ten noorden van de Maas verder door te dringen. Langzamerhand kon door de garnizoenscommandant aan de noordoever van de Maas een soort van front worden gevormd, bestaande uit eenheden infanterie, genietroepen en mariniers, en men wist de Duitsers terug te dringen tot enkele gebouwen direct bij de noordoprit van de bruggen. De Duitsers waren niet meer in staat hun bruggehoofd op de noordoever te versterken en *III-I.R. 16* richtte zich ter verdediging in op het Noordereiland.

Het noordelijke Duitse bruggehoofd, waarvan de kern uiteindelijk slechts bestond uit het gebouw van de Nationale Levensverzekeringsbank, werd in laatste fase verdedigd door ongeveer vijftig man onder commando van *Oberleutnant* Kerfin. Dat bruggehoofd heeft ondanks alle aanvallen kunnen standhouden en tot de komst van de Duitse hoofdmacht belet dat de bruggen door Nederlandse eenheden konden worden vernield.

De O.L.Z. gaf noodgedwongen de commandant Veldleger opdracht uit zijn onontbeerlijke en toch al niet grote reserves eerst één, en later nog een tweede regiment naar Rotterdam te sturen. In totaal werden van 10 tot 14 mei zeven bataljons infanterie naar Rotterdam gezonden. Een afdeling artillerie (*I-10 R.A.*) van I L.K. kwam in stelling met een batterij aan de Maasoever en met twee batterijen aan de noordostrand van de stad. De afdeling nam met directe waarneming Waalhaven onder vuur, verschoot op 10 mei 675 granaten, vernietigde vele Duitse transportvliegtuigen en veroorzaakte stagnatie bij de 240 landingen die op die dag plaatsvonden. Enkele marineschepen kwamen in actie. Twee torpedoboten voeren naar de Maasbruggen en gingen op korte afstand het gevecht aan, zij keerden eerst terug toen de munitie op was. De schepen waren toen zwaar beschadigd. Het vliegveld Waalhaven werd door Nederlandse en Britse vliegtuigen aangevallen en in de nacht van 10 op 11 mei door 36 bommenwerpers van de *RAF* gebombardeerd, zodat het na 10 mei ongeschikt was voor massale landingen.

In Rotterdam noodzaakten talloze valse berichten over landingen van parachutisten ten oosten, noorden en westen van de stad, de garnizoenscommandant behalve een Maasfront ook een oost-, noord- en westfront te vormen. „Vijfde-colonpaniek” dwong tot nodeloze afmattende

Zuidfront Vesting Holland op 10 mei 1940

acties en patrouilles. Bovendien moest later aanvallend worden opgetreden tegen het restant van 22.LL.Inf.Div. dat zich in Overschie had verzameld. De sterkte van de Duitsers ten zuiden van de Maasbruggen werd overschat; deze bedroeg slechts een bataljon. Toen men daarachter kwam, was het evenwel te laat voor verdere acties. De militaire situatie zou zich tot de komst van de Duitse hoofdmacht op 14 mei niet meer wijzigen.

Het optreden van het 3e en 6e Grensbataljon

Deze beide grensbataljons moesten voor zij terugtrokken op de Vesting Holland eerst hindernissen en vernielingen stellen langs de Belgische grens. Dat heeft later bij de oprukkende Fransen veel kwaad bloed gezet en ons gedurende die periode de scheldnaam „les Boches du Nord” bezorgd.

Merkwaardigerwijze vertrouwde de legerleiding enerzijds op snelle bondgenootschappelijke steun uit het zuiden, anderzijds trof zij maatregelen die in de praktijk deze steun ten zeerste hinderden.

Het 3e G.B. marcheerde, na zijn taak te hebben uitgevoerd, op 10 mei te 05.00 uur uit Roosendaal af in de richting Willemstad en bereikte in de nacht de Hoekse Waard. Daar ontving het bataljon opdracht onmiddellijk Waalhaven aan te

vallen. In de nacht van 10 op 11 mei zou het bataljon daartoe eerst de brug over de Oude Maas bij Barendrecht nemen. De gecombineerde front- en flankaanval op de brug liep op niets uit. Het bataljon werd verder met de verdediging van de zuidoever van de Oude Maas belast en stond een compagnie af als reserve voor Groep Kil.

Het 6e G.B. begon zijn mars uit Breda eveneens kort na 05.00 uur. Het bataljon kreeg opdracht de parachutisten ten zuiden van de Moerdijkbruggen uit het eigen bruggehoofd te werpen en te vernietigen. Het bataljon viel op drie verschillende punten aan; er werd geen zwaartepunt in de aanval gevormd. Aangezien het bataljon niet over mortieren en artillerie beschikte en de Duitsers optimaal gebruik maakten van de Nederlandse veldversterkingen liepen de aanvallen overal vast. Aan verzoeken om steun, die de bataljonscommandant deed aan C.3 G.B. en C.III L.K., kon niet worden voldaan. Wel liet C-Luchtverdediging door vier C-X-vliegtuigen uit Bergen de Duitse stellingen bombarderen en schoot de artillerie van Groep Kil uit de Hoekse Waard op de Duitse posities. Een nachtaanval van Nederlandse zijde mislukte. De Franse steun, die de bataljonscommandant op 11 mei in Breda wist te regelen, bood al even weinig soelaas. De aanval van de Franse pantserwagens werd in het dorp Zevenbergse Hoek door *Stuka's* in de kiem gesmoord. De Fransen trokken daarna in zuidelijke richting terug. C.6 G.B. nam in de avond van 11 mei zijn bataljon terug achter de Mark.

De toestand bij Flieger Division 7 van 10 tot 14 mei

Generaal Student was een half uur na het vertrek van III-F.J.R.1 van de vliegbasis Gütersloh opgestegen in een verbindingsvliegtuig (gemodificeerde Ju-52) van de divisiestaf. Tijdens de vlucht verwachtte hij de eerste meldingen over de operatie te ontvangen. Hij bleef echter onkundig van het verloop van de grondacties; er kwam geen enkel radiobericht binnen van zijn eenheden. Tot zijn grote opluchting stelde hij uit de lucht vast dat de Moerdijkbruggen en de bruggen bij Dordrecht onbeschadigd waren. De eerste fase van de operatie was kennelijk succesvol verlopen. Op Waalhaven geland kreeg Student de eerste bijzonderheden over de gevechten van C-III-F.J.R.1 en begaf zich met zijn chefstaf Major Trettner, enkele officieren en ordonnansen

naar Rotterdam-Zuid om daar zijn commandopost in te richten.

In de loop van 10 mei werden op Waalhaven nog per vliegtuig aangevoerd *II-F.J.R.2* (minus een compagnie), *I* en *II-I.R.16* en een batterij artillerie. Voorts delen van zes compagnieën van *I.R.65* die niet meer in *Raum Den Haag* konden landen, en nog wat kleinere steunende eenheden. Student tastte volkomen in het duister over de toestand bij *22.LL.Inf.Div.* Uit verminkte radioberichten van deze eenheid maakte hij op dat de operaties niet volgens plan verliepen. Het lukte zijn staf niet radiocontact tot stand te brengen met *C-22.LL.Inf.Div.* Hoewel hij dus zijn eigen divisie onder controle had, was hij in feite uitgeschakeld als gevechtsleider van het *Luftlandekorps*. Het gebied tussen Rotterdam-Zuid en Dordrecht was gezuiverd van Nederlandse eenheden; in dat gedeelte van het operatiegebied, dat een lengte had van circa 20 km en een breedte van rond 10 km, voerde *C-I.R.16* als commandant van *Gruppe Nord* het bevel. *I-I.R.16* was belast met de verdediging van de noordelijke oever van de Oude Maas, *II-I.R.16* beveiligde de oostzijde van het luchtlandingshoofd en *III-I.R.16* had zich ter verdediging ingericht op het Noordereiland in Rotterdam. Verbinding over de weg met *C-F.J.R.1*, de commandant van *Gruppe Süd*, was moeilijk; de bruggen bij Dordrecht werden door de Nederlanders voortdurend onder vuur gehouden. De as Rotterdam—Moerdijk had een lengte van bijna 30 km.

In het gebied van *Gruppe Süd* werd Dordrecht door *C-Fl.Div.7* voorlopig beschouwd als het kritiekste punt omdat hij de indruk kreeg dat de Nederlandse tegenstand van uur tot uur sterker werd. Het overnemen van de verdediging van de beide bruggen daar door *Gruppe Nord*, zoals in het korpsbevel was bepaald, kon voorlopig geen doorgang vinden. *II-F.J.R.2* (minus) werd ter versterking uit Barendrecht naar Zwijndrecht verplaatst. *III-F.J.R.1* hield nog steeds Waalhaven bezet. De gelande luchtdoelartillerie had de aanvallen van de zwakke Nederlandse luchtmacht niet kunnen verhinderen en kon evenmin de grootscheepse aanval van de *RAF* in de nacht van 10 op 11 mei beletten. Het was zeer moeilijk geworden op Waalhaven te landen.²² Het bruggehoofd op de zuidelijke oever van het Hollands Diep werd in de loop van de dag door

²² *C-I.R.16* meldde op 11 mei aan generaal Student: *Flugplatz Waalhaven in der Nacht laufend von englischen Kampffliegern angegriffen. Starke Zerstörungen, nur noch Einzellandungen möglich.*

een Nederlands bataljon (6 G.B.) op drie plaatsen aangevallen.

Ondanks de schitterende successen in de vroege ochtenduren was de algemene toestand voor *Fl.Div.7* zorglijk en zelfs gevaarlijk. Het blijven vast- en openhouden van de bruggen was voor Student niet alleen een kwestie van hardnekkig standhouden in bruggehoofden, maar ook van het vastberaden afslaan van alle elders op het Eiland van Dordrecht en op IJsselmonde te ondernemen Nederlandse tegenaanvallen. In het noorden aan de Nieuwe Maas was een Nederlands afweerfront ontstaan en de doorgang naar *Raum Den Haag* was afgegrensd. Van de artilleriecommandant van *22.LL.Inf.Div.*, *Oberstleutnant J. de Boer*, die op Ypenburg had moeten landen maar naar Waalhaven was uitgeweken, vernam Student dat het vliegveld bij Den Haag in vijandelijke handen was. Flarden van radioberichten wezen erop dat ook Valkenburg en Ockenburg niet meer konden worden gebruikt. De radioverbinding tussen het luchtlandingshoofd en de basis in Duitsland was slecht en zou tot 14 mei gebrekkig blijven.

De *C-Fl.Div.7* overwoog het kleine bruggehoofd op de noordelijke Maasoever in Rotterdam op te geven. Op aandringen van de commandant op het Noordereiland, *C-III-I.R.16*, werd het gehandhaafd. De commandopost van de divisie werd in de avond van 10 mei verplaatst naar Rijsoord. Over bewegingen van vijandelijke eenheden wist Student nagenoeg niets, zijn *Ic* (G2) was in de middaguren van 10 mei tijdens een verkenning gevangengenomen en de vliegtuigen van zijn *Aufklärungsstaffel* waren uitgeschakeld. Student begon zich af te vragen of de *18. Armee* zijn divisie nog wel tijdig de helpende hand zou kunnen bieden. Of zou de divisie tot de laatste man en de laatste patroon moeten vechten tegen een verpletterende Nederlandse overmacht?

Vooraf aan de oostzijde van het operatiegebied pakten zich donkere wolken samen; de generaal kreeg meldingen van vliegers dat zich in de *Alblasserwaard* een grote Nederlandse troepenmacht concentreerde. Tot zijn ontsteltenis werd hem nu ook het bestaan van de verkeersbrug bij *Alblasserdam* gemeld.²³ Zijn grootste angst was

²³ Op 13 september 1940 vertelde Student in een onderhoud met generaal-majoor N. T. Carstens dat het bestaan van de brug hem onbekend was (hij stond immers niet op de Nederlandse stafkaarten). Uit verhoor van een gevangene soldaat van de *Wielrijders* was gebleken dat hij te maken had met de *Lichte Divisie*. De snelle verplaatsing van deze divisie had hem verbaasd: *Die Marschleistung imponierte!* Hij bekende zich in een benarde positie te hebben gevoeld; deze mel-

De beweeglijke verdediging van Flioger Division 7 werd uitgevoerd met behulp van gevorderde motorvoertuigen

realiteit geworden: men had de Lichte Divisie tegen hem ingezet en niet bezuiden het Hollands Diep waar hij haar had verwacht, maar ten noorden daarvan op een voor hem zeer kritiek punt! De generaal dirigeerde onmiddellijk uit Waalhaven een batterij artillerie (van *A.R.22*) naar de Noord, en gaf *C-Gruppe Nord* opdracht door het voeren van een beweeglijke verdediging (zwaartepunt de verkeersbrug) de westelijke oever, koste wat kost, te behouden. Delen van *II-I.R.16* verplaatsen zich gemotoriseerd²⁴ en kwamen nog net op tijd om de overgangspogingen van de Lichte Divisie op 11 mei van omstreeks 08.00 uur tot 10.00 uur af te slaan. De *Luftwaffe* bombardeerde Alblasterdam. De situatie bij Dordrecht en de dreiging van een Nederlandse aanval ten zuiden van deze plaats waren voor Student reden geweest in de vroege ochtend van 11 mei *III-F.J.R.1*, tegen het advies van zijn staf in, snel naar het zuiden te sturen en dat bataljon versterkt met eenheden van *II-F.J.R.2* (minus) te laten aanvallen eer de Nederlanders dat zouden doen. In de middag van 11 mei werd het Nederlandse bataljon (*II-28 R.I.*) bij Wieldrecht uiteengeslagen. Op de ochtend van 11 mei sprong een compagnie, samengesteld uit instructeurs en leerlingen van de *Fallschirmschule*, boven het gebied bezuiden Dubbeldam. Deze reserve-eenheid werd door de Nederlanders uitgeschakeld.

Als gevolg van de zeer beperkte landingsmogelijke

ding en de brug op 4 km afstand van zijn commandopost!: *Ik kon alleen 18 parachutisten met zes automatische wapens bij elkaar trommelen en heb die naar de brug gezonden met de opdracht tot de laatste man en de laatste patroon te vechten. Later in de nacht konden die 18 man worden versterkt.*

²⁴ *Fl.Div.7* had geen gebrek aan benzine. Bij de brug over de Oude Maas bij Barendrecht had men twee voor anker liggende tankschepen aangeetroffen.

lijkheden op Waalhaven en het grote verlies aan transportvliegtuigen kon *C-Fl.Div.7* niet meer rekenen op versterking van enige betekenis. Op het eiland IJsselmonde werd daarom de verkeersweg Rotterdam—Dordrecht als landingsbaan aangewezen. Daar landde 11 mei 's ochtends de voorhoede van Student's laatste reserve, twee infanteriecompagnieën van *I.R.72*, de legerreserve waarvan alleen op dringend verzoek eenheden mochten worden ingezet binnen de Vesting Holland. De vliegtuigformaties *z.b.V.* bleven voor hem echter een lichtpunt want zij konden de verschillende verplaatsingen van de Nederlandse en Franse troepen waarnemen en troepenconcentraties aanvallen. Op 11 mei wist de *Luftwaffe* een ernstige dreiging ten zuiden van het bruggehoofd Moerdijk af te wenden, toen door luchtverkenning tussen Breda en Antwerpen sterke gepantserde Franse strijdkrachten waren onderkend. Generaal Putzier zette onmiddellijk een *Kampfgruppe* in tegen deze bedreiging van de zuidelijke flank; de bommenwerpers en jachtvliegtuigen dwongen de Fransen bij Zevenbergse Hoek tot de terugtocht. Hij kenschetste na de oorlogsdagen dat ingrijpen als: *der grösste Erfolg der Fliegerverbände während des Holland-Einsatzes*. In de loop van 11 mei werden ook de Nederlandse overgangspogingen (*3 G.B.*) over de Oude Maas afgeslagen.

Zo was 12 mei aangebroken, maar bij Dordrecht was het gevaar nog steeds niet bezworen. De bruggen lagen onder Nederlands mitrailleurvuur. Student achtte dat een onhoudbare situatie: het bruggehoofd moest worden uitgebreid. In de loop van de ochtend werden op IJsselmonde de staf en de twee resterende compagnieën van *I-I.R.72* alsook twee batterijen van *A.R.22*

Het Nederlandse leger werd door de Duitsers onderschat

met luchttransport aangevoerd die niet meer in *Raum Den Haag* konden landen. *C-Fl.Div.7* besloot nu een gevechtsgroep te vormen uit *I-I.R.72*, *II-F.J.R.2* (minus), twee compagnieën van *II-I.R.16*, twee batterijen artillerie, een compagnie pantserafweergeschut en een compagnie pioniers. Deze groepering kreeg de beschikking over een honderdtal gevorderde auto's, vrachtauto's en autobussen. *Oberstleutnant* De Boer kreeg als commandant van deze gevechtsgroep opdracht de situatie bij Dordrecht veilig te stellen. Omstreeks 13.00 uur reed de eenheid over de bruggen naar het zuidoosten van Dordrecht en zette van de Algemene Begraafplaats af over twee assen de aanval in op de stad. Bij het station ontstonden zware gevechten en de aanval liep vast. Uiteindelijk vochten bij de bruggen en in de zuidrand van Dordrecht op 12 en 13 mei drie bataljons parachutisten (*I-* en *III-F.J.R.1* hadden zich ook in de strijd gemengd) en een versterkt bataljon infanterie.

Tussen Dordrecht en het Hollands Diep bevonden zich nog slechts twee compagnieën van *II-F.J.R.1*, die Tweede Tol en Willemsdorp verdedigden. *General der Flieger a.D.* Wilhelm Speidel schreef in 1958 daarover het volgende:

Bei Dordrecht waren holländische Kräfte durchgebrochen, und versuchten die Brücken zurückzuerobern, so dass die letzten Reserven hier eingesetzt werden mussten. In der Stadt Dordrecht waren alle Kräfte in schwerem Häuserkampf gebunden, der bis zur Kapitulation am 13.5. andauerte. Das bei den Brücken von Moerdijk abgesprungene Fallschirm Bataillon war von allen Seiten vom Feind eingeschlossen.

Omstreeks 17.00 uur bevond Student zich bij de verkeersbrug van Dordrecht toen een luitenant van de pantsertroepen zich bij hem meldde. Deze commandant van de voorste verkenningseenheid van *9. Panzer Division*²⁵ vertelde hem dat naar verwachting de tanks op de ochtend van 13 mei zouden aankomen. Het was voor *C-Fl.Div.7* een grote opluchting dat de pantserdivisie contact met hem had gemaakt. Deze eenheid zou de schaal ten gunste van *Fl.Div.7* doen doorslaan. Op de ochtend van 13 mei werden twee tankcompagnieën op het Eiland van Dordrecht ingezet, waarvan één bij de gevechtsgroep in Dordrecht. In de nacht van 13 op 14 mei trok de hoofdmacht van *9.Pz.Div.* voorbij de commandopost in Rijsoord op weg naar Rotterdam. Student kon slechts hopen dat zij, na de debâcle in *Raum Den Haag*, nog op tijd zouden zijn om resten van *22.LL.Inf.Div.* te redden. In ieder geval had hij de genoegdoening dat *Fl.Div.7* de doorbraak van de *18. Armee* had mogelijk gemaakt. In de vroege morgen van 14 mei kwam *C-XXXIX A.K.*²⁶ in Rijsoord aan, om 2.00 uur stelde Student zich onder zijn bevel.

²⁵ De verkenningseenheid bereikte om 16.20 uur het bruggehoofd Moerdijk en was veertig uur eerder bij Mook en Gennep de Maas overgegaan. De *9. Panzer Division*, onder commando van *Generalmajor* Alfred Ritter von Hubicki, bestond uit een verkenningregiment, een tankregiment (151 tanks), twee gemotoriseerde infanterieregimenten, een artillerieregiment, een pantserantitankbataljon, een pantsergeniebataljon en kleinere steunende eenheden. De divisie was voorts versterkt met artillerie-eenheden.

²⁶ Het 39e Legerkorps, onder bevel van *Generalleutnant* R.F.K. Schmidt was bestemd om bij Rotterdam door te breken en bestond uit *Fl.Div.7*, *9. Pz.Div.*, *SS Leibstandarte „Adolf Hitler“*, en *254. Inf.Div.*, versterkt met drie afdelingen en een batterij legerartillerie.

In september 1940, toen generaal Carstens en hij de acties van Fl.Div.7 nog eens de revue lieten passeren voor de geschiedschrijving, verklaarde generaal Student dat men aan Duitse zijde het Nederlandse leger had onderschat: het vuur van de Nederlandse troepen was zeer effectief geweest; hun aanvallen waren echter onvoldoende gecoördineerd en de gevechtswaarde van de Lichte Divisie had zeker niet aan zijn verwachting beantwoord.

De bewerker van de memoires van generaal Student, Hermann Götzl, vermeldt in een nabeschuiving over de operatie *Festung Holland* als een van de redenen van het succes van Fl.Div.7, het volgende:

General Student hatte sich bei der Vorbereitung des Unternehmens sehr sorgfältig mit den Führungsgrundsätzen und der Mentalität seiner holländischen Gegner beschäftigt. Er rechnete damit, dass sie schwerfällig führen und kühne Entschlüsse scheuen würden. Viele seiner eigenen Entschlüsse wurden von ihm unter dieser Voraussetzung gefasst. Die damit verbundenen Risiken nahm er bewusst in Kauf. Dieses kühne Wagen nach sorgfältig

tigem Wagen war eine wichtige Voraussetzung für den Erfolg des Unternehmens; denn die holländische Führung beging tatsächlich die meisten der von General Student erwarteten Fehler. Sie nutzte die Leistungsfähigkeit ihrer durchweg guten Truppe bei weitem nicht aus”.

De Lichte Divisie

De Lichte Divisie (Lt.Div) vormde het laatste contingent van de strategische reserve nadat de O.L.Z. reeds in een zeer vroeg stadium I L.K. ter beschikking van C.Vg.H. had gesteld. Commandant was kolonel H. C. van der Bijl, chef van de staf was majoor g.s. J. E. Coers. Bij de divisie was sedert 1 mei 1940 de laatste fase voltooid van een reeds lang aan de gang zijnde reorganisatie. De cavalerie was verdwenen en de artillerie was volledig gemotoriseerd. De divisie werd nu beschouwd als de meest mobiele van ons leger. De samenstelling en het materieel waren, in vergelijking met de overige divisies, geavanceerd.

De voornaamste componenten van de divisie waren twee regimenten wielrijders, twee regimenten huzaren-motorrijders, twee eskadrons pantserwagens, een mitrailleur eskadron en het Korps Rijdende Artillerie. Noodgedwongen had de O.L.Z. bij de beveiligingsmaatregelen van april 1940 een regiment huzaren-motorrijders (1 R.H.M.) op 23 april ter beschikking gesteld van C.Vg.H., als mobiele reserve tegen mogelijke vijandelijke luchtlandingen in zijn gebied. De beide eskadrons pantserwagens (1 en 2 E.Paw) waren ook uit het verband gelicht: 1 E.Paw was verdeeld over de lichte troepen van de beide legerkorpsen in de Grebbelinie, en 2 E.Paw, onder bevel gesteld van C-Luchtverdediging, was verdeeld over de grote vliegvelden binnen de Vesting Holland. Zoals later zou blijken heeft vooral de laatste maatregel zich tijdens de oorlogsdagen bitter gewroken. Voorts heeft het volkomen ontbreken van luchtverdedigingsmiddelen de verplaatsingen en de acties van de Lt.Div. zeer nadelig beïnvloed.

In de vroege ochtend van 10 mei moest de divisie — op last van de O.L.Z. — haar laatste regiment huzaren-motorrijders (2 R.H.M.) afstaan: dat werd, om een dreigende doorbraak bij Mill af te grendelen, ter beschikking gesteld van C-Peeldivisie. Toen de divisie de opdracht kreeg zich naar de Vesting Holland te verplaatsen, beschikte zij

Kolonel H. C. van der Bijl, C-Lichte Divisie (op de foto nog lkol)

echter nog over voldoende vermogen en goede vuursteun om te kunnen optreden tegen luchtdalingstroepen. Elk van beide regimenten wielrijders (1 R.W. en 2 R.W.) bestond uit een staf, een verbindingsafdeling en drie bataljons. Elk bataljon uit een staf, een verbindingsafdeling, drie tirailleurcompagnieën (elk met twaalf lichte mitrailleurs), een mitrailleurcompagnie (twaalf zware mitrailleurs), een pantserafweercompagnie (vier stukken) en een sectie mortieren van 8; voorts werd per bataljon beschikt over zes zogenaamde atosboten²⁷ (met een capaciteit van circa tien man).

Het Korps Rijdende Artillerie (K.R.A.) bestond uit een staf en twee afdelingen van 7,5 cm veld; elke afdeling telde een staf, twee batterijen en een munitiecolonne.

Het mitrailleur eskadron van de divisie bestond uit twee secties van elk vier mitrailleurs (Schwarzlose) 6,5 mm. De geheel gemotoriseerde divisietrein bestond uit een staf, een infanteriemunitietrein, een artilleriemunitietrein, een verbandplaatsafdeling, een compagnie pioniers, een compagnie pontonniers met twaalf pontons (capaciteit elk 26 man), een compagnie aan- en afvoertroepen, een autocompagnie (met 83 voertuigen) en een herstellingscompagnie. De divisietrein beschikte in totaal over 243 motorvoertuigen.

De Lt.Div. was gelegerd in oostelijk Noord-Brabant. Haar aanvankelijke taak als vleugelbeveiliging van de Peel-Raamstelling was sinds de wisseling van het opperbevel gewijzigd: zij behoorde nu met I L.K. tot de algemene reserve van de O.L.Z. Een eventuele verplaatsing naar de Vesting Holland zou in twee nachtmarsen worden uitgevoerd; de bevelen daartoe waren aan de ondercommandanten uitgereikt in verzegelde enveloppen, welker inhoud hen volslagen onbekend was.

Het optreden van de Lichte Divisie op 10 en 11 mei

Op 10 mei 1940 te omstreeks 06.00 uur kreeg C.Lt.Div. — via C.III L.K. — van de O.L.Z. opdracht zich naar de Vesting Holland te verplaatsen. Behoudens enkele ingewijden uit de divisiestaf was het gehele personeel van hoog tot laag vast overtuigd geweest dat bij een aanval op ons land in de vertrouwde Brabantse terreinen zou worden gevochten; nu werd hen het gebied

²⁷ Dit waren houten roeiboten, bestaande uit koppeldelen.

van 'Zuid- en Noord-Holland als operatiegebied toegewezen. Teneinde de mars door Rotterdam zonder stagnaties te doen verlopen, belde de chef van de staf, nadat hem de opdracht van de O.L.Z. was medegedeeld, een commissaris van politie in Rotterdam. Deze meldde hem dat er in Rotterdam zwaar werd gevochten en dat de bruggen over het Hollands diep bij Moerdijk door Duitse parachutisten waren bezet. Dat bericht maakte het noodzakelijk, met alle complicaties van dien, op zeer korte termijn alle marswegen van de divisie te wijzigen. Desondanks slaagde de Lt.Div. erin, om 08.30 uur uit haar legeringsgebied op mars te gaan en haar bestemming te volgen.

Omstreeks 10.00 uur, dus anderhalf uur nadat de verplaatsing was begonnen, ontving C.Lt.Div. — die zich met zijn staf te Boxtel bevond — van C.III L.K. namens O.L.Z. telefonisch de volgende opdracht:

Brug bij Moerdijk in Duitse handen. In verband hiermede zal Lt.Div. niet gaan naar Moerdijk, doch over Keizersveer en Heusden naar Gorinchem e.o. en aldaar onder bevelen van C.Vg.H. treden, teneinde zo nodig te worden ingezet voor bezetting van het Merwedefront van Gorinchem tot Dordrecht. Eén R.W. moet zo spoedig mogelijk naar Gorinchem.

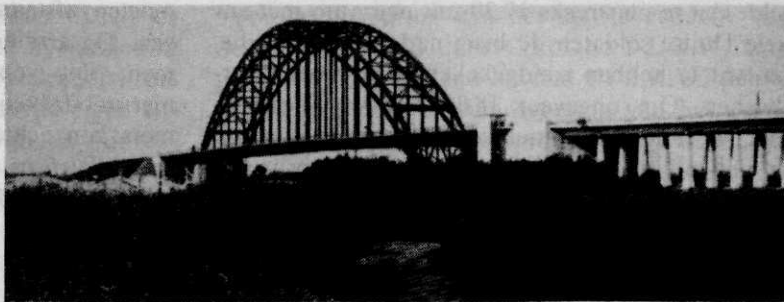
Bij de staf van Lt.Div. zijn echter, naar verluidt, de woorden „zo nodig” niet ontvangen dan wel over het hoofd gezien. Afgezien van de hoogst ongelukkige opstelling van het bericht is het onbegrijpelijk dat, onder de gegeven omstandigheden, de enige strategische reserve waarover O.L.Z. nog beschikte op deze wijze werd ingezet.²⁸

C.Lt.Div. gaf zijn ondercommandanten nieuwe marsdoelen en opdrachten, die echter niet allen bereikten, en die ten noorden van de Merwede tot wanorde zouden leiden.²⁹ Nadat in de middag van 10 mei C.Vg.H. van de O.L.Z. machtiging had gekregen de Lt.Div. tegen Waalhaven in te zetten, kreeg C.Lt.Div. via Garnizoenscommandant Gorinchem opdracht: *bij Alblasserdam de Noord te overschrijden, de Duitse troepen op IJsselmonde aan te vallen en zich in het bezit te stellen van het vliegveld Waalhaven.* Een bataljon

²⁸ Door het verbranden van bescheiden bij het A.H.K., III L.K. en Lt.Div. kon de ware toedracht van deze order niet meer worden gereconstrueerd en het is ook bij de Enquêteverhoren van 1948 niet opgehelderd.

²⁹ Een groot gedeelte van de goederentrein van de divisie kwam in Ameide aan de Lek, in IJsselstein en in Utrecht terecht.

De brug over de Noord bij Alblasserdam, een verzuimde kans van de Lichte Divisie

wielrijders moest echter ter beschikking van Garnizoenscommandant Dordrecht worden gesteld.

Deze opdracht ontving C.Lt.Div. te Molenaarsgraaf in de Alblasserwaard om ongeveer 17.00 uur. Hij stelde zich daarop telefonisch in verbinding met C.Vg.H., die de opdracht bevestigde en meedeelde dat Waalhaven gedurende de nacht door Britse luchtmachtstrijdkrachten zou worden gebombardeerd, welk bombardement om 02.20 uur zou zijn beëindigd. C.Lt.Div., niet op de hoogte gesteld van de toestand bewesten de Noord en bij de bruggen van Dordrecht naar Zwijndrecht (C.Vg.H. nam aan dat hij dat wel wist), besloot met twee gevechtsgroepen — elk bestaande uit een regiment wielrijders en een afdeling artillerie — op te rukken naar de acht km ten oosten van Waalhaven gelegen lijn Bolnes-Barendrecht en van daaruit het vliegveld aan te vallen.

De voorste (later zuidelijke) gevechtsgroep moest na overschrijding van de Noord een bataljon via Zwijndrecht naar Dordrecht sturen. De brug bij Alblasserdam³⁰ zag de divisiecommandant alleen als een kritiek punt op marstechnisch gebied, waar hij overigens geen moeilijkheden verwachtte omdat de bataljons en afdelingen door vertraging — verscheidene eenheden hadden reeds posities ingenomen aan de noordelijke Merwedeeoever — met een belangrijk tijdsverschil bij Alblasserdam zouden aankomen. De vitale tactische betekenis van deze brug zag hij volledig over het hoofd. Ermee bekend dat de vijand de Moerdijkbruggen had bezet, parachutisten waren geland op het Eiland van Dordrecht, Waalhaven was veroverd en harde gevechten zich afspeelden in Rotterdam, had één enkele blik op de kaart hem toch moeten doen inzien dat hij nu tactisch belangrijk gebied voor zich had waar-

³⁰ De brug was op 14 november 1939 in gebruik gesteld, aan de opening was geen enkele publiciteit gegeven. Op de in gebruik zijnde stafkaarten (uitgave 1937) was hij niet aangegeven. Aan het oostelijke einde van de overspanning bevond zich een rolbasculebrug met een klap.

heen de brug de enige vaste overgang vormde. Primair was de vorming van een bruggehoofd waaruit de opgedragen actie kan plaatsvinden. In plaats van het voorste bataljon in allerijl aan te trekken en opdracht te geven de brug te bezetten, werd een schriftelijk bevel opgemaakt en aan de regimentscommandanten verzonden. Zelfs werd nagelaten een officier van de staf bij de brug poolshoogte te laten nemen.

Erg veel haast bij de uitvoering werd ook niet gemaakt: het bataljon bestemd voor Dordrecht (III-2 R.W.) marcheerde eerst om 21.30 uur af naar de brug bij Alblasserdam. Omstreeks 21.00 uur — de duisternis was intussen ingevallen — begaf de divisiecommandant zich met zijn chef en sous-chef van de staf uit Molenaarsgraaf naar Alblasserdam om de opmars over de brug gade te slaan. De gevechtstaf werd op de weg Oud Alblas—Alblasserdam achtergelaten. De divisiecommandant ging met zijn beide naaste medewerkers te voet door naar de brug waarvan de klap echter bleek te zijn opgedraaid. Er was nergens een soldaat te zien. Ook in Alblasserdam werden door de drie officieren geen militairen aangetroffen. Een veldwachter deelde de kolonel mee dat de westelijke oever van de Noord nabij de brug in de namiddag door Duitsers was bezet en dat springstoffen in het westelijke landingshoofd zouden zijn aangebracht. De intussen ontboden brugwachter bevestigde dat³¹ en ver-

³¹ Na de oorlogsdagen heeft de brugwachter, de heer A. van Holten te Alblasserdam, het volgende verklaard, zodat is aan te nemen dat ongeveer hetzelfde aan C.Lt.Div. is gemeld: *Vrijdag 10 mei 1940, de eerste oorlogsdag, is hier alles vrijwel rustig verlopen. Hoeveel vliegtuigen hier die dag overgevlogen zijn, is niet te schatten. 's Middags te omstreeks 12.30 uur zagen wij parachutisten achter Hendrik-Ido-Ambacht neervallen. Omdat wij vermoedden, dat het om de brug alhier te doen was, hebben wij, na overleg, de burgemeester van Alblasserdam met het geval in kennis gesteld, die ons beval de brug onmiddellijk omhoog te halen en neer te laten voor Hollandse militairen en dergelijke. Later op de dag kregen wij van Commandant van Zuid-Holland (bedoeld is de garnizoenscommandant van Dordrecht, M.) bericht, in geen geval de brug neer te laten.*

telde dat te omstreeks 17.30 uur een auto met enkele Duitse soldaten de brug naderde en dat die, na wat te hebben rondgekeken, weer waren verdwenen. Om ongeveer 18.30 uur was dezelfde auto weer teruggekomen, de Duitsers stapten uit en deden alsof zij springladingen aan de brug bevestigden; drie of vier waren naar voren gekomen en hadden geroepen: *Brücke nieder, Brücke nieder!*, waaraan geen gevolg werd gegeven.

Na deze melding te hebben aangehoord liep de kolonel met de beide officieren over de kunstweg langs de Noord in de richting van Papendrecht en ontmoette, ongeveer 300 m voorbij de brug, de voorste eenheid van III-2 R.W. en even later de commandant van het bataljon. Dat was een nieuwe kans de brug in handen te krijgen. De divisiecommandant zag dat evenwel niet, maar gaf de bataljonscommandant opdracht rechtsomkeert te maken en via het veer bij Papendrecht zijn bestemming in Dordrecht te volgen.

Kolonel Van der Bijls besluit stond vast: hij zou eerst tegen dagaanbreken op 11 mei de overgang over de Noord forceren. Zijn plan was, met de noordelijke gevechtsgroep ten noorden van Alblasserdam (scheidingslijn de Graafstroom) en met de zuidelijke gevechtsgroep bezuiden die plaats de Noord te overschrijden en wel in een vak tussen Kinderdijk en Hendrik-Ido-Ambacht. Als steun kreeg elk van de gevechtsgroepen de helft van de pontonniercompagnie ter beschikking. De divisiecommandant belde uit Alblasserdam zijn besluit door aan C.Vg.H. en begaf zich naar Oud Alblas, waar de divisiecommandopost moest komen. Een zwaartepunt in de aanval werd door hem niet gelegd, dat liet hij blijkbare over aan de commandant van de zuidelijke gevechtsgroep.

Intussen was op de aanlooproutes in de Alblasserwaard een chaos ontstaan. Kruisende colonnes wurmden zich in de donkere, nevelige nacht over bruggetjes en smalle landwegen.³² De verwarring werd nog groter toen de nieuwe opdrachten bekend werden.

Luitenant-kolonel H. Mijsberg, C.2 R.W., had als commandant van de zuidelijke gevechtsgroep intussen deze groep zich in colonne op de nieuwe rijksweg Sliedrecht-Alblasserdam laten opstellen, gereed om over de brug IJsselmonde binnen te rukken. Voorhoede was II-2 R.W. (minus een compagnie) onder bevel van majoor J. de Bie, die vreemd genoeg een compagnie had

moeten afstaan om de artillerietrein te beveiligen. De artillerie zou namelijk niet in actie komen; dat vond de gevechtsgroepcommandant niet noodzakelijk. Ook de steun van de pontonniers kon achterwege blijven, de zes extra pontons bleven in Alblasserdam. Eerst om 22.30 uur, vier en een half uur na de ontvangst van het divisiebevel, zette de gevechtsgroep zich in beweging. Een uur later bereikte de voorhoede de brug over de Noord. Eén compagnie nam ten noorden, de andere ten zuiden van de brug opstellingen in.

De commandant van de Zuidelijke gevechtsgroep, die zich naar voren had begeven, besloot de vijandelijke weerstand — die nu werd geraamd op 20 tot 35 man — op te ruimen door kort voor dagaanbreken aan beide zijden van de brug een „stoottroep” in atosboten te doen overgaan. Vervolgens moesten deze het westelijke landhoofd aan twee zijden bestormen en de weg vrijmaken. Die aanvallen zouden worden gesteund door vuur van de oostelijke oever. Gelijktijdig zou de klap van de brug worden neergedraaid en de rest van het bataljon over de brug stormen. Majoor De Bie, belast met de uitvoering, bepaalde dat van elk van de beide compagnieën een sectie (ongeveer 25 man) in boten zou overgaan. De overgangen begonnen op 11 mei om 03.45 uur op een afstand van ongeveer 500 m ten noorden en ten zuiden van de brug en zij verliepen, dank zij de duisternis, onopgemerkt. De patrouilles werkten zich naar de brug, waar de Duitsers werden gealarmeerd door het steunende vuur van de oostelijke oever. Intussen was het licht geworden en benoorden en bezuiden het westelijke landhoofd van de brug stuitten de secties nu op een waterloop van ongeveer 30 m breedte. Tot overmaat van ramp kwam de noordelijke sectie onder eigen vuur en kon zich niet meer verplaatsen.

Om ongeveer 08.00 uur werd door zeven man een poging gedaan, over de neergelaten klap de brug frontaal te bestormen. Dat werd een jammerlijke mislukking. Om ongeveer 10.00 uur werd deze poging, nu eindelijk met steun van mortiervuur, herhaald maar dat mislukte eveneens. Intussen greep de *Luftwaffe* in en bombardeerde Alblasserdam, hetgeen het moreel van de troep zodanig schokte dat een voortzetting van de aanval onmogelijk werd. De patrouilles bij het westelijke landhoofd van de brug weken terug op de eigen oever.

Nu gaf C-Zuidelijke gevechtsgroep opdracht verder zuidelijk met een bataljon over te gaan;

³² De nieuwe kunstweg Sliedrecht-Alblasserdam stond niet op de stafkaart (uitgave 1937). Vele officieren wisten zich te behelpen met privé autokaarten.

maar de Duitsers (intussen versterkt) wisten de westelijke oever van de Noord vast in handen te houden. Een halve compagnie wielrijders, die was overgezet, ging weer terug naar de eigen oever. Ook de overgangspogingen van de noordelijke gevechtsgroep liepen op niets uit; zij werden vaak nog op de eigen oever in de kiem gesmoord door automatisch vuur van de zich snel verplaatsende Duitse patrouilles.

C.Lt.Div. kwam tot de overtuiging dat zijn divisie zonder pantserwagens, luchtverdedigingsmiddelen en vliegtuigen niet meer bij machte was de opdracht uit te voeren. C.Vg.H., met deze zienswijze telefonisch in kennis gesteld, trok daarop de gegeven opdracht in en gaf C.Lt.Div. een nieuwe opdracht.

De aanval op de brug bij Alblasterdam was mislukt. De grote kansen, die hier gedurende de nacht voor het grijpen lagen om de strijd op het Zuidfront een beslissende wending te geven, heeft men laten voorbijgaan. Waar men gedurende de uren duisternis ongehinderd voldoende infanterie over de Noord had kunnen zetten om gesteund door artillerie met succes een bataljonsaanval uit te voeren, ging alles verloren door een druppelsgewijze, zwakke en slecht gecoördineerde inzet van krachten. Ten aanzien van de Nederlandse aanval bij Alblasterdam kwam men in 1963 tot de volgende conclusie:

Het mislukken van de overgangspogingen der Lt.Div. over de Noord vormde een der keerpunten in de strijd op het Zuidfront. De krachtigste der door C.Vg.H. bevolen acties om het Vliegpark Waalhaven, waar de vijand voortdurend nieuwe troepen landde, te heroveren, werd hiermede gestaakt. Waalhaven bleef, als enige der binnen de Vesting Holland gelegen vliegvelden, in 's vijands handen.

Het optreden van de Lichte Divisie op 12 en 13 mei

Op 11 mei te omstreeks 10.15 uur had C.Vg.H. goedgekeurd dat de Lt.Div. haar pogingen tot het overschrijden van de Noord zou staken. In hetzelfde telefoongesprek gaf hij kolonel van der Bijl nu opdracht:

... de Noord vast te houden, het gehele Eiland van Dordrecht te zuiveren en vervolgens over het veer bij Wioldrecht—'s-Gravendeel—Barendrecht naar het vliegveld Waalhaven op te rukken. Voorts moest zo spoedig mogelijk nog een bataljon wielrijders ter beschikking van de garnizoenscommandant Dordrecht worden gesteld.

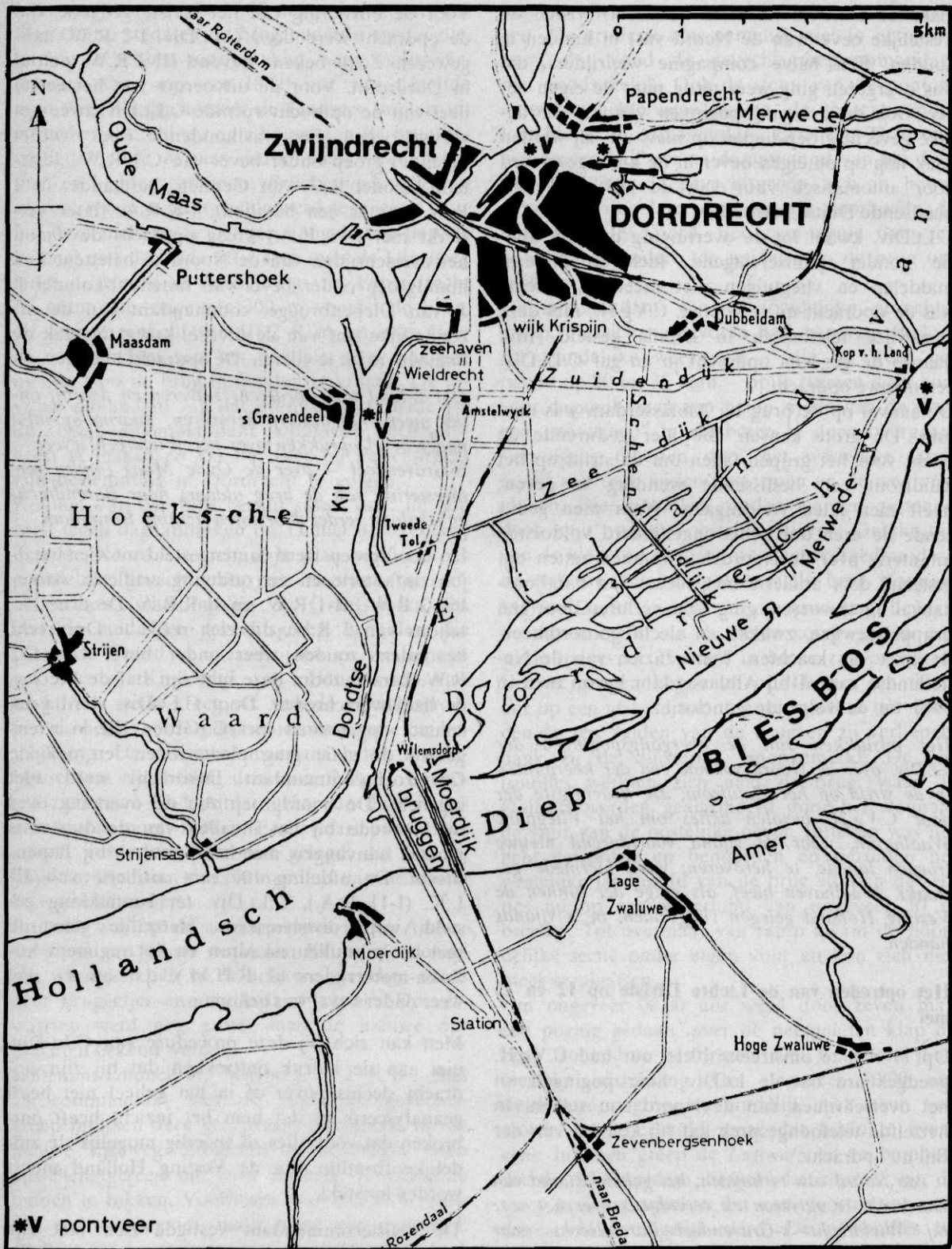
Voor de uitvoering van het laatste gedeelte van de opdracht werd door C.Lt.Div. I-2 R.W. aangewezen. Zoals bekend bevond III-2 R.W. zich al in Dordrecht. Voor de uitvoering van het eerste deel van de opdracht vormde C.Lt.Div. twee gevechtsgroepen. Een vasthoudende (lees: verdedigende) groep onder bevel van C.I R.W., luitenant-kolonel R.C. van Gennep, bestaande uit I R.W. (minus een bataljon), I-K.R.A. (later versterkt met I-11 R.A.) kreeg opdracht de vijand het overschrijden van de Noord te beletten. Een hoofdgroep onder bevel van luitenant-kolonel J. J. van Diepenbrugge, commandant van de afzonderlijke staf van de divisie, kreeg tot taak de manoeuvre uit te voeren. De opdracht luidde:

Het Eiland van Dordrecht zuiveren en daarbij onder meer Willemsdorp heroveren; daarna op mijn nader bevel oprukken over het Wioldrechtseveer — 's-Gravendeel — over de Oude Maas (onder vermeerstering van de brug aldaar) naar Barendrecht en tenslotte verder doorstoten richting Rotterdam.

De hoofdgroep werd samengesteld uit vier bataljons infanterie en een afdeling artillerie, namelijk 2 R.W., II-1 R.W. en II-K.R.A. De twee bataljons van 2 R.W. die zich reeds te Dordrecht bevonden, zouden weer onder bevel van C.2 R.W. komen zodra deze met zijn staf de Merwede had overschreden. Door C.Lt.Div. werd geen contact opgenomen met C.-Groep Kil in wiens gebied de actie ging plaatsvinden, en ook de Garnizoenscommandant Dordrecht werd niet ingelicht. De hoofdgroep zou de overgang over de Merwede bij het invallen van de duisternis moeten aanvangen met het pontveer bij Papendrecht. De afdeling 105 mm artillerie van III L.K. (I-11 R.A.), C.Lt.Div. ter beschikking gesteld, werd divisiereserve. Hetzelfde gebeurde met het mitrailleur eskadron en het regiment huzaren-motorrijders (2 R.H.M.), dat op 11 mei weer onder bevel was gekomen.

Men kan zich bij deze procedure van C.Lt.Div. niet aan de indruk onttrekken dat hij zijn opdracht slechts pover of in het geheel niet heeft geanalyseerd en dat hem het inzicht heeft ontbroken dat vóór alles zo spoedig mogelijk de zuidelijke frontlijn van de Vesting Holland moest worden hersteld.

De divisiecommandant vestigde zich met zijn goed geoutilleerde staf in Bleskensgraaf en liet door een stafje van vier officieren, een dokter inbegrepen, een gecompliceerde operatie regelen. Tot aan het ingrijpen van C.Vg.H. zou hij zich

Eiland van Dordrecht en omgeving in mei 1940

niet meer bezighouden met de acties van zijn hoofdmacht.

C.Hoofdgroep beschikte m.b.t. de toestand op het Eiland van Dordrecht slechts over vage en summere gegevens, die berustten op hetgeen C.Vg.H. aan C.Lt.Div. had meegedeeld: De vijand hield de brug tussen Dordrecht en Zwijndrecht onder vuur en er zouden zich parachutisten op het Eiland van Dordrecht bevinden. Helaas liet hij na verkenningen te doen uitvoeren of een officier in Dordrecht poolshoogte te laten nemen. In dat geval had hij mogelijk besloten de mêlee van Dordrecht — waar iedereen op iedereen schoot — te vermijden en de stad voorlopig aan de zuidzijde af te grendelen.

Intussen voerde de *Luftwaffe* in de middag van 11 mei op Alblasterdam en nabij de brug aldaar nog vier bombardementen uit, die, mét de geruchten over Duitse parachutisten in de Alblasterwaard, enorm demoraliserend op de troep werkten.

C.Hoofdgroep besloot eerst Dordrecht en vervolgens het Eiland van Dordrecht te zuiveren. Achtereenvolgens moest worden opgerukt naar de volgende faselijnen.

- a. De spoorweg Zwijndrecht—Dordrecht—Slie-drecht, tussen de Oude Maas en het Wantij.
- b. De kunstweg Wioldrecht—Kop van 't Land.
- c. De zuidrand van de Oude en Nieuwe Beerpolder—Louisapolderse Dijk—Noorderdiep (globaal een lijn 2 km ten zuiden van Tweede Tol).

Het verplaatsen van lijn a naar lijn b en vandaar naar lijn c zou geschieden op bevel van C.Hoofdgroep. De gevechtsgroep zou oprukken met drie bataljons in voorste lijn, van west naar oost II-2 R.W., III-2 R.W. en I-2 R.W. De nog aanwezige eenheden van Groep Kil zouden worden ingedeeld bij de voorbataljons. Het vierde bataljon van de groep, II-1 R.W., trad op als reserve en moest volgen over Dordrecht—Schenkdijs—Tweede Tol om vervolgens op nader bevel de voorbataljons van 2 R.W. te doorschrijven en aan te vallen op Willemsdorp. Deze laatste aanval zou worden gesteund door II-K.R.A.; de afdeling moest tot dat tijdstip II-1 R.W. als reserve volgen. De overschrijding bij het veer van Papendrecht vormde een groot probleem. Tot 02.00 uur op 12 mei waren de officieren van de staf van de Hoofdgroep bezig met het ontwarren en naar hun bestemming dirigeren van colonnes.

In de vroege ochtend van 12 mei had C.Hoofdgroep zijn ondercommandanten verzameld in Park Merwestein (in de zuidostrand van Dor-

recht). Hij hoorde de laatste berichten uit de stad, die wezen op een verwarde toestand, onjuiste meldingen en op elkaar vurende eigen troepen. Hij hield zich echter aan zijn besluit tot een actie in het gezagsgebied van het garnizoen Dordrecht, hoewel hij geen gehoor gaf aan het herhaalde verzoek van de garnizoenscommandant contact op te nemen.

Door vertraging was C.2 R.W., die de aanval op Dordrecht-Zuid had moeten leiden, niet in Merwestein aanwezig. In plaats van II-2 R.W. dat nog niet geheel was verzameld, werd II-1 R.W. — aanvankelijk bestemd als groepsreserve — nu rechtvoorbataljon. De opdracht van dat bataljon dat contact moest maken met het bruggehoofd van Groep Kil in Wioldrecht was verre van eenvoudig. Het moest met de rechtervleugel direct langs het door de vijand bezette bruggehoofd in Dordrecht aanvallen. Het was eenvoudiger geweest, hetzij rechtstreeks op het vijandelijke bruggehoofd aan te vallen en het op te ruimen alvorens de opmars naar het zuiden in te zetten, hetzij dat bruggehoofd op een zodanige afstand te omvatten dat men gedurende de manoeuvre buiten vuurbereik bleef. De uitgangstelling van het rechtvoorbataljon lag niet loodrecht op de aanvalsrichting, zodat het bataljon moest zwenken tijdens de aanval. Een inleidende artilleriebeschieting van een half uur zou de manoeuvre steunen.

De aanval werd ingezet en verliep in het oosten rustig. Omstreeks 10.00 uur hadden linker- en middenvoorbataljon de tweede faselijns bereikt, waar zij overeenkomstig de opdracht voorlopig verdedigende posities innamen. In het westen bleef het rechtvoorbataljon wachten op de inleidende beschieting; de ondersteuning van de artillerie leverde echter tal van problemen op waardoor uur U herhaaldelijk moest worden uitgesteld. Intussen kwamen delen van het bataljon bij het innemen van de uitgangstelling in de oostrand van de Wijk Krispijn onder vijandelijke vuur en werden uit het zuiden krachtig aangevallen.³³ Het gevolg was dat het bataljon in de omgeving van het station en de tunnel in de verdediging werd gedrongen. De groepsreserve (II-2 R.W.) kreeg nu opdracht vanaf de begraafplaats ten oosten van Krispijn deze wijk aan te vallen. Nog tijdens de verplaatsing werd het bataljon met vuur overvallen en uiteindelijk bij de spoor-

³³ Dit was de gevechtsgroep van *Oberstleutnant* De Boer, die uit het gebied rond de Algemene Begraafplaats de aanval had ingezet.

baan in de verdediging gedrongen. Het linker-voorbatallion moest twee compagnieën afstaan, respectievelijk aan III-2 R.W. en aan II-1 R.W. De commandant van laatstgenoemd batallion werd evenwel niet ingelicht. Hij had overigens ook geen behoefte aan versterking.

Bij Krispijn en ook oostelijk daarvan bij de spoorwegovergang speelden zich felle en verwarde straatgevechten af. Een batterij van II-K.R.A. was ten westen van Dubbeldam in stelling gekomen en opende het vuur op de zuid- en ooststrand van Krispijn, waardoor branden ontstonden. De Duitse druk werd evenwel niet minder.

In het oosten was bij III-2 R.W. en I-2 R.W. (minus) de toestand weinig veranderd. De voorwaartse beweging van de twee batallions was omstreeks 10.00 uur gestaakt in fase lijn b in afwachting van het op gelijke hoogte komen van de westelijke vleugel. III-2 R.W. kreeg zo nu en dan licht vuur van de viersprong Zeedijk-Schenkdiijk en I-2 R.W. had nog steeds geen vijand tegenover zich. Beide batallions bleven onkundig van het feit dat Duitse troepen tussen hen en de zuidrand van Dordrecht waren doorgedrongen. Om ongeveer 16.00 uur werd een stuk pantserafweergeschut bij de batallionsreserve van III-2 R.W. door een aantal Duitsers op Nederlandse motoren overvallen. De Duitsers openden met die buit het vuur op de compagnie maar trokken zich terug na een kort vuurgevecht. *De twee batallions verbleven van omstreeks 10.00 uur tot omstreeks 17.00 uur, zonder verdere opdracht in fase lijn b.*

Omstreeks 12.00 uur had C.Vg.H., niet tevreden met het verloop van de operatie op het Eiland van Dordrecht, C.Lt.Div. telefonisch opgedragen zich onverwijld met zijn staf daarheen te verplaatsen en persoonlijk de leiding van de gevechten op zich te nemen. Zo verscheen in de namiddag kolonel Van der Bijl met zijn staf op het gevechtveld. Hij oriënteerde zich in Dordrecht bij C.2 R.W. en verscheen omstreeks 15.30 uur bij C.Hoofdgroep in de zuidooststrand van de stad. Deze gaf hem een uiteenzetting van de toestand voor zover die hem bekend was, waarop C.Lt.Div. hem opdroeg de aanval op de oostelijke vleugel krachtig door te zetten en het verzet in Krispijn onverwijld op te ruimen. Na dat korte onderhoud verdween hij naar zijn commandopost in het buiten „Dubbelsteyn” bij Dubbeldam, zonder evenwel deze nieuwe locatie aan C.Hoofdgroep door te geven. De opdracht aan C.Hoofdgroep was gemakkelijker gegeven dan uitgevoerd: weer werd door C.Lt.Div. geen

zwaartepunt in de aanval aangegeven. Omstreeks 17.00 uur verscheen een kapitein van de divisiestaf met het bevel, met de twee oostelijke batallions over de Zeedijk naar een lijn 2 km noordoostelijk van Tweede Tol op te rukken. Deze actie had aanvankelijk succes maar werd omstreeks 17.30 uur door de *Luftwaffe* en artillerievuur op het kruispunt Zeedijk-Schenkdiijk afgeslagen. De voorcompagnieën trokken terug op hun uitgangsstellingen; de aanval was op niets uitgelopen.

De kans, de strijd op het Eiland van Dordrecht en daardoor voor het Zuidfront Vesting Holland op 12 mei 1940 een beslissende wending te geven, was tot 16.00 uur reëel aanwezig, doch werd door verscheidene oorzaken niet benut.

Ten aanzien van de aanval van de Lichte Divisie op 12 mei, kwam men in 1963 tot de volgende conclusie:

De aanvankelijke onderschatting van de vijand en onbekendheid met zijn groepering heeft ertoe geleid, dat de actie van de Lichte Divisie op het Eiland van Dordrecht werd bevolen en door C.Lt.Div. werd opgezet als een zuivering. Hij heeft daarna niet tijdig onderkend, dat de hoofdactie van zijn divisie plaatshad op het Eiland van Dordrecht en dat hij dus persoonlijk op dat hoofdgevechtsterrein de leiding moest nemen. C.Hoofdgroep heeft de aanval te veel als een schematisch oprukken van lijn tot lijn opgezet en heeft niet ingezien dat het, toen zijn troepen bij Dordrecht vastliepen doch ten oosten daarvan geen belangrijke tegenstand ondervonden, dus zaak was de oostvleugel met kracht zuidelijk om Dordrecht te laten oprukken. In plaats van dit tactische beginsel toe te passen, ontrok hij troepen aan de oostvleugel en zette deze in bij de troepen, die de meeste weerstand ondervonden.

Het gunstige tij voor de Lt.Div. was verlopen. Om 16.45 uur passeerde het gros van de verkenningsafdeling van de 9. *Panzer Division* de Moerdijkbruggen en maakte contact met *F.J.R.I.* De Duitsers waren erdoor met hun spits. *Oberst Bräuer* stuurde een gevangengenomen vaandrig — die hij omstreeks 17.00 uur de pantserwagens toonde — naar de „Commandant van de Nederlandse troepen op het Eiland van Dordrecht” om deze te adviseren de weerstand te staken. C.Lt.Div. belde om ongeveer 17.30 uur de melding van Duitse pantserwagens door aan C.Vg.H. die daaraan geen geloof hechtte doch van kolonel Van der Bijl eiste dat het Wiel-drechtse veer in de loop van de ochtend van 13

mei in handen van de Lt.Div. zou zijn. Voorts vertelde hij de kolonel dat de volgende ochtend Franse tanks bij Moerdijk zouden verschijnen.³⁴

In Dordrecht heerste op de avond van 12 mei een chaotische toestand. Door het mislukken van de achtereenvolgende aanvallen waren eenheden door elkaar geraakt, de troep was doodop en terrengeslagen door het verwarde van de situatie. Het voortdurend op elkaar en op niets schieten binnen de stad alsook de geruchten over verraad hadden een demoraliserende werking. De garnizoenscommandant gaf geen enkele leiding meer, zijn adjudant gaf de problemen telefonisch door aan C.Groep Kil en eindigde het gesprek met de woorden: *Indien de garnizoenscommandant niet wordt afgezet, is Dordrecht verloren.* C.Groep Kil onthief daarop luitenant-kolonel Mussert van zijn functie en verzocht C.Lt.Div. een nieuwe garnizoenscommandant aan te wijzen. Kolonel Van der Bijl wilde met zijn staf naar Dordrecht. Dat was via de zuidelijke route niet meer mogelijk; hij ging toen maar over de spoorbrug naar Papendrecht. Van daaruit belde hij C.Groep Kil in Puttershoek die hem vertelde dat C.Vg.H. het eigenmachtige optreden had veroordeeld en dat luitenant-kolonel Mussert weer in zijn functie was hersteld. De garnizoenscommandant was echter met alle troepen oostelijk van de Kil onder bevel van C.Lt.Div. gesteld.

Gedurende de nacht ontwierpen de chefs van de staven van de Lt.Div. en Groep Kil in telefonisch overleg een nieuw aanvalsplan. Dat plan was erop gericht tussen Wieldrecht (te bezetten door de Groep Kil) en Tweede Tol (te vermeesteren door de Lt.Div.) Dordrecht af te grendelen; vervolgens zou dan hetzij tegen het bruggehoofd bij Dordrecht, hetzij tegen Willemsdorp actie kunnen worden ondernomen. Het is onbegrijpelijk dat men na de melding van 17.30 uur nog hinkte op twee gedachten en niet alle inspanning heeft gericht op het alsnog vermeesteren van Willemsdorp.

De hoofdgroep van de Lt.Div. werd gesplitst, twee bataljons zouden in het oosten langs de Zeedijk met steun van een afdeling artillerie op Tweede Tol aanvallen, de andere twee bataljons zouden

³⁴ Zowel de O.L.Z. als C.Vg.H. bleven blindelings vertrouwen op de steun, zoals die op 10 mei door de Franse opperbevelhebber was toegezegd. Eerst in de nacht van 12 op 13 mei, na het bericht van Radio Bremen, dat Duitse gepantserde eenheden via de Moerdijkbrug tot in de Vesting Holland waren doorgestoten, drong de verschrikkelijke waarheid tot hen door.

in het westen van Dordrecht de Duitsers in de wijk Krispijn omvatten en vernietigen. Weer ging men over tot zinloze straatgevechten. De uitgangstellingen dienden op 13 mei te 04.00 uur te zijn bezet. Bij de oostelijke gevechtsgroep verzuimde men verkenningseenheden uit te sturen en het pantserafweergeschut van de bataljons bij de voorcompagnieën in te delen. De aanval werd te 04.00 uur in de kiem gesmoord door Duits artillerievuur en een vijf kwartier durende luchtaanval. Er naderden uit het westen tanks over de Zeedijk. Een deel van het rechttervoorbataljon rende op de mare *Franse vechtwagens!* naar de van gele (voor oranje gehouden) herkenningsslappen voorziene tanks, die nu met een hels vuur duidelijk maakten dat zij Duits waren. De in allerijl door kapitein der Wielrijders J.L.H.A. Antoni in stelling gebrachte stukken 7 veld van II K.R.A. deden de tanks afdeinzen. De troep was echter zwaar aangeslagen en de commandant van de oostelijke gevechtsgroep verzocht C.Lt.Div. machtiging het Eiland van Dordrecht te mogen ontruimen. Dat werd hem toegestaan, hij moest terugtrekken over de spoorbrug en op de noordelijke Merwedeeoever ter weerszijden van de spoorbrug opstellingen innemen. Veel zwaar materieel werd achtergelaten en verscheidene eenheden trokken terug op Gorinchem en Dordrecht.

De bezetting van het bruggehoofd Wieldrecht werd aangevallen door tanks, waartegen de compagnie infanterie van de Groep Kil zonder pantserafweergeschut machteloos was. De eenheid trok zich met zware verliezen op 's-Gravendeel terug. De westelijke gevechtsgroep zuiverde Park Merwestein in de zuidostrand van Dordrecht. Het meest westelijke bataljon vorderde tot de tunnel maar werd daar overvallen door Duitse tanks die naar het centrum van Dordrecht oprukten.³⁵ De bataljons trokken zich nu terug op de oude binnenstad waar men met pantserafweergeschut en stukken 7 veld fel van zich afbeet. De tanks zetten hun aanval niet voort en reden de stad weer uit. De garnizoenscommandant geloofde ondanks alles nog niet in Duitse tanks en liet versperde doorgangen weer openmaken. Deze houding gaf weer nieuw voedsel aan het wantrouwen tegenover luitenant-kolonel Mussert.³⁶

³⁵ De hoofdmacht van de 9. Panzer Division kwam in de vroege ochtend van 13 mei op het Eiland van Dordrecht aan. Eén tankcompagnie kreeg direct opdracht het eiland te zuiveren, een tweede werd tegen de stad Dordrecht ingezet.

³⁶ Dit leidde uiteindelijk tot een spontane arrestatiepoging door twee officieren, waarbij overste Mussert werd gedood.

Gelet op de mogelijkheid van totale vernietiging van zijn eenheid achtte C.Lt.Div. het raadzaam de strijd om Dordrecht niet langer voort te zetten. Hij vroeg en verkreeg van C.Vg.H. machtiging het eiland van Dordrecht te ontruimen en met de divisie terug te gaan naar het gebied ten noorden van de Merwede. Om 19.00 uur begon over het Papendrechtse veer de terugtocht die in de ochtend van 14 mei te omstreeks 03.00 uur was voltooid. De Lt.Div. had zware materiële verliezen geleden, de troep was uitgeput, haar rol was uitgespeeld. Intussen rolden tanks van de 9. *Panzer Division* over de brug van Dordrecht om samen met de *SS Leibstandarte „Adolf Hitler”* (regiment gemotoriseerde infanterie) die de pantserdivisie volgde, in Rotterdam te worden ingezet. Het Zuidfront van de Vesting Holland was doorbroken.

Nabeschouwing

Hoewel sedert de overval op Denemarken en Noorwegen op 9 april 1940 met de mogelijkheid van een overvalling uit de lucht rekening was gehouden, waren de sterkte van de tegen ons land ingezette luchtlandingstroepen, de wijze van inzet en de operationele en tactische conceptie die daaraan ten grondslag lagen, voor alle bevelsniveaus een *volkomen verrassing*.

Het Zuidfront was door Commandant Vesting Holland beschouwd als te zijn gelegen in tweede lijn en voldoende beschermd door de troepen aan de Maas en in de Peel-Raamstelling. Hij heeft de troepen aan dit front, met uitzondering van de tot de strategische beveiligingstroepen behorende kustbewaking, niet doen alarmeren en over het hoofd gezien dat bij het grootste deel van deze troepen de munitie niet op de man was doch compagniesgewijze opgeslagen.

De aanval met luchtlandingsstroepen op de vliegvelden rondom 's-Gravenhage, het vliegveld Waalhaven en de bruggen bij Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam was een uiterst gewaagde operatie. Dat deze na de tactische verrassing, ten zuiden van de Nieuwe Maas kon slagen, was het gevolg van de volgende factoren.

1. De Opperbevelhebber had voor wat betreft de Moerdijkbruggen opdracht gegeven dat geen ontstekingsmiddelen mochten worden aangebracht. De reden daarvoor was dat die overgang moest worden gebruikt door de Lichte Divisie bij haar verplaatsing uit Noord-Brabant naar de

Vesting Holland en dat niet mocht worden geriskeerd dat de bruggen op grond van onjuiste geruchten of zenuwachtigheid ontijdig zouden worden vernield. De bruggen vormden bovendien de meest westelijke verbinding te land met onze bondgenoten.

2. Het gemis aan een eenhoofdig commando op het Zuidfront, waardoor vier commandanten (C.Groep Spui, C.Groep Kil, C.Lt.Div. en GC.Dordrecht) naast elkaar optraden. Dat stond een economisch gebruik van de beschikbare krachten in de weg, de aanvallen waren niet of slecht gecoördineerd. De operaties werden geleid uit Den Haag.

3. Voor de herovering van het zuidelijke bruggehoofd Moerdijk was het daartoe ingezette grensbataljon (zonder mortieren en artillerie) te zwak en van Franse zijde kwam te laat en te weinig steun ter beschikking.

4. De Lichte Divisie kwam na een lange mars reeds op de avond van 10 mei op een tactisch zeer gunstig punt voor de aanval beschikbaar. De commandant trad aan de Noord echter niet met de nodige voortvarendheid op om een bruggehoofd te vormen en Waalhaven aan de Duitsers te ontnemen.

5. De commandant van de Duitse luchtlandingsstroepen, generaal Student, toonde zich een meester in de gevechtsvoering op de binnenlijnen en de beweeglijke verdediging. Door luchtoverwicht daartoe in staat gesteld maakte hij optimaal gebruik van reserves en luchtsteun.

6. De in en bij Dordrecht gevoerde strijd, waarin aanvankelijk de eenheden van Groep Kil en de depottroepen uit Dordrecht waren gewikkeld en waar later de Lichte Divisie werd ingezet, leidde door tactische fouten niet meer tot het beoogde doel. De gevechten werden ten slotte door het ingrijpen van de 9. *Panzer Division* in ons nadeel beslist. Het Zuidfront was doorbroken.

De Opperbevelhebber bleef ten aanzien van de Duitse penetratie in Noord-Brabant tot het laatst vertrouwen op Franse steun. Voor wat betreft de operaties tegen het luchtlandingshoofd liet hij tot 13 mei het beleid volledig aan Commandant Vesting Holland. Zowel Commandant Vesting Holland als Commandant Lichte Divisie misten echter het inzicht dat een snelle herovering van het noordelijke landhoofd van de Moerdijkbruggen voorstond en dat eerst in tweede fase aan

het zuiveren van het tactisch belangrijke eiland van Dordrecht kon worden begonnen. De Lichte Divisie zou, mits goed geleid, in staat zijn geweest tijdig de verbroken lijn van het Zuidfront te herstellen. Daardoor zou de mogelijkheid zeer reëel zijn geworden dat de *Flieger Division 7* het lot van de *22. Luftlande Infanterie Division* had gedeeld. Dat zou weliswaar weinig hebben veranderd aan de afloop van het totale krijgsgebeuren in Nederland, maar de kans was groot geweest dat in plaats van 1200 krijgsgevangenen behorende tot het luchtlandingskorps (400 bleven achter in Nederland), een veelvoud van dat aantal naar Engeland zou zijn afgevoerd. Uit een oogpunt van de geallieerde oorlogvoering zou het belangrijk zijn geweest indien reeds in Nederland in mei 1940 in plaats van een jaar later op Kreta, in mei 1941, de slagkracht uit het Duitse luchtlandingswapen was gehaald. Desalniettemin is aan het Zuidfront op verscheidene plaatsen door kleine eenheden vastberaden en met ere gevochten³⁷ en boven alle lof verheven is het optreden geweest van onze zwakke luchtsrijdkrachten die zich tot over de grens van uitputting en ten koste van zware verliezen volledig hebben gegeven.³⁸

De Duitse parachutisten, goed geleid, goed gegend, goed bewapend en voor een deel reeds in de strijd gehard, toonden zich de meerderen van onze soldaten. Zij hebben evenwel schande op zich geladen door bij herhaling en op verscheidene plaatsen krijgsgevangenen als dekking voor zich uit te drijven, hetgeen als een van de zwaar-

ste vergrijpen tegen het oorlogsrecht moet worden aangemerkt.

Aan het Zuidfront zijn aan Nederlandse zijde gesneuveld of aan verwondingen overleden: 20 officieren, 38 onderofficieren, 16 korporaals en 184 soldaten; ongeveer 500 man werden gewond. In totaal zijn in de strijd tegen de Duitse luchtlandingstroepen 958 man gesneuveld, namelijk 515 rondom 's-Gravenhage, 185 bij Rotterdam en 258 aan het Zuidfront. De Duitse verliezen aan luchtlandingstroepen zijn niet exact bekend maar worden in totaal geschat op ongeveer 4000 uitgeschakelden (doden, gewonden, krijgsgevangenen en vermisten), waarvan alleen in het operatiegebied Rotterdam-Dordrecht-Moerdijkbruggen ongeveer 1200 man. De materiële verliezen bedroegen aan Duitse zijde in totaal 327 vliegtuigen waaronder 280 *Junkers Ju-52* (transportvliegtuigen). Het laatste aantal had veel hoger kunnen zijn omdat men aan Nederlandse zijde, onder meer bij de herovering van de vliegvelden Valkenburg en Ockenburg, blijkbaar niet eraan heeft gedacht de tientallen daar staande Ju's-52 in brand te steken. Op het vliegveld Ockenburg had men de vliegtuigen „onklaar” gemaakt door de accu's te verwijderen en deze op te slaan in het gebouw van de Inspectie Militaire Luchtvaart. Dat naïeve handelen en tal van andere feiten tonen aan dat vele staven en eenheden niet waren ingesteld op onverwachte situaties en dat men niet beseftte wat een oorlog inhield.

Literatuur

- Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen van 10-19 mei 1940.* Krijgsgeschiedkundige Afd., Den Haag (1957).
- De krijgsvrchttingen op het Zuidfront van de Vesting Holland, mei 1940.* Krijgsgeschiedkundige Afd., Den Haag (1963).
- De strijd om Rotterdam, mei 1940.* Krijgsgeschiedkundige Afd., Den Haag (1952).
- De luchtverdediging, mei 1940,* dln 1 en 2. Zie Krijgsgeschiedenis, Den Haag (1970).

- Verslag houdende de uitkomsten van het onderzoek,* dl 1 A, B en C – *Algemene inleiding / Militair beleid 1939-1940.* Enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945, Den Haag (1949).
- L. de Jong – *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,* dln 2 en 3. Den Haag (1969), (1970).
- Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg,* bd 2. Militärgeschichtliches Forschungsamt, Stuttgart (1979). ▷

³⁷ In Dordrecht verdedigde een detachement onder de bezielende leiding van tweede luitenant der genie J. B. Plaschaert de toegangen van de bruggen naar de stad. Van deze kleine eenheid, die van 10 tot en met 13 mei onder zeer moeilijke omstandigheden standhield, werden zowel de commandant als sergeant-majoor timmerman der genie A. van Vlieden en dienstplichtig soldaat der pontonniers en torpedisten C. M. Oome onderscheiden met het ridderkruis vierde klasse der Militaire Willemsorde.

³⁸ Op 13 mei werd onze laatste bommenwerper, de T-V nr 856, onder commando van reserve tweede luitenant waarnemer B. Swagerman (RMWO-4), geëscorteerd door twee G-1's tegen de verkeersbrug bij Moerdijk ingezet. De poging, de brug met twee bommen van 300 kg te vernielen, mislukte. Op de terugweg werden de vliegtuigen direct ten noorden van Dordrecht door negen *Messerschmitts* onderschept. Na een hevig luchtgevecht keerde slechts één van de escorterende G-1's terug op de basis Schiphol.

- W. Pissin – *Der Einsatz der Luftlandtruppen im Westen 1940*. Hamburg (1958).
- H. Götzel – *Generaloberst Kurt Student und seine Fallschirmjäger. Die Erinnerungen des Generaloberst Kurt Student*. Friedberg (1980).
- F. A. von Metzsch – *Die Geschichte der 22. Infanterie Division*. Kiel (1952).
- W. Speidel – *Der Westfeldzug 1939/1940 – „Fall Gelb“*, dl 3, bd 1. Karlsruhe (1958).
- R. Edwards – *German airborne troops*. Londen (1974).
- J. J. C. P. Wilson – *Vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis*. Baarn (1960).
- J. Th. Alting von Geusau – *Nederland is paraat!* Amsterdam (1940).
- Mavors* (1939), (1940).
- Mil. Spect.* **108**(1939) ... **110**(1941).
- Krijgsverrichtingen op het Zuidfront van de Vesting Holland, dln 1 t/m 16. *Mil. Spect.* **115**(1946) ... **118**(1949).

MS
150

Stichting handhaving traditie vrouwelijke militairen Koninklijke landmacht

Op 1 januari jl. is de bovengenoemde Stichting opgericht, met het doel, zoals verwoord in de statuten:

Het bijeenbrengen en al dan niet in eigendom verwerven, beheren en tentoonstellen van voorwerpen, documenten, boeken, afbeeldingen, getuigenissen van plaatsgevonden evenementen, alsmede geschiedkundige bijzonderheden welke betrekking hebben op, respectievelijk verbonden zijn met de vrouwelijke militairen KL, een en ander in de meest uitgebreide zin, alsmede het onderhouden van contacten tussen de vrouwelijke militairen KL.

Onder „vrouwelijke militairen KL” worden verstaan:

- a. vrouwelijke militairen in werkelijke dienst bij enig wapen of dienstavak van de Koninklijke landmacht;
- b. vrouwen die tot de in punt a. genoemde groep hebben behoord, daaronder begrepen ex-leden VVHK, ex-leden NVKL en ex-leden Milva.

De Stichting is als zodanig ingeschreven in het register van de Kamer van Koophandel te 's-Gravenhage.

Donateurs van de Stichting kunnen zijn:

- zij die ten behoeve van het werk van de Stichting een bedrag van ten minste f 500,- ineens storten: *donateurs voor het leven*;
- zij die ten behoeve van het werk van de Stichting jaarlijks een bedrag van f 20,- overmaken: *donateurs*;
- zij die incidenteel geld aan de Stichting overmaken ten behoeve van de algemene middelen, dan wel met een speciale bestemming, zoals bijvoorbeeld het Contactfonds hulpbehoevende vrouwelijke militairen KL: *begunstigers*.

Het adres van de Stichting is Postbus 97624, 2509 GA Den Haag; girorekening 4303595. Secretaris is mw J. H. Brombacher, majoor Milva.

De consciëntie van rechtsstaten en het caesarcomplex van gewelddadige minderheden

J. R. Evenhuis

journalist

De moderne geschiedenis kent maar al te veel voorbeelden van maatschappijen waarin de mensen in redelijke vrijheid konden leven, maar waar een vorm van animositeit tegen die vrijheden ontstond zodra bleek dat zij gewelddadige minderheden een te grote armslag gaven. Dan weerklinkt de roep om een sterkere staat.

Die roep is ook geenszins beperkt tot min of meer traditionele voorstanders van een sterke staat. Daarmee willen op een gegeven moment maar al te graag ook zij instemmen die eerst alles hebben gedaan om met hun geweld die roep om de sterke staat aan te wakkeren; dat gegeven moment valt dan meestal samen met hun machtsbewustzijn en hun hoop dat de mede door hun toedoen verzwakte staat hen wel spoedig zal nodig hebben voor zijn herstel.

De Duitse nationaal-socialisten waren omstreeks 1930 het klassieke voorbeeld in de nieuwe tijd van dat tweeledige mechanisme: uitholling van een staat met redelijke vrijheden — de republiek van Weimar — en tevens geroep om en instauratie van een andere welke die vrijheden niet meer toestond. Zij konden zich baseren op de min of meer gelijkgezinde Italiaanse fascisten die het mechanisme al tien jaar eerder hadden gedemonstreerd.

Een halve eeuw later staan wij in Europa weer voor precies dezelfde kwestie: gewelddadige minderheden die vrije staten belagen, mensen die om een sterkere staat roepen welke die minderheden de baas kan, en gewelddadige minderheden die zich dan steeds meer zèlf gaan presenteren als de krachten die voor die sterkere staat kunnen zorgen.

Een oud, vertrouwd recept

Zo zou men geneigd kunnen zijn dat alles te houden voor een typisch twintigste-eeuws Europees politiek decadentieverijnsel. Dat zal het op de ene of andere manier ook wel zijn. Maar wat daarbij moet verrassen, is de regelmaat waarmee

oude posities zich herhalen en de „logica” waarmee sommige volken steeds opnieuw de dupe worden van hetzelfde spel, al wordt het dan met wisselende ideologische benamingen gespeeld. Dat schijnt niet helemaal met die decadentie te kloppen. De fouten worden nog steeds met een zeker enthousiasme gemaakt, er worden nog „grote verbeteringen” van verwacht.

Nemen wij bijvoorbeeld de Italiaanse Rode Brigades, een gewelddadige minderheid zoals er nu geen tweede is. Op wat voor medeplichtigheden in Italië zelf en daarbuiten hebben zij niet kunnen rekenen omdat er achter hun frases op de een of andere wijze iets echts, iets „authentieks” werd gezocht? Men moest wel uitgesproken decadent en sceptisch zijn om die ideologische prenties bij voorbaat af te doen als façade, als een poging de welbekende „nuttige idioten” van Lenin te mobiliseren, of althans te neutraliseren, in de violente campagnes die die Rode Brigades ontketenden tegen een zeer vrije maar als een gevangenis voorgestelde Italiaanse staat.

Het „neutrale” Franse *Le Monde* heeft niet altijd zo geschreven, maar nadat de affaire d'Urso was doorstaan, met een verdere afbladdering van de legitimiteit van de Italiaanse staat, voegde ook dit blad zijn stem bij die van degenen die altijd al hebben volgehouden dat die ideologische prenties van de Rode Brigades rustig kunnen worden vergeten; op 16 januari jl. schreef het blad:

Les Brigades rouges peuvent bien s'affirmer témoins du seul communisme véritable, leurs moyens d'action sont ceux du fascisme, et leurs chefs, pour révoltés qu'ils soient contre la caste dirigeante d'où ils sortent, en relèvent l'héritage pour leur propre compte.

Dat is tenminste eindelijk duidelijk. De meest linksen blijken per slot van rekening de meest rechtsen te zijn, als men het zo wil uitdrukken. Maar wat zeggen „links” en „rechts” in dit verband eigenlijk? En hoe „links” of „rechts” zou tegenwoordig de Italiaanse communistische partij

wel zijn, waaruit de Rode Brigades zijn voortgekomen uit teleurstelling erover dat die partij in routine is ondergegaan?

Maar is zij dat ook werkelijk? Heeft zij „gecapituleerd”? Zou het niet veeleer kunnen zijn dat de Italiaanse communistische partij nu de ware pendant van de fascistische partij van precies zestig jaar geleden vormt? Ook die deden toen alle moeite, te doen vergeten dat zij Italië op de kop hadden gezet en presenteerden zich als de enigen die Italië weer in orde konden brengen, met inbegrip van heel veel „sterke staat”. De „fronde”, die Mussolini met zijn terugkeer naar de burgerlijkheid — en naar nette burgerkleren toen hij voor de koning trad om van deze de macht te ontvangen — in de eigen rijen veroorzaakte, is een notoir historisch feit. Hij had als het ware ook zijn „Rode Brigades” en die gingen nog door toen *hij* dat al lang niet meer wilde (moord op Matteotti!). Het enige verschil tussen fascisme 1921 en communisme 1981 zou heel goed kunnen zijn dat het laatste veel langer op de macht moet wachten, die misschien ook nooit zal krijgen en daarmee zijn felste aanhangers heeft moeten teleurstellen en van zich vervreemden.

Mussolini kon de leiders van de partijfronde spoedig aan posten helpen. Dat hinderde hen in het spelen voor Rode-Brigades-avant-la-lettre, een mogelijkheid die toen al ruimschoots erin zat. Aan de andere kant zit het nu even diep erin dat de communisten even ostentatief de legalisten en liefhebbers van orde uithangen als Mussolini dat toen deed, met resultaten die de naar geregelde toestanden verlangende gemiddelde staatsburger snel genoeg weer uit zijn rust zouden halen.

Bovendien kan men niet zeggen dat de acties van de Rode Brigades, al zijn zij in eerste instantie blamerend voor een partij die niet kan ontkennen dat zij veel met hun wordingsgeschiedenis te maken heeft, haar in laatste instantie nu bepaald benadelen. Een gedesoriënteerd publiek vraagt minder naar nuances dan naar duidelijke taal; en wat die betreft heeft dat publiek het met de christen-democraten en de socialistische — de voornaamste partijen waarvan afhangt of Italië in een legaal spoor kan worden gehouden — slecht getroffen. Dat is ook in de laatste ontvoeringsaffaires weer helaas maar al te duidelijk gebleken. Het kostte de communisten weinig moeite, met hun grotere dialectische handigheid de indruk te maken van een sterker gevoel voor wat een staat zich al dan niet kan permitteren om nog een geloofwaardig gezag uit te stralen.

Gramsci, hun grote theoreticus, wilde al dat zij zich op Machiavelli zouden inspireren. Wellicht kan nog een grote stap verder worden teruggegaan: zijn de mechanismen van de Italiaanse politiek en het daaraan inherente, vaak zeer gewelddadige ambitieuze streven naar macht, ondanks sterk wisselende ideologische mode-uitingen eigenlijk wel zo principieel veranderd sinds de tijd van Julius Caesar? Tenslotte eindigde ook de eens zo fervente socialist Benito Mussolini weer in het zoveelste duplicaat van die man, vandaar dat hij in Amerika gaarne „Sawdust Caesar” werd genoemd.

Geijkt patroon van veiligheid versus vrijheid

Het is de vraag of men zich zo gemakkelijk met zuivere metaforen ervan kan afmaken. Italië kent immers een merkwaardig patroon inzake machtsveroveringen en vooral inzake het ontwringen van het gezag aan een gezag dat het niet meer goed weet uit te oefenen.

Gaat men een meer dan tweeduizendjarige geschiedenis na dan frappeert het hoe op dit schier-eiland de vrijheid en de veiligheid nooit goed met elkaar in evenwicht zijn gebracht. Vrije staten — zij zijn er dikwijls genoeg geweest mits men wil afzien van de overspannen criteria die heden ten dage aan deze politieke levensvorm worden aangelegd en die zo licht in het tegendeel kunnen omslaan — lieten het vroeg of laat aan veiligheid van de burgers ontbreken en meer veilige staten wis en zeker aan hun vrijheid.

Toen bijvoorbeeld het oude Rome nog republikeins en niet keizerlijk werd geregeerd, was in werkelijkheid weinig sprake van de veel geciteerde Pax Romana. De in de republiek heersende vrijheden verhinderden haar bepaald, de keizers vestigden haar. Maar dat moest met vele vrijheden worden betaald. Het was ook al in het oude Rome òf het een, òf het ander.

Ideologieën zijn daarbij in het sceptische Italië nooit zozeer een doorslaggevende factor geweest. Als de een of andere modieuze ideologie bij de hand was, des te beter. Veel beslissender was steeds dat in het land van Machiavelli het machtsdenken zoals het zich overal manifesteert — in de afgelopen jaren wilden eerst de studenten „macht”, daarna overjarige studenten arbeiders „macht” en ten slotte de daaruit voortgekomen Rode Brigades proletariërs „macht” — boven elke maatschappelijke discussie prevaleert. Daarom is de Italiaanse maatschappij in de loop van de jongste eeuwen ook zo weinig van

karakter veranderd. Regelmatig hadden wijzigingen aan de top plaats. De structuur van de maatschappij daaronder is vrijwel gelijk gebleven. Alle politieke energie, en daaraan ontbrak het in dit land nooit, werd opgebruikt voor die gezagswisselingen die begonnen met geweld tegen het bestaande gezag en eindigden met de vestiging van een alternatief gezag. Daarbij maakte het niet zoveel uit of het beter dan wel slechter was dan het voorafgaande. De verbetering leek als het ware automatisch gegarandeerd bij een oppositie, die vond dat zij te weinig aan bod was gekomen en daarom haar onlustgevoelens in daden omzette.

Vergoelijkt geweld

Elders in Europa was dat anders. Maatschappelijke veranderingen waren er reëler, zonder dat daarbij nu zoveel geweld hoefde te worden gebruikt. Er viel eerder een consensus te bereiken, iets wat in de veel fellere persoonlijke en groepsantagonismen waardoor de Italiaanse maatschappij wordt gekenmerkt, niet haalbaar bleek.

Dat voordeel werd echter gekocht met een nadeel, wat bijzonder goed is te zien aan een land als Nederland. Aan het geweld elders in de wereld worden verkeerde maatstaven aangelegd omdat men het fenomeen zelf niet meer kent.

Vergeleken met andere samenlevingen zijn West-Europese landen nog steeds uiterst vreedzaam. Een grote mate van pacificatie geldt in het bijzonder voor de Nederlandse samenleving en haar geschiedenis. Vergeleken met buurlanden heeft men hier de afgelopen 300 jaar opvallend weinig (politiek) geweld gekend: nauwelijks betrokken in oorlogen, geen bloedige revoluties en staatsgrepen, geen politieke moorden sinds 1672, geen boerenopstanden of andere vormen van massaal volksverzet. Franse en Duitse bezettingen werden door de overgrote meerderheid van de bevolking „uitgezet”.

Aldus de cultureel antropoloog dr. A. Blok in *NCR Handelsblad* van 15 november 1980.

Het resultaat is echter wel een zekere wereldvreemdheid geworden, voor zover in de rest van de wereld geweld eerder regel dan uitzondering is. In Nederland bestaat zoiets als een anti-geweldsideologie. Zij heeft de gebreken van elke andere ideologie daar zij rechtstreeks ertoe kan bijdragen dat de werkelijkheid, die elders het gebruik van geweld impliceert, in de Nederlandse

beschouwingen over dat geweld niet of nauwelijks wordt begrepen. Dr. Blok hierover:

Wat hier over geweld bekend is zijn enkele clichés en vooral diverse morele en ideologische standpunten (die overigens ook zelden onderzocht zijn). Dit aspect van het Nederlandse volkskarakter blijkt duidelijk uit de steeds weer terugkerende vraag of het gebruik van geweld al dan niet gerechtvaardigd is. In zijn algemeenheid is dit een zinloze vraagstelling.

Zij is niet slechts zinloos, maar ook gevaarlijk. De Nederlandse anti-geweldsideologie heeft namelijk geen enkel criterium bij de hand om te weten waarom het nu éigenlijk gaat in een steeds meer door geweld geteisterde wereld.

In de eerste plaats worden de oorzaken en de gevolgen van dat geweld verward. Zo kan het tegenwoordig in Nederland vaak erop lijken alsof Zuid Amerikaanse militairen de grootste geweldgebruikers zijn die dat werelddeel ooit heeft gekend, in het traditionele kader van de militaire regimes daar. Maar hoe simplistisch die opvatting is, bewijst het geval Uruguay, een van de weinige staten die het tot voor kort zonder zo'n militair regime wist te stellen en dat aan zijn goede democratische praktijk zelfs de erenaam „Zwitserland van Latijns-Amerika" ontleende. In de jaren '70 viel het land ten offer aan een geweldspiraal, gericht tegen het hart van de staat zelf en op gang gebracht door de zich „links" noemende Tupamaros. Dat ging ettelijke jaren door, met moorden die de bevolking steeds meer verschrikten, maar het eindigde ermee dat ten slotte ook in dit civiel geregeerde land een militaire dictatuur werd ingevoerd. Bij de kritiek, die in Nederland volop wordt uitgebracht op haar methoden, is echter nooit sprake van het onmiskenbare oorzakelijke verband dat bestaat tussen haar optreden en het eerdere handelen van de Tupamaros. Die laatsten lijken er nooit te zijn geweest; er heeft een van alle oorzaken afziende, zuiver symptomatische veroordeling op morele gronden plaats. Die mag op zichzelf misschien juist zijn, zij leert ons intussen weinig over die Zuid Amerikaanse kwestie zelf. Het is in feite een vlucht uit de werkelijkheid.

In de tweede plaats is sterk de neiging opgekomen, bij deze algemene verbijstering over een geweld dat men zelf niet kent, dat geweld — hoe brutaal het dan ook mag zijn en hoe weinig aanspraken het ook mag maken op categorieën van geestelijke aard — desondanks in te delen naar inheemse begrippen van goed en kwaad en het

ten dele zelfs moreel goed te praten. Zo wordt bijvoorbeeld graag een onderscheid gemaakt tussen onbegrepen „slechte” geweldplegers, die het echt zijn, en al veel beter begrepen „goede” geweldplegers-huns-ondanks. De éigen ideologie pleegt daarbij een aardig woordje mee te spreken. Het heeft het hoogst fatale effect dat juist in een land waar geweld vrijwel en bloc wordt veroordeeld, willekeurige uitzonderingen worden gemaakt voor geweldplegers die het niet minder, ja eventueel zelfs méér dan anderen zijn, maar daarbij pretenties weten naar voren te brengen — zoals „strijd tegen de onderdrukking” en dergelijke — die hun geweld tot zogenaamd „ideologisch geweld” moeten stempelen. En daarmee schijnt het dan vaak slechts hálft geweld, of nóg minder, te zijn geworden. Dat is steeds de poort geweest waardoor het geweld wist binnen te komen op plaatsen waar het eerst niet was. De eerste duidelijke tekenen daarvan zijn in Nederland trouwens al te zien.

Selectieve veroordeling

In concreto is er vooral het onderscheid dat tussen zogenaamd links en zogenaamd rechts extremisme wordt gemaakt. De veroordeling zou in dezelfde toonaard moeten plaatshebben als de anti-geweldsideologie inderdaad even principieel zou zijn als zij op papier eruit ziet. Toch worden de verhoudingen op een subtiële maar systematische wijze scheefgetrokken, en de reden is enkel en alleen dat het linkse extremisme zijn misdaden beter weet te hullen in een kleed van universele menslievendheid; en dat is een categorie die in Nederland altijd wel goed overkomt.

Helaas is dat een van de vormen van de gesignaleerde wereldvreemdheid. Dergelijke declaraties, totaal vrijblijvend, horen nu eenmaal tot het vaste repertoire van geweldgebruikers die wel eens een boek hebben gelezen of althans de een of andere „ideoloog” in hun midden hebben. Hoe diep hun wèrkelijke kennis is van de sociale problemen die zij met geweld willen oplossen, blijkt zonneklaar, dat wil zeggen, hoogst verward, uit bijvoorbeeld de communiqués die de Italiaanse Rode Brigades aan de Italiaanse pers hebben opgedrongen.

Het onderscheid tussen links en rechts extremisme ligt dus zeker niet in een groter intellectualisme of een klaarder sociaal begrip. Alleen gebruiken de linkse extremisten meer frasen die thans ideologisch opgeld doen, en dat schijnt hun een

zekere morele voorsprong te verschaffen in een land dat aan het geweld in de wereld (nog) hoofdzakelijk via „standpunten” participeert. Wat men niet begrijpt, is dat „links” en „rechts”, evenzeer als dat in de vreedzame politieke discussie al vrij zinledige begrippen zijn geworden, in de extremistische sfeer absoluut waardeloos zijn. Het grote probleem ligt op een heel ander terrein, en wel in de spanning tussen vrijheid en veiligheid. Het kardinale punt is dat die extremistische groepen ageren in min of meer vrije staten, en het hardste ageren in die staten waar de vrijheid het grootst is. Meer dan tegen „onaanname-lijke sociale verhoudingen” richten zij zich dus tegen die vrijheid. Zij willen gebruik maken van de mogelijkheden die een vrije staat dissenters aanbiedt om hun dissenterschap te tonen, tot in het criminele toe. En eigenlijk is dat geen modern ideologisch maar een oeroud historisch probleem, dat steeds is opgetreden als gewelddadige minderheden in zo'n vrije staat de kans meenden te zien aan de macht te komen omdat die vrijheid niet voldoende door het element veiligheid werd gecompleteerd. Die lacunes in het gezag dat een vrije staat over zijn onderdanen uitoefende, wekten eerst misschien hun verontwaardiging op (wij weten nog maar hálft wat de permissiviteit heeft gedaan om terroristische benden aan hun personeel te helpen!), daarna echter vast en zeker hun machtsbegeerten en ten slotte hun *Draufgängertum*. En slaagden zij in hun opzet, dan leert de geschiedenis dat zij ónvrije staten schiepen. Het is feitelijk nooit anders geweest sinds het bekendste historische precedent van zo'n gewelddadige minderheid die zichzelf met allerlei pretenties aan de top van een legaal gemeenbest wist te plaatsen daar die legaliteit niet toereikend was om vrijheid en veiligheid te garanderen: de brigade van Julius Caesar die de Romeinse republiek opdoekte.

Niets nieuws onder de zon. Hoewel . . .

Tegen het midden van de eerste eeuw v.C. brak in het Romeinse rijk een ernstige veiligheidscrisis uit. De autoriteiten konden niet meer het hoofd bieden aan een stijgende criminaliteit te land en vooral ter zee. Het kon lijken alsof de Romeinen voor de militaire expansie die zij in de voorafgaande anderhalve eeuw hadden bedreven, zouden worden gestraft met interne chaos. De zaak had iets van een paradox. Immers: voor de veiligheid, de *militaire* veiligheid, van Rome waren soldaten eerst naar Afrika, vervolgens

naar Azië overgestoken en hadden daar het ene land na het andere onder Romeinse voogdij geplaatst. Zogenaamd omdat daar gevaarlijke volken (Carthagers) of intrigerende vorsten (Seleuciden) zaten waarmee absoluut diende te worden afgerekend als men in Rome rustig wilde kunnen slapen. De Hannibalschok was daarbij motief en alibi tegelijk geweest, en ten slotte nog slechts voorwendsel.

Die militaire veiligheid werd echter betaald met een grote civiele ónveiligheid. Terwijl de Romeinse legioenen niet ver genoeg van huis hun zeges konden behalen, werd het voor een Romeinse burger al riskant zich op reis te begeven. De Romeinse legers rukten naar steeds verdere horizonten op, maar tussen de stad Rome en al die horizonten brak een wetteloosheid van schrikwekkende proporties uit.

Een veelzeggende episode uit het leven van Julius Caesar bewijst dat. In zijn jonge jaren werd hij bij een reis over de Middellandse Zee gekidnapt, door mensen die daarvan hun werk maakten om aan geld te komen. Dat moet, zeer in tegenstelling tot onze huidige ideeën over een Pax Romana, die zou hebben bestaan zolang Rome maar bestond, schering en inslag zijn geweest. Suetonius doet ons van die affaire een kort relaas, dat zó in een hedendaagse krant zou kunnen staan. De kidnappers waren in dit geval zeerovers die Caesar niet ver van Rhodos hadden weten te vangen. Zij eisten vijftig talenten voor zijn vrijlating, een bedrag dat naar huidige begrippen enkele miljoenen moet hebben belopen. Daarvoor dienden dan ook financiële onderhandelingen met de vaste wal te worden aangeknoopt, en dat vergde tijd. Suetonius vermeldt dat Caesar zich danig over zijn lot ergerde, wat bij deze rusteloze jongeman wel dubbel waar zal zijn geweest. Hij moest een schrijnend gevoel van machteloosheid ondergaan. Maar Suetonius vertelt ook iets anders: voor de grap, zo zegt hij, liet hij zijn kidnappers al tijdens zijn gevangenschap weten dat hij het niet erbij zou laten als hij ooit nog eens onder de mensen zou terugkeren. Hij beloofde zijn cipiers dat zij dan tot de laatste man persoonlijk door hem aan het kruis zouden worden geslagen.

Na ongeveer anderhalve maand kwam Caesar vrij. De kidnappers toucheerden de talenten en zetten hem ergens aan land, vermoedelijk nog met een laatste spottende opmerking over zijn zogenaamde plannen om hen te laten boeten. Want in het jaar 75 v.C., waarin dit alles gebeurde, konden zeerovers zich erg veilig voelen.

Met Caesar hadden de kidnappers echter hoe dan ook pech gehad. Hij kon in 75 v.C. weliswaar nog over geen enkel machtsapparaat gebieden, want hij was nog niet veel meer dan een privépersoon. Dat weerhield hem echter niet ervan zijn relaties in te schakelen, schepen te verzamelen, en de zee op te gaan met de vaste bedoeling zijn kidnappers op te sporen. Zij vielen hem ten slotte ook allemaal in de handen. De kruisdood beëindigde inderdaad hun carrière. Een 25-jarige jongeman had zichzelf recht verschaft. Het was de eerste gelegenheid waarbij hij toonde uit welk hout hij was gesneden, maar tevens de eerste maal waarbij hij impliciet zijn verachting toonde voor de republiek die haar burgers zulke ervaringen als de zijne niet wist te besparen.

Het punt is helaas maar weer àl te actueel. Hoe problematisch burgers denken over een staat die hen niet goed kan vrijwaren voor kidnappers, begint men langzamerhand ook te beseffen in op zichzelf vrije samenlevingen. Maar de conclusies zijn er nog niet uit getrokken. Gewelddadige minderheden kunnen er veel te straffeloos ageren, hetgeen dus leidt tot ontevredenheid met die vrijheden en tot de mogelijkheid dat ondemocratische partijen daarvan profiteren door een staat te beloven waar orde en veiligheid beter zijn gewaarborgd.

Dat gebrek aan civiele veiligheid als factor die vrije staten bedreigt, mag men dus niet onderschatten. Men is er tegenwoordig vlug bij, oligarchische republieken — zoals die oude Romeinse republiek die ten slotte na vijfhonderd jaar door Julius Caesar werd opgedoekt, er bij uitstek een was — voor onvrije staten te houden. In dat verband wordt echter meestal hardnekkig gezwegen over het alternatief. Historisch heeft dat bijna altijd betekend dat de mensen iets wat ten minste relatief veel vrijer was, moesten inruilen voor iets dat pertinent ónvrijer was.

In een bepaald opzicht valt de oude Romeinse republiek wel degelijk met een moderne democratie te vergelijken, en dat is waar zij al was opgezet als een rechtsstaat. Dat was ook precies de reden waarom zij zo lang geen antwoord wist te vinden op de interne veiligheidsproblemen die het gevolg waren van de uitbreiding van Rome's militaire macht, totdat haar ten slotte de keus door een dictator uit handen werd genomen.

Nu hoort men in dit verband wel eens dat het Caesar niet slechts om de macht in de staat was te doen, hij zou ook een voor zijn tijd achtenswaardig „sociaal program” hebben gehad. En inder-

daad, er was in het toenmalige Rome geen grote populist dan hij. Hij bood het volk alles wat het maar wilde hebben. Daarbij maakte het hem weinig uit of daaruit voor dat volk zelf op den duur niet de grootste ongemakken voortvloeiden. Dat waren problemen voor later. Zij hadden minder betekenis voor iemand die niet eeuwig zou leven maar voordat hij doodging absoluut de eerste in Rome wilde worden, met welke middelen dan ook.

Zo greep hij al naar het tegenwoordig weer zo populaire middel de huishuren in Rome op een laag peil te stabiliseren. Hij verwierf daarmee een grote aanhang. Het gevolg was wel dat daardoor veel minder huizen werden gebouwd, maar dat hoefde voor hem geen bezwaar te zijn, want ook dat leidde tot ontevredenheid en Caesar was er een meester in alle ontevredenen het gevoel te geven dat hun belangen bij hem het beste waren gewaarborgd. Ook de mensen die men thans „krakers” noemt kan men onder zijn geestverwanten al uitstekend identificeren.

Per slot van rekening is Julius Caesar echter toch geenszins als een „sociale hervormer” de geschiedenis ingegaan, al heeft vooral Mommsen, de grote historicus van Rome, nog in de vorige eeuw zijn beeld in die richting trachten te verrijken. Toen hij eenmaal goed en wel de macht had, interesseerden hem heel andere dingen die ver af stonden van de zorgen van de gemiddelde Romein die hem zijn steun had gegeven. Voor Caesar telden nog slechts het bewijs van zijn goddelijke afkomst, de stichting van een daarop gebaseerde dynastie, en aanverwante projecten die hem uiteindelijk noodlottig zouden worden.

Dié Caesar kennen de mensen nog wel enigszins. Veel minder weet men over de methoden die hij heeft gebruikt om de macht in Rome te grijpen. Die beantwoordden precies aan de methoden die ook thans op het Italiaanse schiereiland nog worden gebezigd om eerst in een bestaande vrije staat wanorde te zaaien en zich vervolgens op te werpen als redder uit die wanorde. Het vormt een bijna onvermijdelijk actiepatroon. Bewust of onbewust richt de ambitie zich veel eerder erop een vrije staat om te zetten in een minder vrije dan omgekeerd. Niet de ondergraving van tirannieën is hier het grote doel van in het bijzonder een politiek bewogen adolescentendom, maar de liquidatie, hoe dan ook, van meer democratisch getinte regimes. Vandaar ook dat men zo'n aanzienlijk deel van de Italiaanse adolescenten van deze eeuw zijn heil zag zoeken bij achtereenvolgens fascistische, een stalinistische georiënteerde com-

munistische partij, en groepen als Rode Brigades en Prima Linea toen de officiële communisten het toch maar beter vonden een ander, min of meer „democratisch” image te gaan gebruiken. Marx en zijn proletariërs hebben daarmee, ook na tweeduizend jaar, waarschijnlijk minder te maken dan Julius Caesar en zijn „popularen”, zijn vrienden van het volk.

Tegenover deze gebeurtenissen van 2000 jaar geleden kan men een van twee houdingen kiezen: men kan zeggen dat het eertijds in Rome is voorgevallen, en daarmee basta. Wij leven immers niet in Rome. Maar men kan ook zeggen dat er toen in Rome een stuk werd opgevoerd dat nog steeds te denken moet geven. Een van de redenen waarom Romeinse geschiedenis nog steeds wordt bestudeerd en door een groot publiek in meer ge vulgariseerde vorm ter kennis wordt genomen, is namelijk precies dat haar lessen op de een of andere wijze actueel worden gehouden; in dat oude staatswezen blijkt steeds wel iets te zijn voorgevallen dat herkenbaar is.

De overheid kan de daders vaak niet vervolgen en straffen zonder inbreuk te maken op haar democratische signatuur. Daarom aarzelt ze het geweld openlijk met geweld te beantwoorden.

Aldus nog eens dr. Blok over recente onwettige voorvallen in Nederland.

Dat element, eerbaar maar ominous, speelde ook al een grote rol in de Romeinse republiek. Allerlei maatregelen ter indamming van het geweld dat die republiek tegen het midden van de eerste eeuw v.C. zwaar begon te teisteren, bleven uit omdat de Senaat die voor zijn image niet over zijn hart kon verkrijgen: hij wilde de vrijheid van de burgers niet inperken.

Het beste bewijs dat de senaatsoligarchie toch in wezen weinig repressief moet zijn geweest, is de tendens naar eigenmachtigheid die men daarna in Rome kon zien opkomen. Caesar bekommerde zich, na zijn avontuur met de booswichten die hem hadden ontvoerd, niet meer om de theoretische verplichting dat men de bestraffing van zulke inbreuken op de wet diende over te laten aan de hogere instanties van de republiek; hij zocht zijn eigen genoegdoening. En in de stad Rome zelf wemelde het spoedig van benden die zwaar gewapend over straat gingen om voor de eigen groep zoveel mogelijk winst uit de gezagscrisis te halen. Cicero, de grote Romeinse advocaat — treurig over de ontwikkeling, maar advocaat en nogal eens aangezocht om zo'n straatterrorist

voor de rechtbanken te verdedigen als de autoriteiten hem een proces hadden weten aan te doen – is een goede bron voor de uithollingsverschijnselen die zich toen voordeden. Hij heeft ze feilloos geregistreerd: in zijn redevoeringen en in zijn talrijke brieven.

Cicero en het recht van geweldpleging

Van Cicero (106-43) maken wij ons meestal een voorstelling als van een man voor wie niets ging boven de wetten die de in zijn tijd al vijfhonderd jaar oude Romeinse republiek zichzelf had gegeven; en in ideale zin is die voorstelling ook volkomen juist. Daarom hebben juristen ook altijd zo van hem gehouden.

Er zit echter nog een andere kant aan de figuur. Juist in zijn tijd beleefden de Romeinse staats- en rechtsinstellingen de zwaarste crisis die zij zouden doormaken – de dodelijke crisis in feite – en het zou vreemd zijn geweest als de met een politicus gedoubleerde jurist daardoor onberoerd zou zijn gebleven. Want een „constitutionalist” kan zich, als om hem heen zich een Wild-Westsfeer verbreedt, moeilijk vergenoegen met een plechtige herhaling van gezonde, althans lang beproefde, principes. Die zullen op de een of andere wijze aan de nieuwe, chaotischer toestanden moeten worden aangepast.

Wat dat betreft had Cicero zeer rekbare kwaliteiten. Zijn pleitrede *Pro Milone* (Voor Milo), waarin hij een man verdedigde die men tegenwoordig met de naam „terrorist” zou betitelen, is daarvan een treffend voorbeeld. Op zichzelf is het al merkwaardig dat Cicero het nodig vond een notoire terrorist te gaan verdedigen. Hij had zich heel gemakkelijk aan die opgaaf kunnen onttrekken. Hij was al beroemd genoeg – het proces tegen Milo diende in 52 v.C. – en de zaak verschaftte hem meer last dan lust, nog ervan afgezien dat het vrijwel uitgesloten was dat hij Milo had kunnen vrijpleiten (wat dan ook niet gebeurde). Ten slotte kon hij zelfs zijn rede niet eens *viva voce* uitspreken, zo onrustig was het in de rechtszaal en daarbuiten. De grootste verrassing van die pleitrede is echter dat onze conventionele Cicero daarin plaats maakt voor een grimmiger gestalte, die weliswaar zijn vertrouwen in de juridische grondslagen van de Romeinse staat nog geenszins heeft opgegeven, integendeel, maar reeds wanhoopt of zij nog in praktijk kunnen worden gebracht. Zo probeert hij Milo vrij te krijgen met het argument dat in een staat waar het politieke geweld heerst iedereen wel een

beetje geweld moet gebruiken om in leven te kunnen blijven.

Nu was Milo voor de rechter gekomen omdat hij een terrorist van een andere kleur, Clodius, had laten vermoorden. Milo en Clodius waren allebei jongens van goeden huize maar de ene, Clodius, was ver naar „links” afgedwaald en de andere, Milo, ver naar „rechts”. Zij stonden elkaar sinds lang naar het leven. En waarop baseerde Cicero nu zijn pleitrede voor Milo? Hij stelde dat die zich had moeten verweren, en in een staat die de legaliteit niet meer kan handhaven daartoe ook het recht had.

Pro Milone behelst duidelijk een uitnodiging aan de door de stadsterreur belaagde Romeinen, het recht in eigen hand te nemen als er niets anders opzit. *Pro Milone* 10:

Si vita nostra in aliquas insidias, si in vim et in tela aut latronum aut inimicorum incidisset (est enim haec, iudices, non scripta sed nata lex ut omnis honesta ratio esset expediendae salutis).

„Als ons leven in een hinderlaag valt en rovers en mensen die ons slecht gezind zijn, geweld of wapens tegen ons gebruiken, is dit, heren rechters, geen geschreven maar natuurlijke wet dat elke manier om te ontsnappen toegestaan is.”

Cicero leefde dus in minstens zo enerverende tijden als zijn collega's van nu op dezelfde plaats, al die Italiaanse advocaten die worden geroepen om jeugdige extremisten te verdedigen en daarmee belanden in het schootsveld van andere jeugdige extremisten die een ander politieke kleur hebben. Het is een wonder dat zijn naam synoniem is met fraaie Latijnse volzinnen, want aan de rust daarvoor zal het hem vaak genoeg hebben ontbroken. Als pleitbezorger van een paar van de grootste belhamels en politieke benedeiders in het toenmalige Rome zou hij een van de eerst aangewezen personen zijn geweest voor een speciale politiebescherming. Zijn *Pro Milone* laat er geen twijfel over bestaan: ook hij leefde gevaarlijk. „Zoals u weet”, deelt hij in de loop van zijn pleitrede zonder veel verder commentaar mee, „heeft Clodius mij onlangs ook bijna vermoord”. Meer daarover vindt men in een brief die hij aan een vriend zond. Hij vertelt daarin dat hij op het Forum aan die aanslag kon ontkomen door zich met zijn persoonlijke lijfwacht strategisch op te stellen. Hij manoeuvreerde zelfs zo goed dat de bende van Clodius in een val liep. „Ik had hem kunnen doden”, schrijft hij, „maar weet je, dan houdt al dat vermoord nooit

meer op. Aan deze kwestie zijn al veel te veel chirurgen te pas gekomen. Ik gedraag me liever als een diëtist". Helaas, het heeft de stoïcijn niet mogen baten. In 43 v.C. viel Cicero aan een politieke aanslag ten offer.

Pompejus kon de rechtsstaat niet meer redden

Rome werd onveiliger naarmate het machtiger werd. Er was een discrepantie tussen de oude wetten en de nieuwe problemen ontstaan, en niet een machtswellustige maar eerder een veel te consciëntieuze Romeinse Senaat — toen onder sterke invloed van een strenge legalist als Cato (de jongere) — nam liever geen ingrijpende besluiten daar er tegenover een hoogst noodzakelijk *pro* altijd wel een afremmend, in eerbiedwaardig geworden wetten neergelegd *contra* stond.

In die wetten stond bijvoorbeeld nergens wat met die zeerovers diende te gebeuren die al aardig de „life lines” van het nieuwe imperium wisten te bedreigen. Want dat imperium was voortgekomen uit een boerenrepubliek die zulke kwesties nooit had gekend. Bovendien moest men een man die zo'n plaag zou kunnen uitroeien, wel zeer bijzondere volmachten geven en dat was iets anders dan wanneer een Romeinse generaal in Afrika of in Azië zulke volmachten had: zijn gezag zou om zo te zeggen al beginnen als men de haven van Rome uitvoer. Dus gevaarlijk dicht bij huis en daar zagen de senatoren zo'n machtige figuur liever niet: hij zou wel eens op rare gedachten kunnen komen als hem om de een of andere reden zijn discretionaire bevoegdheden zouden worden ontnomen.

Naast de Senaat bestond er in Rome echter nog een ander machtscentrum, uitvloeisel van een oud harmoniemodel, en dat was het Volkstribunaat. Een volkstribuun kon soms recht tegen de wensen van de Senaat ingaan, de hele Romeinse oligarchie op haar kop zetten en met opmerkelijke kracht een volksverlangen doorzetten. (Julius Caesar streefde dan ook, toen hij had besloten de Romeinse republiek de das om te doen, vóór alles naar het volkstribunaat.)

Nu, een volkstribuun, Gabinius, was het ook die, welke de aarzelingen van de Senaat ook mochten zijn, in 67 v.C. de benoeming doordrukte van Rome's toen bekwaamste militair, Pompejus, tot chef van een speciale antizeeroverspolitie, tot grote tevredenheid van een door de daden van die lieden in ziedende toorn onstoken volk.

De keus bleek opperbest te zijn. Pompejus voer-

de zijn taak niet alleen briljant uit, hij deed ook geen enkele poging van de situatie gebruik te maken voor een persoonlijk machtsdoel. Zelfs de senatoren waren over zijn optreden verrukt en noteerden zijn naam voor het geval dat zij in Rome zelf de toestand niet meer aankonden en wellicht de steun van een sterke figuur nodig hadden om het Romeinse volk rustig te houden.

Dat cruciale moment brak aan in het jaar 52 v. C., toen twee politieke benden, die aan eigenrichting deden en zich daarbij van de heersende wetten niets meer aantrokken, op de Via Appia even ten zuiden van de stad met elkaar in botsing kwamen. Het was bij die gelegenheid dat Milo Clodius vermoordde. De zaak had echter niet slechts gevolgen in een rechtszaal, waar Cicero wilde aantonen dat de moordenaar „eigenlijk” geen schuld had omdat doodgeslagen worden of een ander doodslaan in Rome een kwestie van kruis of munt geworden was, er geschieden nog veel ingrijpender dingen op politiek terrein.

Op de dag na de moord brak in Rome de hel los. De aanhangers van Clodius solden met het lijk opdat ook iedereen het te zien kreeg — een „martelaar” was (en is) daar een geweldig voordeel in de politieke strijd — het *plebs urbana* raakte in alle staten, men rukte in grote massa naar het gebouw van de Senaat op om daar luid tegen het gebeurde te protesteren en ten slotte drongen de demonstranten zelfs, met het lijk van Clodius, door in de zittingszaal waar de senatoren in alle richtingen uit elkaar stoven. De lugubere vertoning eindigde ermee dat van het meubilair een brandstapel werd gemaakt, het lijk daarop werd gelegd en, samen met het hele senaatsgebouw, aan de vlammen werd prijsgegeven.

Rome was, zoals men het tegenwoordig zou uitdrukken, onregeerbaar geworden. Onordelijk was het al lang, mede omdat het altijd tot de spelregels van dit staatswezen had behoord dat de burgers hun politieke geschillen civiel uitvochten, al hadden zij daarbij dan steeds minder kunnen afzien van particulier wapengebruik. En dat civiele hield vooral twee aspecten in.

In de eerste plaats was er in het republikeinse Rome nauwelijks een politie die officieel tussen met elkaar slaags geraakte politieke groepen had kunnen treden. In dat opzicht was het oligarchische Rome nóg minder geneigd tot dwang dan zelfs de beste huidige democratische staat. De burgers moesten helemaal zelf weten wat zij deden, daaraan hield de republiek tot het bittere einde vast.

In de tweede plaats was het een onomstotelijk

principe dat het leger, hetzelfde leger dat het imperium schiep, in Rome zelf niets had te zoeken. Het werd consequent buiten de poorten van de stad gehouden opdat het daar de politieke discussie, de grote passie van de Romeinen, niet zou beïnvloeden. Het was al heel wat wanneer een overwinnende veldheer er zijn triomftocht over het Forum kreeg. Die gunst werd, wegens de fascinatie die daarvan op een onrustig volk kon uitgaan, uitermate karig toegestaan, en hóé juist de senatoren daarmee handelden zou later, in de keizertijd, maar al te duidelijk worden. Of het nu al dan niet goed was voor het Romeinse plebs, het hield minder van zijn senatoren in toga, die zo gecompliceerd over het belang van de staat delibereerden, dan van een spectaculaire figuur in tuniek die veel rechtstreeksere wegen naar een algemeen welbehagen en welzijn leek te kunnen inslaan.

Hoe dat ook zij, totdat een opgeruid volk in 52 v.C. de senatoren in hun eigen vergaderzaal opzocht en uiteendreef was dat belangrijke principe van kracht gebleven, ondanks tijdelijke inbreuken, vooral onder Sulla (ca. 80 v.C.). In 52 v.C. was de Senaat ten einde raad en ging ermee akkoord dat Pompejus — dezelfde die de senatoren vijftien jaar eerder nog niet eens tegen de zeerovers hadden durven uitsturen — nu zijn pacificerende talenten in Rome zelf mocht tonen. Hij gedroeg zich opnieuw hoogst behoorlijk, bleef angstvallig binnen de termen van de opdracht die de Senaat hem had gegeven om met zijn soldaten voor orde te zorgen en deed in feite zijn best de gediscredeerde republikeinse gezagsorganen, in de eerste plaats de Senaat zelf, erbovenop te helpen.

Eén ding kon echter ook hij niet meer verhelpen: het leger had zich in Rome genesteld, zou er nooit meer uit verdwijnen en daar voortaan de politiek meebepalen.

Pompejus deed dat nog vrij bescheiden op de achtergrond. Hij liet de senatoren volkomen in hun eer. Maar het was slechts uitstel van executie. In Gallië vrat Julius Caesar zich op van nijd omdat de zaken in Rome weer min of meer legaal begonnen te verlopen. Pompejus — en niet alleen in dit opzicht lijkt hij sterk op de militairen die thans in Turkije weer wat orde op zaken willen stellen — stuurde „linkse” en „rechtse” extremisten zonder onderscheid door naar de rechtbanken als zij iets tegen de wet hadden gedaan en de rechters kregen ook weer de moed om recht te spreken. Het heeft hem een goede reputatie bij

latere historici verschaft, die bijna eensluidend hebben aangetoond dat het verkeerd zou zijn hem dictatoriale smetten aan te wrijven. Dat kon hem echter in zijn eigen tijd al niet meer helpen, want de Romeinse republiek had zich wat men noemt gepolariseerd en vooral „links”, toen onder leiding van Julius Caesar, was uit op een confrontatie.

Caesar had al geprotesteerd toen de Senaat Pompejus had binnengehaald. Zijn vele aanhangers in Rome vonden dat, als er voor orde moest worden gezorgd, dat nu niet meer ging zonder dat ook Julius Caesar in dat proces werd betrokken. Zij eisten met andere woorden een soort „noodcoalitie”, net zoals de Italiaanse communistische partij die thans weer vordert en zoals die nu tweeduizend jaar lang wel steeds op de een of andere manier wel steeds werd geëist door politieke groepen in die positie.

In de Romeinse republiek werd zij geweigerd, bij wijze van laatste krachtsinspanning van een nog redelijk legaal bewind om het politieke avontuur buiten de poort te houden. De eis van de caesarianen werd afgewezen. Caesar beschikte echter niet slechts over partijgangers maar vooral over een leger; en daarmee trok hij dan in 49 v.C. over de Rubicon om het in te zetten voor een zuiver politiek doel: de machtsovername in Rome. Met de op de vlucht slaande senatoren, waarmee ook Pompejus zijn lot verbond, verdween ook de republikeinse legaliteit uit Rome.

Naar het historische voorbeeld

Staat nu de huidige realiteit in Italië (en elders) zo bijzonder ver af van het historische scenario dat wij hebben ontvouwd?

Laten wij de feiten bekijken. Een communistische partij heeft aan de ene kant van alles gedaan om de bestaande Italiaanse staat, met vrijheden die een toch al tot anarchie neigend volk nog nimmer heeft geproefd, zozeer te destabiliseren dat het geroep om een sterkere staat niet meer van de lucht is. Zij heeft het, ideologisch en propagandistisch, graag willen doen voorkomen alsof die bestaande staat feitelijk nog door „fascisten” werd geregeerd, precies zoals de communisten in Duitsland nog overal „Nazi's aan het bewind” zien. Maar aan de andere kant doet zij nú net alsof zij slechts één doel heeft: het Italiaanse volk eindelijk eens respijt te geven van al die destabiliserende ellende. Zij biedt aan voor orde en veiligheid te gaan zorgen als ook de Italianen die

dat thans nog niet doen haar hun stem willen geven.

Er is eensklaps een zeer autoriteitlievende Italiaanse C.P. voor het voetlicht getreden die flinke verklaringen aflegt over de noodzakelijkheid van legale toestanden, verachtelijk doet over de instanties van de bestaande staat die het ordeprobleem „kennelijk” niet aankunnen, en zichzelf vrij schaamteloos als de harde vuist aan-

dient. Eigenlijk niet anders dan indertijd ook de Duitse nationaal-socialisten en de Italiaanse fascistten bij een door straatgeweld getergd publiek in de gratie wilden komen. In zekere zin maakt dat de tegenwoordige Italiaanse communisten weer zeer fascistisch, en dat des te meer omdat zij voor hun nieuwe doel, een zuivere machtskwestie, bereid zijn te eindigen met even weinig ideologie als waarmee de fascistten daar indertijd begonnen!

MS
150

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

B BOEKEN

The Double Dutchman, door F. S. Jones, 192 blz. Uitg.: Robert Hale Ltd, Londen, 1977. Prijs: £ 3,95.

Wanneer een uitgeverij een door haar op de markt gebracht nieuw boek onder de aandacht van het publiek wil brengen, is het gebruikelijk dat dan een exemplaar van dat boek wordt aangeboden, ter recensie, aan dagbladen en tijdschriften waarvan mag worden aangenomen dat die worden gelezen door onder meer de potentiële kopers van de nieuwe uitgave. Een uitgever die zich niet houdt aan die procedure riskeert dat de aandacht van de mogelijk geïnteresseerden niet of onvoldoende wordt gevestigd op een boek dat toch wél een ruime belangstelling waard is. Immers, het is de vraag of het boek in kwestie wel zal worden opgemerkt door de recensent; misschien wordt hij bij toeval daarop geattendeerd, maar zelfs dan moet nog worden afgewacht of hij de merites tijdig zal onderkennen van een boek dat wellicht al geruime tijd geleden werd uitgegeven.

Iets dergelijks was ook het geval met *The Double Dutchman*. Vooropgesteld zij dat de uitgever — een combinatie van Dunmore Press Ltd in Nieuw-Zeeland en Hale Ltd in Engeland — waarschijnlijk weinig redenen zal hebben gevonden voor een introductie van dit boek op de Nederlandstalige markt: de titel moge dan duiden op een Nederlander, het begrip „double Dutch” heeft — evenals andere combinaties overigens — niet direct een waarderende betekenis. In dit boek evenwel wordt van de daarin voorkomende Nederlanders niets

ongunstigs vermeld, integendeel! En juist daarom acht ik het een zeer gelukkig toeval dat zich de gelegenheid voordoet de lezers alsnog opmerkelijk te maken op deze voortreffelijke en uiterst boeiende bijdrage tot de vakliteratuur, inzonderheid omdat dit verhaal uitstekend blijkt te passen in hetgeen door anderen reeds werd verteld over ontsnappingsacties uit Duitse krijgsgevangenschap. In dat verband denke men bijvoorbeeld aan hetgeen over Colditz werd geboekstaafd, of aan een speciaal aan de Nederlandse ontvluchters gewijd boek als *De zak met vlooiën* dat reeds in deze kolommen werd besproken (*Mil. Spect.* 144(1975)(4)188).

Het ongemeen interessante van het onderhavige boek is, dat het onbedoeld een schakel vormt tussen de belevenissen van uit krijgsgevangenschap ontvluchte officieren en het diplomatiek-strategische spel dat zich terzelfder tijd afspeelde rond een van de staten die tijdens de Tweede Wereldoorlog noodgedwongen de schijn moesten waken als waren zij de bondgenoten van de Asmogendheden. Wie dit boek leest — en het verdient een zeer uitgebreide lezerskring — raakt bij herhaling ernstig aan het twijfelen over de waarschijnlijkheid van alles wat de hoofdpersoon blijkt te hebben doorgemaakt: het is schier ongeloofwaardig dat een enkel individu dat alles kan hebben be-, en vooral overleefd in een zó kort tijdsbestek; toch is absoluut niets verzonnen of overdreven.

Tegen het einde van 1943 slaagde de Nieuwzeelandse korporaal der genie Roy Natusch erin te ontsnappen uit een geïmproviseerd krijgsgevangenkampje in Oostenrijk, op

korte afstand van de Hongaarse grens, vergezeld van een Britse beroepssergeant uit Wales en een soldaat uit een Schotse divisie. Zijn metgezellen overtuigden hem ervan dat de Hongaren hen voorkomender zouden behandelen als hij zou kunnen doorgaan voor officier, en die eigenmachtige promotie bleek inderdaad te werken. Zelfs zó goed dat hij door een Zuidafrikaanse kolonel werd betrokken in diens, uit de Conferentie van Teheran tussen de Grote Drie in 1943 voortgevloeide, pogingen Hongarije ertoe te brengen openlijk de zijde van de Geallieerden te kiezen: „Captain” Natusch werd belast met het voorbereiden van de ontvangst van een Britse missie die per parachute zou arriveren in de omgeving van de Hongaars-Joegoslavische grens, nabij de stad Szigetvar. Nadat deze missie reeds enkele malen was uitgesteld, moest het geheel worden afgesteld omdat de Duitsers (die vergeefs hadden getracht de Hongaren ertoe te bewegen ten langen leste officieel de oorlog te verklaren aan de Geallieerden), door de ontwikkelingen aan het Oostfront in voorjaar 1944 gedwongen, geen verdere risico's wensten te nemen met een zo onbetrouwbare bondgenoot en in een snelle coup Hongarije bezetten. Bij die operatie bleek de Gestapo volledig op de hoogte van onder meer Natusch' rol; na zijn prompte arrestatie wist hij echter op miraculeuze wijze toch nog te ontsnappen en bij herhaling door het oog van de naald te kruipen tot hij Boedapest wist te bereiken.

In die stad maakte hij onder andere kennis met de daar verblijvende Nederlandse officieren, 23 in getal,

die uit hun kamp in Stanislaw in Polen waren ontvlucht en die nu zochten naar een mogelijkheid zich weer in de Geallieerde gelederen te scharen. Natusch' contacten openden de kans daartoe, maar dat de Gestapo hem nog trachtte te vangen noopte hem tot het vinden van een „nieuwe” identiteit. Die werd hem letterlijk in de schoot geworpen toen luitenant Van Hootegem zijn eigen duplicaat-paspoort — een knappe vervalsing van de hand van luitenant Bentinck — aan hem afstond en hem daarmee maakte tot de „double Dutchman” waarvan de titel van het boek spreekt. Maar het plan, uit te wijken naar Joegoslavië om zich daar te voegen bij Tito's partizanen, kon vooralsnog niet worden uitgevoerd omdat de pseudo-luitenant Van Hootegem samen met de luitenanten Brackel en Singor toch nog in handen van de Gestapo viel... die evenwel niét ontdekten dat de eerstgenoemde in werkelijkheid de zozeer gezochte Natusch was.

Hoe de hoofdpersoon uiteindelijk, na weer in zijn eigen huid te zijn teruggekropen, en mede profiterende van de controversen tussen Wehrmacht en Gestapo, toch nog erin slaagde zijn vrijheid te verwerven en ten slotte via de partizanen in de eigen linies terug te keren, is een dermate boeiend relaas dat de lezer het boek niet eerder weglegt dan nadat hij het geheel heeft uitgelezen. Boeiend niet alleen, maar — zoals reeds aangeduid — eigenlijk volslagen ongelooflijk. Voor de Nederlandse lezer heeft het boek dan bovendien nog de extra charme dat het daarin vervatte verhaal niet alleen kan worden bevestigd door onze landgenoten die mede een rol hebben gespeeld in die gebeurtenissen (de luitenanten Brackel en Singor werden samen met de „dubbel” van Van Hootegem naar krijgsgevangenschap teruggevoerd), maar vooral dat in dit boek uit onverdachte bron zo grote lof wordt toegezwaaid aan enkele representanten van het Nederlandse officierscorps uit die episode. De oudere generatie zal met genoegen lezen hoe hun collega's, van wie Van

Hootegem, Brackel, Bentinck en Singor met name worden vermeld, de eer van het corps hebben hoog gehouden; de jongeren, die de genoemden wellicht slechts kennen als Igen Van Hootegem, genmaj Brackel en Bentinck, en genmaj KLu Singor, mogen uit deze voortreffelijke en geheel ware reportage lezen hoe goed het is indien een nieuwere generatie zich dergelijke voorgangers als voorbeeld kan kiezen!

Kortom: een bijzonder boek, dat in alle opzichten aanbeveling verdient, en dat volkomen ten onrechte niet eerder werd gebracht onder de aandacht van hen die het uit de aard van hun beroep in feite behoren te lezen. W. WALTHUIS

Militaire veiligheid door afschrikking, door E. P. J. Myjer, 344 blz. Uitg.: Kluwer b.v., Deventer, 1980. Prijs: f 50,-.

De gemiddelde lezer voelt zich in het algemeen niet aangetrokken door een academisch proefschrift, dat immers door de schrijver niet in eerste instantie werd vervaardigd met het oogmerk een uitgebreid publiek te informeren. Bovendien schrikt het merendeel van de geïnteresseerden terug voor de stortvloed van gegevens die de promovendus vrijwel zeker zal weten aan te dragen nadat hij het terrein van zijn onderwerp zo grondig heeft afgegraasd dat het in de komende jaren maar beter braak mag liggen. Zelfs mede-deskundigen hebben soms moeite met het genieten van alles wat door hun doctorerende collega werd op schrift gesteld als het resultaat van zijn doorvorsingen. In de gevallen waarin het bestreken vakgebied slechts smal is, behoeft het als regel dan ook niet te worden betreurd wanneer een dissertatie de grote massa niet bereikt: zij werd daarvoor ook niet geschreven. Iets anders is het echter uiteraard als de gepubliceerde studie een onderwerp betreft dat in zeer ruime kring belangrijk wordt ge-

acht, en waarover goed geordende informatie nog relatief schaars is: in die situatie moet het worden toegejuicht indien een uitgever ertoe overgaat een handelseditie van een dergelijk proefschrift op de markt te brengen en zo het bijeengebrachte materiaal ter beschikking te stellen aan een veelvoud van de beperkte lezerskring van de beoefenaren van de bewuste discipline.

Het onderhavige boek is zo'n proefschrift. In het kader van zijn studie Nederlands Recht schreef de student Myjer — met keuzevak Polemologie — een scriptie bij prof. Röling over *De Joegoslavische Wet op de Algemene Volksverdediging van 1969*; na te zijn afgestudeerd vervolgde hij die studie met gericht promotieonderzoek van systemen van territoriale verdediging aan het Department of War Studies van het King's College (University of London) en aan het Polemologisch Instituut van de R.U. te Groningen. Van zijn inzichten ter zake konden de lezers van dit blad destijds kennis nemen toen hij een kritische beschouwing wijdde aan de opvattingen van Adam Roberts (*Mil. Spect.* 146(1977)(4)175: „Unconventional deterrence, een conceptie van defensieve afschrikking”).

Het zal niemand verwonderen dat de promotor, prof. Röling, bereid was een uitgebreid voorwoord te verzorgen voor deze uitgave, waarin Myjer een zeer belangwekkende bijdrage levert tot de hedendaagse discussies over de legitimiteit van de onderscheidene functies van nationale wapenmacht en materiaal aandraagt dat wellicht zou kunnen dienen voor het stimuleren van een volkenrechtsontwikkeling waarbij het *wapenrecht* de nationale wapenvrijheid zou kunnen beperken tot uitsluitend de legitiem te achten functies. Dat materiaal te hebben bijeengebracht is al een verdienste op zichzelf; het te hebben gerangschikt en geïnterpreteerd, en vervolgens gepresenteerd op een ook voor belangstellende leken begrijpelijke manier, is een compliment waard. Het laat zich overigens be-

grijpen dat de doorsnee-lezer hier en daar wel enkele passages zal aantreffen die hem minder aanspreken, maar anderzijds is het een pluspunt dat de auteur zich heeft weten te onthouden van het soms in andere publikaties zo storende jargon.

Omdat dit boek er niet een is dat men in een adem zal willen – en kunnen – uitlezen, is het eigenlijk jammer dat het terugvinden van bepaalde begrippen en zaken niet wat meer werd vergemakkelijkt: wèl heeft de auteur het juist geacht een personenregister op te nemen dat – zij het niet steeds met de vereiste nauwkeurigheid – aangeeft waar in de tekst melding wordt gemaakt van met name genoemde personen, maar een overeenkomstige verwijzing naar eventueel op te frissen definities, begrippen, e.d., ontbreekt helaas. Dat impliceert in wezen dat de schrijver meent te mogen aannemen dat de lezer, die het boek na verloop van tijd weer eens ter hand neemt, zich precies zal kunnen herinneren wat vele bladzijden eerder „ergens” als begripsomschrijving in de tekst was verwerkt. Deze *défaut de ses qualités* vermindert stellig de gebruikswaarde van dit boek als naslagwerk voor hen die niet regelmatig in deze materie studeren.

Dat vermindert evenwel geenszins de waardering die men mag hebben voor de gedegen studie welke in deze uitgave is gesublimeerd. Niet iedere militaire of volkenrechtsdeskundige zal het steeds eens zijn met de visie van Myjer. Hij pretendeert ook allerminst de Steen der Wijzen te hebben gevonden. Zoals reeds opgemerkt: hij heeft een hoeveelheid materiaal aangedragen waaruit de lezer zal kunnen komen tot een beter begrip van de functies van militaire macht, in het bijzonder de externe functies, en van de problematiek van het bezit van middelen ten behoeve van al dan niet legitieme functies. Zijn beschouwingen over de door hem als karakteristiek bestempelde doctrines van de Verenigde Staten, Joegoslavië en Zwitserland getuigen van een grondige

bestudering van die systemen en laten weinig ruimte voor verschil van mening. Het laatste hoofdstuk daarentegen, waarin de verschillende doctrines met elkaar worden vergeleken en waarin conclusies worden getrokken inzake de toepasbaarheid van inoffensieve afschrikkingsdoctrines voor West-Europa, kan gevoelig worden beschouwd als een basis voor een verhelderende discussie.

Al met al daarom een gedegen toevoeging aan een voorhands nog weinig omvangrijke documentatie, waarmee velen stellig bijzonder gebaat zullen zijn. W. WALTHUIS

II-3 R.A. 1940 - 14 mei - 1980, door J. H. P. V. Haitsma Mulier e.a., 72 blz., geïll. Uitg.: De Ram, Amstelveen, 1981. Prijs: f 31,50.

De jaarlijkse herdenking van hetgeen zich afspeelde in de Meidagen van 1940 blijkt een gereede aanleiding te vormen voor de ene reünie na de andere van hen die in de gezamenlijke belevenissen van die oorlogsdagen de ware kameraadschap hebben mogen ondervinden. Het ophalen van die herinneringen heeft gewoonlijk weinig directe betekenis voor wie niet tot de kring der betrokkenen heeft behoord. Bij uitzondering evenwel blijken er gegevens te worden geregistreerd die een ruimere belangstelling verdienen, in het bijzonder wanneer wordt vastgelegd hoe een van de toenmalige onderdelen zijn strijd heeft gevoerd en beleefd. Een dergelijk verslag is ook verwerkt in het herdenkingsboekwerk waarin de artilleristen van II-3 R.A. kunnen lezen hoe werd herdacht – op 14 mei 1980 – wat het wedervaren van die Afdeling destijds is geweest. Het boek is uitstekend verzorgd en het bevat zeer interessante passages. Zo behelst het een voortreffelijk, eenvoudig verhaal voor de schoolkinderen in Schelluinen, waar de Afdeling in 1940 arriveerde na haar oorlogstaak te hebben aangevangen met een verplaatsing uit St. Michielsgestel; de gevechts-

handelingen troffen het onderdeel in en bij Schelluinen, reden waarom ook daar de reünie werd gehouden. Ook de overige presentaties in het boek verschaffen een duidelijk inzicht. Het was daarbij een zeer goede gedachte, behalve tal van foto's uit die tijd ook een aantal documenten af te drukken die het beeld voor de buitenstaander in deze tijd kunnen helpen verduidelijken, te meer omdat soortgelijke papieren in het algemeen niet gemakkelijk voor de leek verkrijgbaar zijn. Met deze aanpak hebben de verschillende medewerkers aan dit herdenkingsboek hun produkt weten te verheffen tot een niveau dat het merendeel van dergelijke publikaties niet nastreeft: het is zeer zeker waard te worden bestudeerd door anderen dan de oudstrijders van het betrokken artillerieonderdeel.

Geïnteresseerden dienen te weten dat de oplage beperkt is gehouden. Voor de vrije verkoop stonden niet meer dan tweehonderd exemplaren ter beschikking. Bijgevolg is de boekhandel ook niet bevoorrad: aanschaffing van dit lezenswaardige historische boekwerk kan geschieden rechtstreeks bij de uitgever door overmaking van de kostprijs op giro 84244. Gezien de aanvankelijke opzet lijkt het niet waarschijnlijk dat een herdruk zal volgen, die wellicht gewettigd ware indien op een grotere lezerskring zou zijn gemikt. Onder de gegeven omstandigheden eigenlijk jammer.

W. WALTHUIS

MS
150

AANWIJZINGEN VOOR MEDEWERKERS

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, produktieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen. Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij, ter wille van de overzichtelijkheid in beknopte vorm. Met betrekking tot illustraties wordt in het algemeen opgemerkt dat functionele illustraties de waarde en aantrekkelijkheid van artikelen — en dus van het tijdschrift — verhogen.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Onder de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b, ...).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale/Woordenlijst Spellingcommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer bóven tabel plaatsen (TABEL 1, TABEL 2, enz.).
- c. Daaronder evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literatuuropgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief.) Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (Paginacijfer facultatief.) Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literatuuropgaven is vermelding van titulatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijnen NEN 782.

i. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummers (dus niet per pagina) in met ¹ beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zonder haken: ¹.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend; formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2. Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1½ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éézijdig gebruiken.
- f. Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter.

g. Buiten het te reproducere vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt 2.3.).

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb. . . .

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrukken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK UIT DE VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel.

Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.*, aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre, door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J. F. Lehmanns Verlag, München, 1971. (Imp. v. Ned.: Meulenhoff & Co, Amsterdam). Prijs: DM 20,—.

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 2,75 per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Grote Marktstraat 40, 2511 BJ Den Haag, bij Algemene Bank Nederland N.V., Tournooveld 5, Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 40,— per gedrukte pagina, incl. illustraties, met een minimum van f 100,—. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,— per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a HKS, Frederikkazerne/geb. 106, v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag (tel. (070) 73 15 05).

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/produktieafdeling, Grote Marktstraat 40, kamer F 606, 2511 BJ Den Haag (tel. (070) 72 13 68, de heer L. W. Krumbholz).